

**A gyermekvédelem és a fogyatékkal élők helyzete
Erdélyben**

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

2023 december

Tartalom

Bevezető.....	3
A gyermekvédelem kiindulópontja.....	3
A fogyatékossgal élőkrol 3	3
Történeti kitekintés a gyermekvédelem és a fogyatékossgal élők ellátásának teljes spektrumára a rendszerváltásig Erdélyben.....	4
Az Erdélyi Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	4
Az Erdélyi Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	7
Az Erdélyi Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	13
Röviden a XX. századi állami szerepvállalásról.....	17
A rendszerváltás idejétől végbemenő jogi és társadalmi változások a gyermekvédelemben és a fogyatékossgal élők esetében Erdélyben.....	19
Az Erdélyi Református Egyház társadalmi szerepvállalása a rendszerváltás után.....	19
Az Erdélyi Római Katolikus Egyház társadalmi szerepvállalása a rendszerváltás után.....	23
Az Erdélyi Görögkatolikus Egyház társadalmi szerepvállalása a rendszerváltás után.....	26
A rendszerváltás utáni állami szerepvállalásról.....	27
Felmérések.....	49
Elekes Zoltánnak a székelyföldi szociális ellátási háló szereplőivel 2019-ben végzett kvalitatív (interjú) kutatásának rövid összefoglalója.....	51
Előzetes igényfelmérés a lehetséges támogatásokról, szakmai segítségekről, melyet a magyar állam nyújthat, különösen az anyanyelvi szintű gyermekvédelem és fogyatékossgal élők segítése területén.....	66
Lehetséges támogatások, szakmai segítségek, melyet a magyar állam nyújthat, különösen az anyanyelvi szintű gyermekvédelem és fogyatékossgal élők segítése területén.....	70
Átfogó jellegű javaslatok.....	70
Azonos fejlesztési igények / lehetőségek a gyermekvédelem és a fogyatékossgal élők támogatása érdekében.....	70

Bevezető

A szociális munkások a beavatkozások természete és azok következményei miatt gyakran hatalmi helyzetben vannak klienseikkel szemben, ezért sok esetben felmerül a dilemma, hogy lehet-e azt valójában inkább szolgáltatásként, mintsem segítségnyújtásként értelmezni.

A gyermekvédelem kiindulópontja

A gyermekvédelmi helyzetekben elsőként az a zavar azonosítható, ami – a gyermek ellátásában, nevelésében jelentkező kihívások mentén – a szülő és a gyermek kapcsolatában jelentkezik. A második zavar a család és a közössége között áll fenn: a család sok esetben elszigetelten él, és nem rendelkezik a gyermek szükségleteinek kielégítéséhez szükséges erőforrásokkal.

A széles értelemben vett gyermekvédelem nem csak reaktív, de konfrontatív természetű is: a gyermekek és a családok közötti feszültséget képviseli, ahol az érintettek érdeke akár eltérő lehet, még a biztonságról való elképzelések terén is.

A fogyatékossgal élőkről

A fogyatékossgot minden korban a társadalom normái és relativizáló tényezői határozzák meg, ezért az, hogy ezeknek a normáknak miként kell teljesülniük, illetve hogy mit tekintenek fogyatékossgnak egy társadalomban, mindenkor a ki nem mondott és a törvényesen kialakított normáktól és értékektől függ.

A fogyatékossgal érintett személy átlagtól való eltérését gyakran problémának tekintik, ami társadalmi kirekesztéshez, ezzel pedig akár az alapvető orvosi ellátáshoz és rehabilitációhoz való hozzáférés hiányához vezet.

A kirekesztés és a befogadás koronként és társadalmanként változott a történelem során, egy azonban bizton megállapítható: a szociális szolidaritás nehezen alakult ki és napjainkig feszítő probléma, hogy meddig tart a társadalom türelme és anyagi áldozatkészsége.

Történeti kitekintés a gyermekvédelem és a fogyatékossgal élők ellátásának teljes spektrumára a rendszerváltásig Erdélyben

Az Erdélyi Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása¹

Az Erdélyi Református Egyházkerület földrajzi határai kezdettől fogva egybeesnek a történelmi Erdély határvonalával: északon a Lápos-hegység, keleten és délen a Kárpátok hegyvonulata, nyugaton az Erdélyi-szigethegység, a Királyhágó és a Meszes. Ezen a területen a reformáció idején, a középkori erdélyi püspökség jogutódjaként két, ágostai hitvallású superintendentia² alakult ki az 1550-es években: a magyar és a szász. A magyar superintendentia keretében azonban - az 1550-es évek végén - megjelentek a helvét irányú reformáció elveit elfogadó lelkészek és hívek, 1564-re az egész superintendentia református hitvallásúvá vált, 1568-ban pedig Tordán az erdélyi országgyűlés kimondta az addig kialakult felekezetek (római katolikus, ágostai evangélikus, református, unitárius) vallásszabadságát. 1574-ben az unitáriusok, - a korábbi szervezetből kiválva, - külön egyházkerületet alkottak, a magyar superintendentia református lelkészei 1576-ban szintén külön szervezkedtek, így Erdély területén két önálló magyar protestáns egyház jött létre, a református és az unitárius. A XVI. század utolsó évtizedeiben a református egyház - híveinek száma szerint - többségivé vált, és nyolc egyházmegyére tagolódott. Az Erdélyi Református Egyház ebben az időszakban Marosvásárhelyen, Gyulafehérváron, Nagyenyeden, Déván, Kézdivásárhelyen és Fogarason tartott fenn jeles iskolákat. A XVII. században, a református fejedelmek uralkodása idején, a református egyház az uralkodó támogatását is élvezve fejlődött: új gyülekezet alakult az unitárius többségű Kolozsváron, amely a hívek számának növekedésével a század végére Erdély egyik legnagyobb eklézsiájává vált.

1622-ben Bethlen Gábor fejedelem Academicum Collegium rangra emelte a gyulafehérvári iskolát. 1662-ben, a tatár pusztítás után Nagyenyeden talált új otthonra a Bethlen Kollégium, Kolozsváron pedig a református egyházközség iskolája Apáczai Csere János professzori tevékenysége (1656-1659) nyomán emelkedett főiskolai rangra. Székelyudvarhelyen Bethlen János kancellár alapított kollégiumot 1670-ben, míg 1672-ben a jezsuita üldözés elől menekülő sárospataki kollégiumot Apafi Mihály fejedelem Gyulafehérvárra telepítette.

A XVIII. században a Habsburg-uralom alá került Erdélyben a református egyház védekezésbe kényszerült az uralkodói támogatást élvező katolicizmussal szemben: az önvédelem és egyházigazgatás legfőbb szerveként alakult ki a Református Főkonzisztórium, a mai Igazgatótanács jogelődje. Bár több templom erőszakos úton katolikus kézre került és sok egyházközség jövedelmét

---

¹ <https://reformatus.ro/rolunk/tortenelem>

² Felügyelőség

megnyirbálták, ez az önvédelem hathatósan bizonyult az erdélyi hagyományos vallásszabadság fenntartása tekintetében. A református kollégiumok száma emelkedett, 1716-ban Marosvásárhelyre költözött a gyulafehérvári kollégium, a szászvárosi pedig a század végén a Főkonzisztórium irányítása alá került. E főiskolák és néhány parókia kiváló tudományos műhelyként szolgáltak az alkotó értelmiségiek számára. Ebben a században mindegyik anyaegyházközségben és jó néhány filiában működött iskola, ahol a gyermekek legalább az olvasást és a református hit alapelemeit elsajátíthatták.

1848 után a nemesi patrónusoknak az egyházközségek fenntartásában játszott szerepe csökkent, nőtt viszont a hívek – akiknek zöme a jobbágyfelszabadulás után kisbirtokossá vált – egyházfenntartó hozzájárulása. A kiegyezés (1867) után megindult az egyház szervezetének korszerűsítése, az 1884. évi debreceni református zsinat alkalmával - ötödik egyházkerületként - Erdély is betagozódott a magyarországi református egyházba, sajátos törvényeit továbbra is fenntartva.

1919 tavaszától az Erdélyi Református Egyházkerület Románia fennhatósága alá került, majd a trianoni békediktátum aláírása után (1920) Nagy Károly püspök letette az esküt a király előtt. A kétszeresen - vallási és nemzetiségi szempontból is - kisebbségbe került egyház csakhamar megérezte az impériumváltozás nyomasztó súlyát.

A két világháború közötti időszakban lelki újjászületés volt tapasztalható az erdélyi reformátusságban. A bécsi döntés (1940) után az egyházkerület észak-erdélyi része visszatagozódott a Magyarországi Református Egyházba. A kisebbségi elnyomásból fölszabadult egyházi élet föllendült, a konferenciák és gyűlések tartása akadálytalanra vált. A Romániában rekedt dél-erdélyi rész - Nagyenyed központtal - Nagy Ferenc püspökhelyettes irányítása alatt élt tovább.

1945-ben a két egyházkerületi rész újból egyesült, ugyanakkor az erdélyi református egyház egyre erősebben érezte a feltörekvő kommunista diktatúra nyomását. Az 1945-ös földreform az egyházközségi és kollégiumi földbirtokok újabb részét vette el, a maradékot a következő évtizedben a kialakuló termelészövetkezeteknek kellett átadni, majd 1948-ban az összes felekezeti iskolát államosították, teljes felszerelésükkel és ingatlanvagyonukkal együtt.

A kommunista hatalomátvétellel a modern történelem egyik legsúlyosabb egyházüldözése vette kezdetét Erdélyben. A politikai titkosrendőrség (Securitate) folyamatosan figyelte a lelkesi kart, 1952-ben, majd különösen 1956-ban számos református és más kisebbségi egyházhoz tartozó lelkeszt letartóztattak, és különféle - többnyire koncepciós - perekben kirótt büntetések következtében sokan megjárták a Duna-csatornát vagy szenvedtek politikai börtönökben. Nagyrészt az 1964. évi általános amnesztiával szabadult, amikor Románia először kapott kölcsönt az USA-tól, és a szerződés feltételei között szerepelt a politikai foglyok szabadon bocsátása. A történelem azonban megismétlődött: a megelőző gyászévtized után jött a csendes, majd az egyre erősödő elnyomás ideje, és a Ceaușescu-féle diktatúra falurombolási tervei mértek nagy csapást az egyház életére.

Az 1989-es fordulat után újra elkezdődhetett az egyházépítő munka, azonban a jogtalanul elkobzott egyházi ingatlanok visszaadása alapvető és a mai napig megoldatlan kérdés. Minthogy a református egyház szinte valamennyi tagja a magyar etnikai kisebbséghez tartozik, az etnikai kisebbségek jogainak teljesítése közvetlenül érinti. A magyarelles megnyilvánulások gyakran kényszerítik az egyházat arra, hogy felemelje szavát az emberi méltóság és a szabad vallásgyakorlás mindennemű megsértése ellen.

A királyhágómelléki református egyházkerület a református egyház viszonylag fiatal egyházkerületei közé tartozik. A kárpátjaihoz hasonlóan a trianoni békeszerződés következtében jött létre 1921. augusztus 16-án, a magyarországi központról (Debrecen) való leválasztással. Hagyományosan a teljes Királyhágómelléki Református Egyházkerület a Tiszántúli Református Egyházkerület része volt, Trianon után azonban 183 egyházközség Romániához került, ez pedig szükségessé tette egy új egyházkerület létrehozását, mivel az erdélyi egyházkerület már így is meglehetősen nagy volt (lélekszámát és területi kiterjedését tekintve ma is mintegy kétszerese a királyhágómellékinek).

A királyhágómelléki református egyházkerület a romániai református egyház két egyházkerületének egyike, a Partium egyházközségeit foglalja magába, központja Nagyvárad lett, amit azonban a román állam csak 1926-ban ismert el. A bécsi döntések nyomán az egyházkerület híveinek és egyházközségeinek nagyobb része újra Magyarországhoz került, csakúgy, mint az Erdélyi egyházkerület esetében.

A második világháború után Partium is újra Romániához került, az egyházkerület pedig Nagyvárad Református Egyházkerület néven szerveződött újjá. Az 1948-as kommunista hatalomátvétellel ebben az esetben is megkezdődött a legsúlyosabb hányattatások időszaka. A kommunizmus valamennyi romániai egyház fejlődésének gátat vetett, de a legsúlyosabban a magyar történelmi egyházakat és a román görögkatolikus egyházat sújtotta.

A legsúlyosabb csapás a '48-as államosítás volt, melynek során az egyházak elvesztették minden vagyonukat, és valamennyi intézményüket, csupán a templomi szolgálat folytatódhatott, súlyos korlátozások és állandó ellenőrzés mellett. A királyhágómelléki református egyházkerület ekkor veszítette el a nagymúltú Zilahi Református Gimnáziumot, a Szatmárnémeti Református Gimnáziumot, a Lorántffy Zsuzsanna Református Leánynevelő Intézetet Nagyváradon, és még számos más történelmi intézményét.

A rendszerváltozás és főként az azt megelőző temesvári események fokozottan érintették az egyházkerületet, amennyiben a temesvári hívek és lelkészek, Tökés László voltak a rendszerváltó események kiobbantói. A rendszerváltozás után az egyházkerület újra Királyhágómelléki Református Egyházkerület néven működhetett tovább (ahogy az erdélyi egyházkerület is visszanyerte egykori nevét), legfőbb feladata pedig a demokrácia első

évtizedében erősödő román nacionalizmus elleni fellépés, a megmaradás biztosítása, és egykori intézményeinek, szervezeteinek újjáalapítása volt, így hamarosan sikerült visszaállítani a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnáziumot Nagyváradon, a Szatmárnémeti Református Gimnáziumot, és létrehozták a Partiumi Keresztény Egyetemet is. Nagy nehézségek árán a nagy múltú Zilahi Wesselényi Református Kollégiumot is újjáalapították azzal, hogy ez az egyetlen olyan gimnáziuma az egyházkerületnek, mely máig nem vehette birtokba történelmi épületét. Az egyházkerület folyamatosan küzd elkobzott ingatlanainak visszaszerzéséért, egyházi célokra való használatukért.

Az Erdélyi Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A királyi közigazgatási rendszer a latin kereszténység terjesztését tette lehetővé. Ez áramlott be Erdélybe nyugat felől, jóllehet a gyulákkal kezdődően egy ideig a keleti kereszténység is éreztette hatását. Miután István király megtörte a bizánci szövetségben álló utolsó gyula és a Délvidéken lázadó Ajtony hatalmát, lehetővé vált külön püspökség alapítása Erdély számára, Gyulafehérvár székhellyel. A püspökségi intézmény kialakítása valószínűleg 1009-ben fejeződött be, megszervezésével szoros kapcsolatban állt a székesegyház építése. A XII. század második felében a lényegesen megnőtt egyházmegye számára már nem bizonyult elegendőnek az első székesegyház. Újjáépítésének szükségessége az erdélyi keresztény népesség gyarapodásáról és a feudális viszonyok rögzüléséről árulkodik. Az ország szervezetének továbbfejlesztése és a vallási élet megreformálása a XI. században I. László király érdeme: a „lovagkirály” alakja és műve az erdélyi történelmi tudatban mély nyomot hagyott, Torda vidéke különösen is gazdag Szent László máig ható emlékeiben.

Gyulafehérváron I. László király kora óta ismert a székeskáptalan intézménye, amelyet a kanonokok testülete alkotott. A káptalan a capitulum szóból ered, amely a kanonokok (canonicusok) közösségi imájának neve. A székeskáptalan évszázadokon keresztül – a székesegyházi istentisztelet irányítása, a káptalani iskola vezetése és az egyházmegye különböző részein való tevékenysége mellett – hiteleshelyként (okmányok kiadásának, hitelesítésének hivatalaként) is működött.

Az egyházmegye létrejötte után, Erdély területén 200 évig egyetlen szerzetesrend létezett, a bencéseké, mivel Erdély népességének kereszténnyé válása és az egyházszervezet kiépítése után megnőtt a gyulafehérvári püspök tekintélye, egyúttal csökkent a szerzetesi missziózás szerepe.

Erdély a XII-XIII. századra benépesült, határmenti övezete az etnikai átrendeződésekkel, új népelemek megjelenésével biztonságosabb lett. Erdély délkeleti szegletébe – a mai Székelyföldre – a XII-XIII. századi királyaink telepítették le a székelyeket, akik a XVI. századig megőrizték különleges

helyzetüket és nemzeti szervezeteiket. Letelepedésükkel párhuzamosan keresztényé lettek és betagozódtak az erdélyi latin egyházmegye szervezetébe.

A XIII. század elejétől jelentek meg Erdélyben a francia kultúrát terjesztő ciszterci szerzetesek, akik királyi adományként kapták a Fogaras-földi Kercet, és ugyancsak a XIII. században telepedtek le Erdélyben a johanniták, az ispotályos – vagy „keresztes” – lovagok, akiknek Gyulafehérváron, Tordán, Székelykeresztúron volt kolostoruk. Eredeti hivatásuknak, a betegápolásnak éltek, és – a hagyomány szerint – ők őrizték a Hargita-tetőt a tatárjárásig, majd 1250-ben IV. Béla király a Szörénységet is átengedte nekik.

Erdély kolostorokkal való benépesítésének igazi kora a koldulórendek megjelenésével érkezett el. A dominikánusok (domonkosok) rendje a tatárjárás előtt bukkan fel Erdélyben. Mintegy tíz kolostoruk volt, s a magyarországi tartományban külön szervezeti egységet képeztek a brassói perjel vezetésével. Az erdélyi oktatásban később jelentős szerepet játszott a kolozsvári és a szebeni főiskolájuk.

1241 után tűntek fel Erdélyben a ferencesek, előbb a minoriták, majd az obszervánsok. A minoriták: a rend kevésbé szigorú ága, nekik Szászvároson, Besztercén és Marosvásárhelyen volt rendházuk. A szigorúbb irányzat, az obszervánsoké a XIV. század második felében honosodott meg, igazi virágzásra a XV. század közepén jutott, mivel különösen Hunyadi János és Mátyás király karolta fel ügyüket.

A tatár pusztítást követő lelki megújulás igényéből keletkezett, magyar alapítású pálos rend igen kedvelt volt Erdélyben is.

Már a XV. századi Erdélyben erősödött a feszültség a papság és a hívek között. Ennek legtöbbször anyagi okai voltak – például a dézsma kérdése –, de nem hiányoztak a hívek oldaláról az olyanszerű panaszok sem, amelyek a plébánosok mulasztásait rótták fel. Ezek aláásták az egyház tekintélyét, elhintették az erdélyi katolikusság körében a széthúzás magvait. Luther Márton eszméinek gyökérveréséhez a korabeli erdélyi köztudat kedvező alapot jelentett, Erdélyben azonban a reformáció gyors térhódítását nem elsősorban a papság felkészületlensége magyarázza, hiszen a XVI. század katolikus papsága képzetesebb és buzgóbb volt, mint az előző évszázadoké. A reformáció terjedésének reális okát mélyebben kell keresnünk. Ehhez jó talajt jelentett a társadalomban jelentkező szekularizációs folyamat: lassan elkezdett szétválni az egyházi és társadalmi szerepkör. 1556 márciusában és áprilisában a szászsebesi és kolozsvári országgyűlések államosították, szekularizálták a katolikus egyházi vagyont és kimondták a püspök kitiltását az országból, illetve a szerzeteseket is kiutasították. Üresen maradt kolostoraikban: a domonkosok kolozsvári, a ferencesek marosvásárhelyi és váradi házában tanintézetek alakultak, a rendek 1557-es tordai országgyűlésen megfogalmazott kívánalmainak megfelelően.

Báthori István a XVI. század toleráns fejedelem-típusát testesítette meg, határozott diplomáciai finomsággal készítette elő a jezsuita missziót Erdélyben; tekintettel volt a túlnyomórészt protestáns erdélyi rendek felekezeti érzékenységére is. Az 1579-es tordai országgyűlés vissza is vonta a katolikus vallást tudatosan sorvasztani akaró, hierarchiáját és a szerzetesrendeket felszámoló rendeletét. Báthori István az oktatásügy megerősítésében látta a katolikus restauráció kulcsát, ezért Rómától és az osztrák jezsuita tartományfőnöktől kért misszionárius-tanárokat. A kolozsvári jezsuita iskola 1585-ben főiskolává, akadémiává alakult, emellett két diákotthon is megkezdte működését: XIII. Gergely pápa támogatásával „pápai és királyi szeminárium” indult szegény gyermekek számára, a másikat nemes ifjak részére tartották fenn. A Báthori István-féle restaurációs törekvések nyomán némileg megerősödött az erdélyi katolikus hitélet. 1583-ban a fejedelem kivette a katolikusokat a protestánsok egyházi joghatósága alól és függetlenséget biztosított nekik.

II. Rákóczi György túlzott protestáns buzgóságában nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy a kálvinizmust egyeduralkodó vallássá tegye Erdélyben, ennek jele az 1653-ban kiadott *Approbatae Constitutiones* törvénykönyv³ megerősítése. Az Erdély jogi helyzetét meghatározó törvénykönyv a fejedelemség idején hozott törvényeket rendezte és új formában szentesítette. A törvénybe iktatott jezsuita-ellenesség megpecsételte a Bethlen Gábor óta ismét megindult „törvénytelen” erdélyi jezsuita oktatás sorsát, ugyanakkor a magukat pusztán világi papoknak álcázó jezsuitáknak távozniuk kellett. Az *Approbatae Constitutiones* megjelenése a katolikus ügynek valamelyest mégis előnyére vált, mert világosabban lehetett látni a szövevényes és bonyolult jogi kérdésekben. Láthatták a katolikusok, hogy vallási tekintetben csak elméleti vallásszabadság létezik számukra, ám valójában mellőzésnek, jogfosztásnak és megszorításoknak voltak kitéve, ezért töretlenül tovább folytatták küzdelmüket jogaik érvényesítéséért.

Háromszéken indult a korszak legjelentősebb iskolája, amelynek távlati célja a pap- és tanítóképzés volt. Nagy Mózes plébános nevéhez fűződik az esztelneki *Seminarium Clericorum Regularum* 1687-es megalapítása. Moldvából kért olasz minoriták oktattak és neveltek itt, de világi tanárok is hozzájárultak az iskola felfutásához, és XI. Ince pápa nemcsak jóváhagyta az iskolaalapítást, de anyagi támogatásban is részesítette.

A fejedelemségi időszak lezárulásával újra megnyílt a lehetőség a jezsuiták kolozsvári akadémiájának működtetésére, I. Lipót császár módot talált arra, hogy visszatelepíttesse a jézustársasági tanárokat. Az unitárius kézen levő óvári – egykor dominikánus – iskolát visszakapták a jezsuiták, csakúgy, mint templomukat, amelyet addig a reformátusok használtak. A növendékek tanulási lehetőségét biztosította

---

³Teljes címén „*Approbatae constitutiones regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, ex articulis ab anno millesimo quingentesimo quadragesimo ad praesentem huncusque millesimum sexcentisimum quinquagesimum tertium conclusae, compilatae; ac primum quidem per dominos consiliarios revisae, tandemque in generali dominorum regnicolarum*” 1653-ban kiadott erdélyi törvénygyűjtemény, amely az 1541–1653 közötti országgyűlések végzéseit tartalmazta.

az iskola mellett működő szeminárium, emellett Apor István kincstárnok alapítványával fiúnevelő intézetet létesített.

A jezsuiták újrendezték soraikat Gyulafehérváron, Székelyudvarhelyen, Marosvásárhelyen és Nagyszebenben, tanintézeteik a felnövekvő ifjúságnak megfelelő képzést biztosítottak. A jezsuiták mellé a ferencesek is kezdtek felzárkózni, így a XVII. század második felében – iskolaalapítással – Csíksomlyót már nemcsak lelki, hanem Csík szellemi központjává is alakították.

1690-ben a Habsburg császár, I. Lipót híres okiratával, a Diploma Leopoldinummal szabályozta Erdély közjogi viszonyait, ettől kezdve a politikai életben a katolikum és a Habsburg-pártiság mindinkább egyet jelentett. Bár a diploma szerint a felekezetek egymáshoz való viszonyában nem történt változtatás, a Habsburg-érdekek erdélyi honosítása magával hozta a katolikusok fokozatos térnyerését. Az 1744. évi erdélyi országgyűlés határozatai a katolikusok vallásszabadságát a legteljesebb mértékben szavatolták. A 7. törvénycikk szerint sem a püspökség, sem a káptalan, sem a kanonoki intézmény visszaállítása nem volt vitatható a továbbiakban. A jezsuitákat kitiltó rendeletek érvényüket veszítették, a felekezetek közötti jogi egyensúly helyreállt.

Erdély a XVII. század végén Habsburg befolyás alá került, ez pedig nem utolsósorban az oktatásügy fellendüléséhez vezetett. A katolikusok által működtetett iskolaközpontok ebben az időben a jezsuiták, a piaristák, a minorita ferencesek és az obszerváns ferencesek kezében volt. A szerzetesrendek megerősödése egyértelműen felvirágoztatta a közoktatást, köztük is különösen a jezsuiták újbóli meghonosodása. Számottevőek a kolozsvári, gyulafehérvári, székelyudvarhelyi, marosvásárhelyi, szebeni iskolák, de az erdélyi egyházmegye területén kívül is áldásos oktatómunkát folytattak. Kolozsvári intézetük főiskolával egészült ki.

A XVIII. század második felében a császári udvar egyre világosabban érezhető valláspolitikai törekvése volt, hogy a vallást – és ennek intézményi alakzatát, az egyházat – súlytalanítsák, társadalmi szerepét pusztán a közérkölc karbantartására korlátozzák. II. József trónra lépése új szakaszt nyitott az osztrák császárság történetében: világiasabb irányú egyházi életet, rendeletekkel megnyirbált jogokat, az egyéni szabadság erősödését jelenítette meg a vallási intézményekben testet öltő kollektivitás kárára. Ennek szellemében szekularizálták a legtöbb, egyházi kezelésben levő jótékonyági intézményt, és erre alapozva sajátította ki a monarchikus állam az oktatásügy felügyeletét, Mária Terézia 1777-es *Ratio Educationis*-át felhasználva. A felvilágosodás okozta szekularizáció általános jelenségét a Habsburg Bécs rendeletekkel, törvényekkel próbálta a maga hasznára fordítani: a társadalmi életben úgymond haszontalannak ítélt szerzetesrendek működését megtiltotta, sőt némelyiket fel is oszlatta.

Az 1848-as év legnagyobb vívmánya Erdélyben a jobbágyfelszabadítás volt, ugyanakkor a májusi országgyűlés 9. cikkelye új törvényt hozott a vallási jogegyenlőség tekintetében. A forradalmi hangulat közepette a katolikus egyházvezetésnek aközött kellett helyes döntéseket hoznia, hogy támogatja-e a

társadalmi átalakulási törekvéseket, vagy hogy a Habsburg-ellenesség légkörében újra a bécsi uralkodó dinasztia és a katolikus egyház egybekapcsolása mellett áll ki. A polgárháború nyomán számos pap kényszerült pályamódosításra a császári megtorló intézkedések miatt.

A kiegyezést követő évek az erdélyi oktatásügy történetében különösen bonyodalmas időszakot jelentettek: az egyház és az oktatásügy addig magától értetődő összefonódása ettől kezdve meglazult. Az 1868-ban megjelent népoktatási törvény (az Eötvös-törvény) a „közös” népiskolák alapítását és fenntartását szorgalmazta, ami gyakorlatilag a közigazgatási község kezelésébe utalta az iskolák jórészét. A közigazgatási városoknak és községeknek egyre inkább kötelező volt népiskolát működtetniük, míg a törvény 38. cikkelye a vallásfelekezetek számára csupán jogot ad az iskolák fenntartására azzal, hogy iskolafenntartóként a községet jelölte meg, s ezzel megtörte a felekezeti iskolák hegemoniáját. Az anyagi nehézségek miatt az iskola megválasztásáért – „felekezeti” avagy „állami” – a lakosok között pártoskodások és viszálykodások indultak meg, és több helyen (abban reménykedve, hogy szabadulni fognak az iskolai költségektől) felekezeti iskoláikat államivá alakították át. A törvény ezzel együtt az akkori Európa egyik legkorszerűbb törvénye volt, amely kisebb-nagyobb módosításokkal egy évszázadra megalapozta a magyarországi és erdélyi közoktatás rendszerét: kötelezővé tette az alsó népiskola hat osztályának és a három ismétlődő osztálynak az elvégzését, a tankötelezettség a hatodik életévtől a tizenötödik évig terjedt.

A XIX. század hatvanas éveinek fejleménye, hogy a társadalomban felerősödött a liberális politikai szárny antiklerikális hangja, és a sajtóban igen gyakran jelentek meg egyház- és klérusellenes írások. A zajos antiklerikális kampánynak természetesen megvolt az ellenhatása is: Erdély-szerte érezhetően erősödött a katolikus öntudat és bizonyos szinten közelebb került egymáshoz a papság és a világiak csoportja.

Az iskola-pártoló püspököknek volt gondja a szegényekre és a lányok nevelésére. Betelepítette a szatmári irgalmas nővéreket Gyulafehérvárra, Gyergyószentmiklósrá, Udvarhelyre, felkarolta a Nagyszébenben megtelepedett mallersdorfi ferences nővérek ügyét, így támogatásával kiépült az intézetük Szebenben, meghonosodtak Marosvásárhelyen és Brassóban. Volt gondja a növekvő egyházközségek templomaira is, például Csomafalván, Zalatnán, Verespatakon, Szovátán és ekkor szerveződnek a Zsil-völgyi plébániák is.

1918 őszén a román királyság katonái megszállták Erdély keleti részeit, később pedig teljes Erdélyt. 1918. december 1-én Gyulafehérváron a román népgyűlés Erdély Romániával való egyesítéséről döntött. Ezzel új korszak kezdődött az erdélyi egyházmegye életében is: gyakorlatilag hatósági intézkedések sora korlátozta a vallásszabadságot, az egyházi gyülekezést pedig hatósági engedélyezéshez kötötték.

A trianoni békediktátum következményeként a királyi Románia megszűnt egyvallású és egynemzetiségű ország lenni; területe jelentősen megnövekedett Besszarábia, Bukovina, Erdély, a Bánát, Dél-Dobruzsza és Kelet-Magyarország egy részének hozzácsatolásával.

Az új Romániának ezzel két, jól elhatárolható kulturális régiója lett: az egyik terület a történelmi Erdély és annak nyugati sávja, a Partium. Az erdélyi római katolikus egyházmegye teljesen, a csanádi, a szatmári és a váradai egyházmegye pedig részben román fennhatóság alá került. (A csanádi egyházmegye Romániához jutott részeiből később, 1930-ban alakult a temesvári püspökség.)

Románia másik nagy területi egysége a Kárpátok vonalán, tehát a régi magyar államhatáron kívül eső területeket ölelte fel és kulturális vonatkozásaiban jószerével a balkáni színezetű Kelet-Európához tartozott. E vidék a történelem során mindig is több szállal kötődött Magyarországhoz, jóllehet mindvégig saját politikai élete volt.

A középkor alkonyától a katolikus egyház egyértelmű kisebbségbe került, majd a fiatal román állam kezdeményezésére, 1884-ben megszűnt missziós területi státusa. Létrejött a iași-i és a bukaresti katolikus püspökség. Az első világháború előtti Románia a katolikus területi közigazgatás szempontjából ezt a két egyházmegyét ölelte fel, amelyek azonosak a történelmi Moldva és Havasalföld területével.

Mind az 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozatok, mind pedig az 1919-ben aláírt párizsi kisebbségi szerződés biztosította a vallásszabadságot a megnövekedett ország egész területén. Az 1923-as román alkotmány 137. cikkelye szintén biztosította az egyházak jogait, de a 22. cikkely az ortodox egyházat már kiváltságos egyháznak nyilvánította, az 1925-ben közzétett, az ortodox egyház szervezetéről szóló törvény pedig már az uralkodó vallás rangjára emelte az ortodoxiát, amelynek térnyerése érdekében – minthogy 1920-ban a romániai összlakosság 70 százalékát alkotta – a hatalom birtokosai mindent megtettek.

A szerzetesrendek erdélyi megerősödése és munkájuk jelentékenyen érezhető társadalmi hatása egyaránt a XIX. és XX. század fordulójára tehető. A hitélet a húszas-harmincas években – a hatalmi tényezők sokszoros beavatkozása, erőszak-intézkedései ellenére is – erőteljes volt. Csak néhány intézménynevét azok közül, amelyek a katolikus közélet pezsgését, sokrétűségét bizonyítják. Ilyen egyesület volt az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség, az Erdélyi Katolikus Akadémia, a Szent Kereszt Hadsereg, a Katolikus Nőszövetség, a Kolping, a Kalot, a Dolgozó Lányok Egyesülete vagy a Kaláka.

Az 1940. augusztus 30-ai bécsi döntés a gyulafehérvári egyházmegyét kettészakította: 86 plébánia és 86 000 katolikus (21%) maradt Dél-Erdélyben, míg az északi részre 163 plébánia és 341 000 hívő (79%) került, és a teológiai szemináriumot is Kolozsvárra helyezték át. A bécsi döntés valóságos

exodust indított el Dél-Erdélyből, az északi-erdélyi részen ezért érezhetően fellendült a katolikus élet: külön szórvány-gondozó irodát állítottak fel és intenzív missziós munka folyt. A dél-erdélyiek északra húzódása ugyanakkor jelentősen hozzájárult a Marostól délre eső területek (leglátványosabban talán a Zsíl-völgye) etnikai átrendeződéséhez és a magyarság pozícióinak általános gyengüléséhez.

Romániában a katolikus egyházat alapjaiban rázták meg az 1948-49-es évek diktatórikus államintézkedései. Bár az ekkor életbe lépett alkotmány elméletileg biztosította a lelkiismereti és vallásszabadságot, egyházi iskolák és más intézmények egész sorát államosították (ingatlanaikkal együtt), betiltották a szerzetesrendek működését, felszámolták a görög katolikus egyházat. A történelmi egyházak többi „elismertjével” szemben hivatalosan egyedül a római katolikus egyház lett „megtűrt”.

Az 1956-os magyarországi forradalom tragikus hatással volt az erdélyi magyarságra. A levert felkelés és megtorlás légkörében a megfélemlített erdélyi magyarság ellen megindult az első nagyobb románosító hullám, 1957-58-ban az egész romániai magyarságra kiterjesztették a revizionizmus vádját. Mintegy 40 ezer magyart tartóztattak le, egy részüket ki is végezték.

Az 1968-as csehszlovákiai események és a szovjet fegyveres beavatkozás felgyorsította a romániai enyhülési folyamatot a nemzetiségekkel szemben. Az erdélyi magyarságnak bővültek az intézményei, az engedmény azonban nem sokáig tartott: a hetvenes évektől megkezdődött az új nemzetiség-politikai irányvonal kidolgozása és végrehajtása, amely a kezdete volt annak a nacionalista parancsuralmi rendszernek, amely a romániai magyarság és a többi nemzetiség teljes beolvasztását tűzte ki célul. A románosítási és antiklerikális törekvésekkel párhuzamosan és azok következményeként az egyház társadalom-alakító lehetőségei jelentősen beszűkültek. A gyulafehérvári Hittudományi Főiskolán hatósági rendelkezéssel folyamatosan csökkentett numerus clausust határoztak meg, az állambiztonsági szervek pedig rendszeresen zaklatták a vallásukhoz ragaszkodó falusi lakosságot, az értelmiségieket (különösen a tanárokat), a tisztviselőket.

Fojtogató légkörben, nemzetiség- és vallásellenes állami rémuralom közepette kellett hűségben megtartani a katolikus egyházat 1989-ig, a demokratikus megmozdulásig, illetve a bukaresti palotaforradalomig, amely Ceaușescu kivégzésében érte el csúcspontját.

Az Erdélyi Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A görög katolikus vagy unitus felekezet keletkezésének előzményei a Basel-Ferrara Firenzei XVII. Egyetemes Zsinatig (1431-1445) nyúlnak vissza. A mohamedán török hódítással szemben a latin kereszténységnek támaszt kereső bizánci császár és a konstantinápolyi pátriárka unióra léptek Rómával. Az 1439-ben elfogadott elvek szerint a keletiek elismerik a római pápa főségét, a primátust;

a Filioque-tant, vagyis hogy a Szentlélek a Fiútól származik; a tisztítóhely létét; valamint azt, hogy az ostya és a kovászos kenyér egyaránt érvényes anyaga az Oltáriszentségnek. Ezzel szemben a keletiek változatlanul megtartják szertartásukat (rítusukat), tehát a görög és az ószláv liturgikus nyelvet; papjaikra nem érvényes a cölibátus, tehát nősülhetnek, viszont püspök csak nőtlen lehet, általában szerzetespapból. Papjaik elnyerik mindazokat a jogokat és kiváltságokat, amiket az adott országban a latin szertartás' szerint a római katolikusok élveznek.

A XVII. századi magyar egyházi társadalomban új csoportként jelent meg a görögkatolikus felekezethez tartozó egyháziak csoportja. A Magyar Királyság különböző régióiban elindult uniós folyamatok, melyek a görögkatolikus egyházak létrejöttéhez vezettek, nem értelmezhetőek kizárólag vallási / felekezeti jelenségként, sőt a vallási / felekezeti motiváció még csak elsődlegesnek sem mondható⁴. Nem könnyű objektív mérőszámokat alkalmazni a motivációk vizsgálata során, azonban túlzás nélkül állítható, hogy a Magyar Királyságban élő bizánci rítusú keresztények katolikussá tételében a társadalmi integráció és modernizáció sajátos szempontjai, az egyház- és belpolitikai, illetve a gazdasági megfontolások legalább olyan súllyal voltak jelen a történelemben, mint az egyházi / felekezeti szempontok. Ez természetesen befolyásolta az új társadalmi csoport kialakulásának és fejlődésének folyamatát is: a bizánci rítusú keresztények jelenléte a Sáros vármegyétől Máramarosig terjedő régióban a XVII. századra már számottevőnek mondható.

A XVII. század elején a társadalmi integráció eszköze és közege kizárólag az egyház lehetett. Tekintettel arra, hogy a magyarországi felekezetszerveződés folyamatainak eredményeként a rutén népesség a katolikus és a református egyház ütközőzónájában élt, a vallási alapú társadalmi integrációra két alternatíva kínálkozott. A XVI. század során protestánsná lett helyi földesurak kifinomultnak egyáltalán nem nevezhető módszerekkel próbálták meg a reformáció szellemiségét a bizánci szertartású ruténekkal elfogadtatni, amely tapasztalat egyértelművé tette, hogy a bizánci rítus nem élheti túl a protestantizmussal való találkozást. Ehhez képest a katolikus alternatíva – bár túlkapaszkodásokról, például rutén falvak latin rítusra való átvezetéséről ez esetben is beszámolnak a források, - összességében sokkal kedvezőbbnek tűnt. Mivel a vallási élet alapjait meghatározó szent cselekmények (szentségek) tekintetében a két rítus között lényegi azonosság állt fenn, reális esély mutatkozott egy olyan megoldásra, mely a katolikus egyházba való integrációt a teljes asszimiláció veszélye nélkül is lehetővé tette.

Bár a központi királyi hatalom - rendeleti úton - kezdettől fogva biztosítani kívánta a görögkatolikus papok kiemelését a jobbágyi viszonyok közül, ez a törekvés a vármegyék és az uradalmak szintjén teljes ellenállásba ütközött. Katolikus és protestáns földesurak egymással összefogva szabotáltak el olyan magas szintű rendelkezéseket is, mint I. Lipót király 1692-ben kiadott kiváltságlevele, amellyel

---

⁴VÉGHSEŐ TAMÁS: Vladikák, kalugyerek és batykók – görögkatolikus egyházi társadalom a 17-18. században https://byzantinohungarica.com//media/media/initial/history/tori1/veghseo_tamas__vladikak__kalugyerek_es_batykok_go.pdf

elrendelte a görögkatolikus papság jogainak biztosítását. A helyi nemesség ellenállásának részben gazdasági, részben pedig elvi okai voltak. A papság jogainak biztosítása anyagi teherrel is járt: mert nem csupán az adóbevételektől estek volna el, de kötelességük lett volna a parókiái földterületek kiosztása is. Ám a gazdasági oknál is jelentősebb volt az elvi: az érintett vármegyék álláspontja szerint az uralkodónak nem állt jogában ilyen horderejű kérdésben az országgyűlés megkérdezése nélkül dönteni. Mivel az ország északkeleti régiójában a Habsburgokkal való szembenállásnak komoly hagyományai voltak, a görögkatolikus papság emancipációjának késleltetésére irányuló törekvések sokáig sikeresek voltak. Előrelépés ezen a téren csak a Rákóczi szabadságharc után történhetett, amikor a helyi politikai és gazdasági viszonyok teljesen átrendeződtek.

A görög szertartású egyházakat a szentkorona területén csak a XVII. és XVIII. században szerveztek a nemzetiségek számára, kezdetben személyhez kötött joghatósági alapon. Az egyházmegyék első önállósulási mozzanata az ún. rítusvikáriátusok⁵ létrejötte volt.

A katolikus Habsburg-uralkodók a XVII. század elejétől kezdve, az ellenreformáció sikereinek idején és részint annak hatására, hatalmi-politikai eszközökkel is igyekeztek előmozdítani az uniót. Róma számára távlatilag nyilván az eretnenség felszámolása, az egyház pápai főhatalom alatti egységének a helyreállítása volt a cél, a hatalom szempontjából pedig a keleti és déli irányú terjeszkedést is szolgálta a rekatolizálás. A keleti egyházak történetében a fordulópontot az úgynevezett breszti unió (1596) jelentette, amelynek nyomán az ukránok és a ruszinok nagyrésze elszakadt az orosz ortodox (pravoszláv) egyháztól (többségük ekkor lengyel fennhatóság alatt élt).

Ami Magyarországot és Erdélyt illeti, az uniós folyamat eredményeként, a XVIII. századra a ruszinok egésze, az erdélyi románság mintegy harmada és a szerbek egy töredéke egyesült Rómával. Ők lettek az úgynevezett görög katolikusok vagy unitusok (katolikus szóhasználattal: a görög szertartású római katolikusok). A XIII. századtól Erdélybe bevándorló románok felekezetiileg a görögkeleti (bizánci vagy ortodox) keresztény egyházhoz tartoztak, a román ortodox lakosság a fejedelemség idején az időlegesen megtűrt felekezet státusát kapta. A román ortodox lakosság rekatolizálása a fejedelemség függetlenségének megszűnése és a Habsburg uralom alákerülése nyomán kezdődött meg. Ennek szervezői, agitátorai, a térítők éppúgy a jezsuiták voltak, mint az ellenreformáció idején. Nagy vonzerőt jelentett, hogy a jezsuiták a román ortodox papoknak - unió esetén - a római katolikus lelkészekkel azonos jogokat és kiváltságokat ígértek. Így a politikai-nemzetiségi egyenlősítés helyett a vallási egyenjogúság kínálta a románok számára a nemzetiségi jogok elérését is.

Az első önálló görögkatolikus egyházmegye felállítására 1721-ben került sor. A *Ratione congruit* kezdetű bullával XIII. Ince pápa az Erdélyben élő egyesült oláhok, rutének, rácok, görögök számára - Fogaras székhellyel - új egyházmegyét alapított, javadalmazására pedig a király a szamosújvári és alsószombatfalvi kincstári uradalmakat adományozta. Fogaras azonban az új egyházmegye szélén

---

⁵ A rítusvikáriátusok keleti szertartású katolikusok voltak.

feküdt, ezért új központot kerestek és a Szentszék engedélyével a fogarasi püspökség székhelyét 1738-ban Balázsfalvára tették át (elnevezése azonban maradt). A fogarasi görögkatolikus püspökség az esztergomi érseki tartományba tagolódott, tehát az esztergomi érsek volt a metropolitája.

A Partiumban a török kiűzése után kezdődött meg az egyház újjászervezése. Nagyvárad 1692-es felszabadulása után helyreállították a váradi püspökséget, területén a jezsuiták működése nyomán az ortodox románok jelentős részét unióra bírták; a XVIII. század közepén 94 unitus parókia létezett. Mária Terézia királynő a hatalmas méretű középkori katolikus egyházmegyék megosztásával 1777-ben új püspökségeket szervezett, ennek keretében került sor 1777. június 16-án - az Indefessum kezdetű pápai bullával - a nagyváradai görögkatolikus egyházmegye felállítására. Az egyházmegyében az unitusok többsége román, kisebbsége magyar anyanyelvű hívő volt. A nagyváradai görögkatolikus püspökséget szintén az esztergomi érseki tartományba osztották be (Nagyváradon működött a latin szertartású római katolikus püspökség is.) A nagyváradai görögkatolikus püspökség gazdag javadalmat kapott; a latin szertartású püspökségtől a király átadta neki a mintegy 140 000 katasztrális holdas belényesi uradalmat.

L. Ferenc József 1850 decemberében elfogadta azt a javaslatot, hogy a fogarasi püspökséget emeljék érseki rangra, és ugyanakkor Szamosújvár és Lugos székhellyel két új román görögkatolikus püspökséget alakítsanak, majd felállította a lugosi görögkatolikus egyházmegyét, amelyhez a pápa 1853-ban kiadta az ezt megerősítő alapító bulláját. A püspökség székhelye Lugos lett.

Az abszolutizmus idején létrehozott román görögkatolikus hierarchia törvényes elismerését az 1868:39. törvénycikk mondta ki. Az első görögkatolikus román tartományi zsinat ünnepélyesen kinyilvánította, hogy az érseki tartomány független minden más egyházi provincia joghatóságától, és közvetlenül az Apostoli Szentszéknek van alárendelve.

A trianoni békeszerződés és Erdély Romániával való egyesülése után a román ortodox egyházzal való, addig kiegyensúlyozott viszony fokozatosan megromlott, ebben jelentős szerepe volt az ortodox érseknek, aki már 1920-as érsekké választásakor felvetette, és azt követően folyamatosan képviselte a két egyház egyesítésének gondolatát.

A második világháború után Romániában is berendezkedő kommunista hatalom valláspolitikájában az első pillanattól kezdve követni kívánta a szovjet példát, s ennek egyik legfontosabb eleme a görögkatolikus egyház felszámolása volt. Az egyházakat totális ellenőrzés alatt tartó kommunista vezetés nem tűrhette, hogy olyan vallási közösségek működjenek az országban, melyek vezetői az ellenséges nyugaton éltek. Mivel a görögkatolikus egyház egyik legfontosabb jellemzője a római pápához való kötődés, ennek felszámolása az elsődleges valláspolitikai célok közé került. A felszámolás első lépése a Vatikánnal kötött konkordátum 1948 júliusi felmondása volt, majd a tanügyi reformra és az új vallási rendre vonatkozó augusztusi törvényrendelettel szűkítették az egyház mozgásterét. Ezt követte a görögkatolikus közösségek erőszakos egyesítése az ortodox egyházzal, egy

erővel és megfélemlítéssel megrendezett “zsinaton”. 1948 decemberében végül a román görögkatolikus egyházat betiltották, templomait a román ortodox egyháznak adták, és a püspököket is megpróbálták rábírní az áttérésre. A görögkatolikus papság és a hívek a kommunizmus évei alatt megpróbálták megőrizni Erdélyben a bizánci rítusú katolicizmus szellemiségét. Az egyház illegalitásban működött - a Szentszékkal meglévő diplomáciai kapcsolatok révén - 1989 decemberéig, amikor egy rendelet újra engedélyezte a görögkatolikus egyház működését. Az egyházat újrászervezték, de tulajdonuk nagy részét a mai napig nem kapták vissza.

Röviden a XX. századi állami szerepvállalásról⁶

Az 1800-as évek végére több gyermekotthont hozott létre az állam Bukarestben. 1912-ben született meg Romániában az első nyugdíjtörvény. A szociális ellátás állami feladatként való elismerése 1920-ban történt meg, ekkor került először bele egy minisztérium nevébe a szociális védelem kifejezés. Az új Munkaügyi, Egészségügyi és Szociális Védelmi Minisztérium Szociális Igazgatósága megyei szinten szociális igazgatóságokat, települési szinten pedig szociális irodákat hozott létre.

A romániai szociális ellátórendszer fejlődésének legfontosabb lépéseit a két világháború közötti időszakban a román társadalomtudós Dimitrie Gusti szakmai irányításával tette meg. Gusti megpróbálta tudományos kutatásokkal, adatokkal alátámasztani a szociálpolitikai döntéseket, ehhez létrehozta a Román Szociális Intézetet, amely nagy energiával és meggyőződéssel vágott neki a romániai vidéki térségek alapos felméréséhez. A felmérések alapján elindult a vidéki térségek szociális fejlesztése, ami a szociális ellátási rendszer kidolgozását is jelentette. E folyamat eredményeképpen született meg 1930-ban az új, európai szinten is modernnek számító egészségügyi és szociális védelmi törvény. A törvény alapján a megyékben és a megyeszékhelyeken szociális védelmi irodák, községek szintjén pedig szociális védelmi házak jöttek létre.

A két világháború közti időszakban fejlődési pályára állt szociális ellátási rendszer a kommunista társadalom-berendezkedés egyik nagy vesztese lett. Gusti munkájának túlélőjeként még működött egy ideig egy olyan szociális munkás hálózat, amely a városokban volt jelen, és minden 30 000 lakosra egy szociális munkást jelentett, de fokozatosan ez is felszámolódott. A kommunista ideológia a szociális ellátási rendszer létét kérdőjelezte meg, hiszen az általa vizionált társadalomban a nagyfokú egyenlőségnek, az állam gondoskodó magatartásának a szociális problémák megszűntét kellett jelentenie.

A szociális ellátás központi kormányzatban elfoglalt helye az '50-es években szinte évente változott, az általános irány azonban egységesen az ágazat teljes visszaszorítása volt. A fogyatékkal élő

---

⁶ Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép (forrás: http://real.mtak.hu/156208/1/2022ElekesZoltan_Szocialis%20ellatas_REAL.pdf)

gyermek és felnőttek az egészségügyi rendszerben részesültek ellátásban, az elhagyott gyermekek problematikája a tanügyminisztérium felelőssége lett, a szociális ellátást néhány (legtöbbször társadalombiztosításhoz kötött) szociális juttatás kifizetése jelentette.

A kommunista időszak a szociális problémák elkendőzésének útját választotta, hiszen hivatalosan felszámolta a munkanélküliséget, és ezzel a szegénységet is. A „nem létező” fogyatékkal élők, a magukra maradt idősök, gyermekek esetében a nagy, zárt, világtól elrejtett intézményekben való elhelyezés jelentette az egyetlen megoldást. A semmilyen társadalmi kontrollnak alá nem rendelt intézményekben lévő körülmények közelebb álltak a középkor „dologházaihoz” (amelyek inkább az elrettentés eszközei voltak, mintsem a szociális ellátásé), mint a modern szociális szolgáltatásokhoz.

A rendszerváltás idejétől végbemenő jogi és társadalmi változások a gyermekvédelemben és a fogyatékkal élők esetében Erdélyben

A romániai magyarság felekezeti megoszlása ⁷						
Egyház	hívek összlét- száma	magyar hívek száma	magyarok aránya az összes hívőt tekintve	hívek aránya a magyarsá- gon belül	hívek aránya az ország összlakossá- gán belül	elterjedtség
Romániai református egyház	701 077	665 343	94,9%	46,5%	3,23%	Partium, Szilágyság, Kalotaszeg, Mezőség, Székelyföld, szórvány
Romániai katolikus egyház (római és örmény katolikusok)	1 026 429	587 033	57,2%	41%	4,7%	Partium, Bánság, Székelyföld, Csángóföld
Román görögkatoli- kus egyház	191 556	19 645	10,3%	1,4%	0,9%	Partium

Az Erdélyi Református Egyház társadalmi szerepvállalása a rendszerváltás után

A rendszerváltozást követő években az egyháznak a kommunizmus előtti vallási élet felélesztése, a kivándorlás elleni fellépés, és a jogtalanul elorzott egyházi tulajdonok visszaszerzése volt a legfontosabb feladata, amelyet végül az 501/2001 számú, az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló törvény tette lehetővé. Azóta folyamatosan folynak a visszaigénylések, noha számos körülmény és az általános pénzhiány mellett szándékos akadályoztatásnak is ki vannak téve az ilyen irányú

⁷ A Román Statisztikai Hivatal adatai alapján (2016)

kezdeményezések. Az egyháznak 2010-ig is épületeinek és korábbi javainak csak mintegy kétharmadát sikerült visszaszereznie.

Az Erdélyi Református Egyház emellett elszántan küzdött egykori intézményei - főként híres kollégiumai és gimnáziumai - újjáalapításáért és épületeinek visszaszerzéséért.

Napjainkban az Erdélyi Református Egyházkerületben 15 egyházmegye működik 505 anyaegyházközséggel, amelyből 84 városi és 421 falusi gyülekezet, 85 leányegyházzal, továbbá 553 szórvánnyal, összesen 521 önálló egység 1143 településen. Ezekben az egységekben, valamint kórházakban és tanintézetekben összesen 532 lelkész jellegű és 814 nem lelkész jellegű alkalmazott tevékenykedik.

A Református Egyház számos oktatási, szociális, missziós és kulturális intézményt működtet, közülük legfontosabbak az oktatási intézményei, melyek közt számos nagymúltú, a rendszerváltás után újjáalapított intézmény is van.

Egyetemek

- Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár (lelkészképzés; az unitárius és az evangélikus-lutheránus egyházzal közösen fenntartott intézmény)
- Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad (református szociális munkás- és tanárképzés, nyelvek, filozófia, bölcsészet)
- Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző Kar, Kolozsvár (teológus-, szociális munkás- és vallásstanárképzés)
- Főiskolai és posztliceális intézmények
- Református Kántor – Tanítóképző Főiskola- Marosvásárhely
- Református Posztliceális Asszisztensképző (Kolozsvár) (általános orvosi asszisztens szak)
- Református Posztliceális Asszisztensképző (Marosvásárhely) (általános orvosi asszisztens szak)
- Szatmárnémeti Református Gimnázium (református posztliceális képzés)

Középiskolák (Református Gimnáziumok és Kollégiumok)

- Baczkamadarasi Kis Gergely Református Kollégium (Székelyudvarhely)
- Bethlen Gábor Kollégium (Nagyenyed)

- Kézdivásárhelyi Református Kollégium
- Kolozsvári Református Kollégium
- Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium (Nagyvárad)
- Marosvásárhelyi Református Kollégium
- Sepsiszentgyörgyi Református Kollégium
- Szatmárnémeti Református Gimnázium
- Zilahi Református Wesselényi Kollégium

Általános iskolák és óvodák

- 2-es számú Református Óvoda (Kolozsvár)
- 3-as számú Református Óvoda (Kolozsvár) (montessori)
- "Micimackó"Játszóház (Magyarbikal)
- Tóvidéki Református Általános Iskola (montessori)
- Szociális Napközi (Nagyvárad) – hátrányos helyzetű gyerekeknek
- Péter Református Iskola (Nagyszalonta) – tanulási nehézségekkel küzdő gyermekeknek

A Református Egyház szeretetszolgálatának, a Diakónia Keresztyén Alapítványnak az első fiókszervezete 1992-ben alakult Kolozsváron, majd fiókszervezet Marosvásárhelyen, Szászrégenben, Sepsiszentgyörgyön, Nagyváradon, Zilahon, Szatmáron, Székelyudvarhelyen és Brassóban is nyílt az évek során, amelyek szociális szolgáltatást nyújtanak. Kedvezményezettjeik köre az otthongondozást igénylőktől, a bentlakásos gondozásra szoruló időseken, a fogyatékkal élőkön át egészen a szociálisan hátrányos helyzetű családban élő gyermekekig terjed.

A Diakónia Keresztyén Alapítvány nagyváradfiókszervezeténél az alábbi szolgáltatások érhetőek el.

Az otthoni idősgondozó szolgálat, amely 4 típusú szolgáltatáscsomagot takar:

- közösségi szolgáltatások (lakás tisztán tartása: porszívózás, feltörlés, szemétlevitel, mosogatás, tüzfábehordás, konyha és fürdőszoba takarítása, ruhák és ágyneműk mosása vagy mosodába szállítása; orvoshoz és gyógyszerháztárba kíséret, hivatalos ügyek intézése, vásárlás; látogatás, beszélgetés, kórházi látogatás; segítség, felügyelet az otthoni kezeléseknél; egyéb szolgáltatásokról tájékoztatás, tanácsadás)
- otthoni alapápolás (általános személyi higiénia, fürdetés, intimmosdatás, hajmosás, borotválás, körömvágás; öltöztetés, ágyneműcsere; ültetés, mozgatás, helyváltoztatás; segítség az étkezésben; inkontinenciás eszközök cseréje; vérnyomásmérés, vércukorszintmérés)

- szociális integráció (informálás a szociális jogokról, részvételi lehetőségekről a társadalmi életben; újságolvasás, könyv felolvasása; bibliaolvasás, imádság, közös ének; lelki támasz, beszélgetés, világ eseményeinek megvitatása; szociális és közösségi szolgáltatásokról való informálás; a családtagoknak tanácsadás az otthonápolási módszerekről)
- gondozáshoz szükséges segédeszközök kölcsönzése (járókeret, mankó, kerekesszék, toalettszék, betegágy)

Időotthon

Az Életfája Időotthon Félegyházán (Bihar megye), nyugodt vidéki környezetben található, Nagyváradtól 25 kilométerre. Állandó felügyeletet biztosít a lakóknak, gondozói és ápolói személyzettel.

Gyermekprogram

Szociális programuk a hátrányos helyzetben lévő családokból származó gyermekek iskolai tanulmányainak elősegítése. Ennek keretében, iskola utáni foglalkozásokon 12 gyermek kap napi meleg ebédet, közösen megoldják a házi feladatokat, magyar és román nyelvet, általános készségeket gyakorolnak, emellett sok játék, kinti mozgás, mondókázás, társasozás, ének, közös imádkozás tölti ki a délutánokat. A szülőket is bevonják a folyamatba, hiszen nekik is nagy szerepük van abban, hogy a kicsinyeik motiváltak és eltökéltek legyenek a tanulmányaik sikeres lezárásában. Egy pedagógus és egy szociális munkás végzi a szolgálatot.

Fogyatékossggal élők támogatása

A nagyváradi Méhecske Védett Műhely 2016-ban indult, célja, hogy a varroműhelyben fogyatékkal élőknek teremtsen munkahelyet és az elkészített termékek értékesítéséből biztosítsa ezek fennmaradását. A munkatársak közreműködésével több fogyatékkal élő fiatal is munkát talált az integrációs folyamat részeként. Tevékenységük lényege, hogy ezen a munkahelyen szakmát tanulhatnak, megértő, segítő közegben fejlődhetnek, gyakorolhatják a felelősségvállalást és a munkahelyi közegbe való beilleszkedést és kapuk nyílnak meg előttük.

A Diakónia Keresztyén Alapítvány Sepsiszentgyörgyi Fiókszervezeténél – az előbbiekhöz hasonlóan - idősgondozás, fogyatékossggal élők megsegítése és gyermekprogramok valósulnak meg.

A betegápolói, idősgondozói szolgálat a rászorulóknak otthonában történik. 39 főállású, szakképzett alkalmazott 21 szolgálati személygépkocsival, 67 településen napi

rendszerességgel keresi fel az idős személyeket. A sepsiszentgyörgyi központból havonta átlagosan 950 beteg és idős személyt segítenek szakápolói munkájukkal, ezen kívül nyugdíjas klubokat működtetnek szociális mosodai szolgálattal, segédeszköz-kölcsönzéssel, de gyászcsoporthoz való támogatással is segítik a rászorulókat.

Az Írisz Ház a fogyatékossgal élők nappali foglalkoztató központjának, illetve a központhoz tartozó védett munkaműhelyekben zajló tevékenységeknek ad otthont. Ide - napi rendszerességgel - 52 fogyatékossgal élő fiatal jár be és vesz részt széleskörű tevékenységeken, terápiás, sport és kulturális csoportfoglalkozásokon, valamint munkaműhelyekben zajló tevékenységeken. Itt kezdte meg működését az ERGON tanácsadási és munkaerőközvetítői iroda is, amely sajtóságos és megváltozott munkaképességű személyeket segít, tájékoztat, és a munkaerőpiacon való integrációhoz, elhelyezkedéshez juttatja őket, havi 86 ellátott személyrel foglalkozva.

A szervezet legfiatalabbakkal foglalkozó tevékenységi ágazata az iskola utáni tanulásban segít a diákoknak, biztosítva számukra is a meleg ebédet. Az after school típusú program 10 településen működik, 440 gyermeket, 29 tanítót, valamint az adminisztrációban 2 személyt foglalkoztat. A délutáni oktatásokon átlagosan 22.000 meleg ebédet osztanak ki, a pandémia alatt pedig három alkalommal összesen 454 élelmiszert, fertőtlenítőt, maszkot, munkafüzeteket tartalmazó csomagot juttattak el rászoruló családoknak, és 147 gyermeknek szerveztek kétnapos nyári tábort.

A kolozsvári Diakonia Keresztyén Alapítvány egy egészségügyi-, szociális- és szocio-medikális szolgáltatásokat nyújtó alapítvány.

Tevékenységei:

- Otthoni betegápoló szolgálat, otthoni egészségügyi szakápolás, otthoni palliatív gondozás, egészségügyi eszközök kölcsönzése, Adopt a Granny szociális idősprogram
- Szociális nappali foglalkoztató központok (összesen több mint 900 gyermekkel foglalkoznak 25 helységben Kolozs, Bihar és Szilágy megyében)
- Gondozóotthonok (Jó testvér gondozóotthon Kolozsváron 19 férőhellyel, Mamácska gondozóotthon Mérán 30 férőhellyel)
- Helyi és nemzetközi önkéntesség

Az Erdélyi Római Katolikus Egyház társadalmi szerepvállalása a rendszerváltás után

1948–1990 között, a kommunista korszakban, a katolikus egyház nem szerepelt az államilag jóváhagyott 14 egyházfelekezet között, csak megtűrt egyház volt, a felszámolás minden veszélyének

kitéve. Márton Áron és püspöktársai nem voltak hajlandók olyan működési szabályzatot (statútumot) szerkeszteni, amilyent elvártak volna az állami hatóságok, és az általuk készített statútumtervezet nem nyert hivatalos elfogadást, mert az őrizte az egyház függetlenségét.

Az 1989. évi romániai forradalom az egyházmegye számára is több szabadságot hozott, sőt 1991-ben II. János Pál pápa a püspökséget érseki rangra emelte, azonban az elvett vagyon visszaadása teljes egészében máig nem történt meg.

A romániai magyarság felekezeti megoszlása szempontjából a katolikus egyház a második legnépesebb történelmi magyar egyháznak számít, a református után. Az erdélyi római katolikusok elsöprő többsége magyar nemzetiségű.

Felsőoktatás

Felsőoktatási tevékenység Kolozsváron, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Karán, valamint a gyulafehérvári Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet keretei között folyik.

Hét városban működik római katolikus teológiai líceum vagy tagozat: Gyimesfelsőlokon (Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Teológiai Líceum), Kolozsváron, Gyulafehérváron, Marosvásárhelyen (Marosvásárhelyi Római Katolikus Teológiai Líceum), Kézdivásárhelyen, Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen (Tamási Áron Elméleti Líceum Teológiai – Posztliceális Egészségügyi Asszisztensképző, Római Katolikus Teológiai Tagozat).

Fentiekén túl Gyulafehérváron római katolikus magániskola, és négy kollégium, illetve gyermekotthon működik.

Szeretetszolgálat

Gyulafehérvári Caritas

A 1990. február 10-én keltezett körlevelében dr. Jakab Antal akkori gyulafehérvári megyéspüspök „Caritas Alba Iulia: a gyulafehérvári egyházmegye szeretetszolgálat szervezete” címmel elrendelte a szervezet megalapítását, működéséhez központi és területi koordinációs szervezetek felállítását írta elő. Néhány hónappal később, májusban megtörtént a szervezet törvényszéki bejegyzése, ami szükséges volt ahhoz, hogy a Gyulafehérvári Caritas államilag előírt törvényes keretek között működhessen.

A kezdeti szakasz után - amikor elsődlegesen az akkoriban nyugatról áramló segélyek elosztását szervezték, - komoly szerkezeti építkezés következett. Ennek során alakult ki a mai struktúra, amely a főegyházmegye nagy kiterjedésére való tekintettel területi központokat jelent, ahonnan a rászorulóknak szociális jellegű igényeit felméri és lehetőség szerint segítik. Ezzel párhuzamosan, a helyi nehézségeket figyelembe véve, egyes területek nagyobb hangsúlyt kaptak, s külön programok, intézmények jöttek létre. A magukra maradt, egyedülálló idős emberek számára két öregotthon épült, illetve egy nappali foglalkoztatóközpontot hoztak létre.

Az ápolásra, gondozásra szorulóknak számára az otthonukban való ellátásukat lehetővé tevő hálózatot, az otthoni gondozást alakították ki, másutt családsegítő programokat, utcagyerekek felkarolását, állami gondozottak gondjait vállalta fel a szervezet, a szegénység és munkanélküliség visszaszorítása érdekében.

Szociális tevékenységeik:

- beteggondozás (az otthonhoz, ágyhoz kötött betegek, illetve a valamilyen okból kifolyólag szakorvosi ellátásban hiányt szenvedők számára nyújtott szolgáltatások a helyzettől függően lehetnek egészségügyi, háztartási vagy szociális jellegű szolgáltatások; betegközvetítő szolgálatuk során kapcsolatot teremtenek a beteg és a szakorvos között a beteg szállítása, és ha szükséges, szállásának biztosítása érdekében)
- idős emberek támogatása (olyan idős személyeket látnak el, akiknek már nehéz elviselni a magányt, akiknek hiányzik az odafigyelés, a biztonságérzet, és akik vágyanak egy kisebb családi hangulatú közösségre; céljuknak tekintik nemcsak az emberbaráti ellátás nyújtását, a mindennapi gondozást az idős ember szükségleteihez igazítva, hanem a közösségteremtést is a magányosan, egyedül élő idős embereknek)
- gyermekek és fiatalok támogatása (a gyermekek és fiatalok felkarolásával foglalkozó programjainkba családban élő, illetve családi környezet hiányában élő gyermekekkel egyaránt foglalkoznak; a nappali foglalkoztató központok célja különböző alapkészségek fejlesztése, mint a szociális készség, beszéd, figyelem, ritmusérzék stb., ehhez képest a gyermekotthonok célja a családi környezethez hasonló körülmények biztosítása a nehéz sorsú gyermekek, fiatalok számára, iránymutatás és szaktanácsadás, iskolai ismeretek bővítése)
- fogyatékkal élők támogatása (szolgáltatások: a gyermekek fejlettségi szintjének felmérése, a rendellenességek, fejlődési lemaradások beazonosítása, majd a fejlesztés elkezdése a családdal közös tevékenység során; a szolgáltatások része a család felkarolása, támogatása, többek között segítségnyújtás a fogyatékoságot igazoló aktacsomó összeállításához, a személyi gondozó engedélyezéséhez; az egyéni és csoportos fejlesztés mellett vannak tematikus csoportprogramok, készségfejlesztő mozgásos és zenés foglalkozások, világnapi ünnepségek, nyári táborok, szülők számára pedig támogatócsoportok működnek több településen)

- szenvedélybetegek segítése (Gyergyószentmiklós és Székelyudvarhely térségében zajlik szenvedélybeteg-ellátás, itt van lehetőség rendszeres találkozókra egyéni segítő beszélgetések vagy csoporttevékenységek révén; a csoportokban a szenvedélybetegek mellett a hozzátartozóknak is helyük van – találkozási más szenvedélybetegekkel alkothatnak tisztább képet a betegségről és hozzáállásuk változtatásával jobbíthatják a saját és családjuk életminőségét)

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Erdélyben

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkáját elsősorban Magyarországon, illetve a Kárpát-medence magyar lakta területein végezi, de a határon túli magyarokat legnagyobb számban (kb. 1,2 millió fő) tömörítő Románia is kiemelten fontos helyszíne tevékenységüknek.

Az elsősorban Erdélyben koncentrálódó, Románia legnagyobb létszámú nemzeti kisebbségét alkotó magyarság megsegítése már rögtön a szervezet megalakulása után szükségessé vált, a Ceaușescu elnyomó diktatúráját megdöntő, 1989-ben kitört romániai forradalom alatt. Munkájuk ugyanakkor nem fejeződött be a romániai rendszerváltással, az erdélyi magyarok támogatása napjainkban is a Szeretetszolgálat fontos feladatát képezi.

A Szeretetszolgálat minden lehetséges eszközzel segíti az erdélyi magyarság életét: az utóbbi években ez elsősorban egészségügyi programok keretében történik és az erdélyi Máltai testvérszervezetük kapacitásainak erősítésében ölt testet.

Az Erdélyi Görögkatolikus Egyház társadalmi szerepvállalása a rendszerváltás után

(A romániai katolikus egyház a Romániában található római katolikus, görögkatolikus és örmény katolikus egyházmegyéket összességét jeleníti meg, ily módon jelentős az összefonódás, különösen az egyházi életen kívüli tevékenységükben.)

A görögkatolikus hívek elsősorban többsége Erdélyben él és román nemzetiségű. Az ország nyugati részein vannak jelentősebb magyar görögkatolikus gyülekezetek (főleg a Partiumban), az északi-északnyugati területeken pedig ruszin (ukrán) görögkatolikus közösségek is. A 2002-es népszámlálási adatok szerint az egyháznak 191 556 híve volt, akik közül 160 896 román, 19 645 magyar, 6 148 roma, 1 721 ukrán (ruszin, rutén), 1 542 pedig német volt.

A görögkatolikus egyháznak egy főegyházmegyéje (a Fogaras-Gyulafehérvári görögkatolikus nagyérsekség) és öt további egyházmegyéje (Kolozsvár-Szamosújvári egyházmegye, Lugosi görögkatolikus egyházmegye, Máramarosi egyházmegye, Nagyvárad Görögkatolikus Egyházmegye, Bukaresti Nagy Szent Vazul egyházmegye) van. Folyamatosan küzd elállamosított tulajdonainak

visszaszerzéséért, legalább a városokban. Noha nem igényelték vissza valamennyi diplomukat, csak - számarányukhoz mérten - a legfontosabbakat, sok városban (például Marosvásárhelyen vagy Naszódon) a mai napig sem kapták vissza azokat, olykor jogerős bírósági döntések ellenére sem, az ortodox egyház és számos ortodox politikus, közéleti és médiaszereplő részéről pedig folyamatos akadályoztatásnak és támadásoknak vannak kitéve.

A rendszerváltás utáni állami szerepvállalásról⁸

A nemzetközi sajtóban megjelent negatív hírek, felvételek következményeképpen 1989 után a szociális ellátási rendszerben bekövetkezett romániai változások célpontjai elsősorban a rezidenciális gondozást⁹ biztosító nagy gyermekotthonok, öregotthonok és fogyatékos otthonok voltak. Ez a korszak még nem zárult le, az európai uniós finanszírozási források és a kormányzati pályázati programok is a megmaradt nagy gyermekotthonok és fogyatékkal élők bentlakásos otthonainak felszámolását támogatják.

Az 1989 utáni romániai változások a direkt segélyezés lépésével kezdődtek, az adományhullám első rohamainak lejárta után azonban egyértelművé vált, hogy többre van szükség a romániai szociális ellátásban, mint egyszerű tárgyi adományra, és lassan beindult a szociális szolgáltatásokról való gondolkodás. A '90-es évek második felében éledezni kezdett a szociális ellátó szféra - elsőként a civil és egyházi szereplők, - és új típusú, a romániai szolgáltatási piacon addig ismeretlen szociális szolgáltatásokat kezdtek létrehozni. Az intézményesített ellátásban részesülő gyermekek egy része családi típusú házakban vagy nevelőszülőknél kezdetű új életet, a fogyatékkal élő gyermekekből néhány szerencsésebb a közösségében maradván részesülhetett oktatásban, fejlesztésben.

Az állami szociális ellátási rendszer kiépülésének, rendszerszintű megújításának letéteményese 1990-től ismét a Munkaügyi és Szociális Védelmi Minisztérium lett. A '90-es évek állami szociális ellátórendszerének legfontosabb szereplője a munkaügyi minisztérium által létrehozott Fogyatékosok Területi Felügyelőisége volt, amelynek tevékenységi területe ezekben az években túlmutatott a nevéen, hiszen átvette az állami öregotthonok, fogyatékos otthonok, speciális iskolák, kórházotthonok működtetését és a szociális juttatások egy részének kifizetését.

Ugyancsak a '90-es évek fontos fejleménye az új gyermekvédelmi törvény megszületése 1997-ben, amely a megyei önkormányzatok hatáskörébe helyezte a gyermekvédelmi tevékenységet, elindítva ezzel a szociális szolgáltatási rendszer decentralizációját (Ordonanța 26/1997¹⁰).

---

⁸ Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép (forrás: http://real.mtak.hu/156208/1/2022ElekesZoltan_Szocialis%20ellatas_REAL.pdf)

⁹ itt: bentlakásos rendszerben történő gondoskodás

¹⁰ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/11131>

A szociális juttatások terén némileg hamarabb intézkedett az állam, mert a munkanélküliségről szóló első törvény 1991-ben jelent meg, a gazdasági változások okozta tömeges elbocsájtásokra való reagálásként (Legea 1/1991¹¹). 1995-ben született meg a szociális segély törvénye is, amely pénzügyi juttatást vezetett be a jövedelemmel nem rendelkező vagy a jövedelmi minimum alatti jövedelemmel bíró családok számára (Legea 67/1995¹²), majd ezeket a törvényeket a 2000-es években újabb rendelkezésekkel váltották fel.

Az általános gyermeksegély törvénye 1993-ban született meg, amely a szociális rendelkezések többségével ellentétben, - természetesen kisebb-nagyobb változtatásokkal, - ma is életben van¹³.

A szociális szolgáltatórendszer jelenlegi formájának és törvényes keretének, fontosabb jellemzőinek kialakulása a 2000-es évek eredménye. A szociális ellátórendszer első kerettörvénye, amely átlátható formában próbálja összefoglalni az egyre jobban elburjánzó szociális juttatási és szolgáltatási törvénykezések rendelkezéseit, 2001-ben jelent meg 705-ös számmal, és viszonylag rövid ideig volt érvényben, mert ezt váltotta le a 2006-ban 47-es számmal megjelenő új kerettörvény, amit újabb kerettörvény követett 2011-ben, ami jelenleg is érvényben van, és amelyből kirajzolódnak a romániai szociális ellátási rendszer alapelvei, célcsoportjai és fontosabb intézkedéstípusai. 2003-ban fogadták el azt a törvényt, amely a szociális szolgáltatások körét szabályozza (Ordonanța 68/2003¹⁴), amelyet azóta többször módosítottak, azonban így sincs összhangban minden tekintetben az érvényben lévő szociális kerettörvénnyel.

A romániai szociális ellátórendszerfelépítése

A 292/2011-es számú romániai szociális ellátási kerettörvény a következőképpen határozza meg a szociális ellátási rendszert: „...olyan intézmények, intézkedések és cselekvések összessége, amelyek révén az állam a helyi és a központi közigazgatási szervei segítségével, de a civil szervezetek is közbelépnek az egyén, család, csoportok vagy közösségek társadalmi elszigetelődését, kirekesztődését generálható időszakos vagy állandó helyzetek megelőzése, vagy visszaszorítása érdekében”. A rendszernek azokat a személyeket, családokat, közösségeket kell kiszolgálnia, megvédenie, akik munkából vagy akár a társadalombiztosítási alapokból nem tesznek szert annyi jövedelemre, hogy elfogadható életfeltételeket biztosíthassanak maguknak. A jövedelmük hiányosságai származhatnak a korlátozott munkaerőpiaci és társadalmi részvételükből (például a fogyatékkal élők, menekültek, roma kissebesség), de akár életkori jellemzőikből is (elhagyott gyerekek, kis jövedelmű idősök).

---

¹¹ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/1418>

¹² <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/6091>

¹³ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/3202>

¹⁴ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/45949>

Természetesen minden szociális ellátórendszernek a legnagyobb kihívása az, hogy azokat a személyeket, családokat érje el, akiknek ténylegesen szükségük van a támogatásra, egyúttal kiszűrje azokat, akik csak kihasználni próbálják a kedvezményeket, és olyan segítséget nyújtson, amely az önállóság és nem a függőség fele mozdítja el az ellátottakat.

Az ellátási formák két nagy csoportba sorolhatók: a szociális juttatások és a szociális szolgáltatások kategóriába, de természetesen néha átfedés is lehetséges a két forma között (például a gyermekotthonban lévő gyermekeknek nyújtott szolgáltatások része a havi zsebpénz biztosítása, ami már juttatásnak is minősülhet).

A két nagy csoportot a következő meghatározásokkal lehet megközelíteni:

- a) a szociális juttatások alrendszere olyan pénzbeli és más kedvezményekből áll, amelyeknek a munkából szerzett jövedelmeket kell kiegészíteniük vagy helyettesíteniük. A szociális juttatások egy elfogadható létminimumot biztosítanak hátrányos helyzetű egyének, csoportok számára, segítve ezek társadalmi beilleszkedésüket.
- b) a szociális szolgáltatásokat olyan tevékenységekként vagy tevékenységek összességéként határozhatjuk meg, amelyeknek célja a hátrányos helyzet csökkentése, illetve felszámolása, tehát az egyéni, családi vagy közösségi krízishelyzetek megelőzése, legyőzése, a társadalmi elszigetelődés, kirekesztődés megakadályozása, az életszínvonal növelése.

A törvény a második cikkelyében fogalmazza meg a romániai szociális ellátási rendszer néhány elvét, így azt is, hogy a szociális juttatásokat és a szociális szolgáltatásokat egységes, egymást kiegészítő csomagban kell biztosítani. Ez a felépítés egyrészt növelheti a beavatkozás hatékonyságát, másrészt kiszűrheti azon rendszerhasználókat, akik az ellátórendszer különböző szereplői közötti kapcsolatok hiányát kihasználva visszaélhetnek a segítséggel.

A szociális ellátási csomagban a szociális szolgáltatásoknak kell elsőbbséget élvezniük abban az esetben, ha a juttatásokhoz hasonló költséggel valósíthatók meg, hiszen a passzív pénzbeli juttatás gyakran a szociális ellátás függőséget fokozza, míg a szociális szolgáltatások sok esetben az ellátottak aktív részvételét igénylik vagy támogatják, és természetesen magasabb a munkahelyteremtő potenciáljuk is. Az ellátott egyén, család helyzetének folyamatos értékelésének / újraértékelésének, a szolgáltatások, juttatások új helyzetéhez való igazításának ugyancsak elsődlegesnek kell lennie a szociális ellátásban. Szükség van tehát az állandó visszacsatolásra az ellátottak részéről, így biztosítva, hogy a szociális ellátás nem egy életen át tartó állapot, hanem egy időszakos, átmeneti jellegű segítség legyen.

Fontos elv az is, hogy az ellátások megelőzzék az ellátástól való függőség kialakulását, segíteniük kell az ellátottak munkaerőpiaci integrálódását. Ez utóbbi elv újra kihangsúlyozza, hogy a szociális ellátásra és a szegénységre, társadalmi kirekesztettségre nem mint egy állandó állapotra kell tekinteni,

hanem azt inkább egy támaszként kell értékelni, amelynek segítségével az ellátott újra megtalálhatja saját magában és maga körül azokat az erőforrásokat, amelyekkel megszerezheti magának és családjának az életéhez szükséges javakat. A törvény kihangsúlyozza, hogy a társadalmi beilleszkedéshez és a felmerült problémák megoldásához szükséges egyéni kapacitások fejlesztése elsősorban a személy és a család feladata, az állam csak ezeket kiegészítve, az egyenlő esélyek megteremtése érdekében intézkedik, az ellátási rendszerén keresztül. A szociális ellátás decentralizációja ebben a törvényben is nyomatékosításra került. A központi kormányzat elsősorban a szükséges törvényes keret megteremtéséért vállalja a felelősséget, a szolgáltatások biztosítását a helyi önkormányzatokra, civil szervezetekre és egyházakra bízta, így a személy és a család mellett a helyi közösség a következő szint, amely felelős a társadalmi kirekesztődés megelőzéséért. A romániai szociális ellátási rendszer olyan értékek és vezérelvek mentén szerveződik, mint a szociális szolidaritás, szubszidiaritás, univerzalitás, az emberi méltóság tiszteletben tartása, egyéni esetkezelés, partnerség, az ellátottak részvétele, átláthatóság, konkurencia, közelség stb.

A szociális juttatások rendszere

A juttatási rendszert a szociális ellátás kerettörvénye határozza meg, mely kimondja, hogy Romániában csak törvény által szabályozott juttatásokat lehet biztosítani. Ennek ellenére számtalan olyan juttatásról számol be a sajtó, amelyeket a törvényes háttér magyarázatának segítségével biztosítanak megyei vagy települési önkormányzatok (Bukarest is számos ilyen példával jár elöl), és amelyeket elsősorban a szavazatszerzés motivál. Ezek legtöbbször nem kötődnek a kedvezményezett anyagi helyzetéhez, hanem inkább egy-egy sajátos korcsoportot érintenek (például iskolatáska és tanszerek juttatása az első osztályosoknak).

A szociális juttatások természetesen többféle osztályozásba is besorolhatók. Az alábbi, általánosabb rendszerezés - példákkal érzékeltetve - jól szemlélteti a terület létező formáit:

- A családi juttatások elsősorban a gyereknevelést hivatottak elősegíteni, idesorolhatók az univerzálisan biztosított gyermekpénz vagy a jövedelemfüggő családi pótlékok.
- A szociális segélyek csoportjának kiemelkedő szereplője a garantált minimáljövedelem, amely az elégtelen jövedelemmel rendelkező személyeknek, családoknak próbál egy minimális segítséget nyújtani, de idesorolható az ugyancsak jövedelemfüggő fűtési támogatás is.
- A járulékok, jogosultságok a hátrányos helyzetű csoportokhoz tartozó egyének társadalmi beilleszkedését, esélyegyenlőségét próbálják elősegíteni, így tartoznak a fogyatékkal élők járulécai, vagy a különleges / sajátos oktatási igénnyel rendelkező gyermekek pénzügyi támogatása.
- Az alkalmi segélyek különleges élethelyzeteket, krízisállapotokat igyekeznek áthidalni.

A pénzben biztosított szociális juttatások értéke egy, a munkanélküli biztosítási rendszerről és a munkanélküliek munkaerőpiaci beilleszkedésének támogatásáról szóló 76/2002-es törvény által megállapított szociális referenciamutatóhoz kötődik, ennek különböző százalékaiként megállapítva azokat. Fontos megjegyezni, hogy a szociális juttatások a pénzbeli kifejezésen túl más formákat is felvehetnek, így például élelmiszersegély vagy különböző utazási kedvezmények is gazdagítják a juttatások listáját. A szociális ellátási rendszer elveit követve a szociális juttatások körében az elmúlt évtizedben folyamatosan a kifizetések központosítása fele történt elmozdulás. Egyre több szociális juttatás kerül a munkaügyi minisztérium megyei struktúrájaként működő kifizetési ügynökségek ellenőrzése és kifizetése alá abból a megfontolásból, hogy így jobban összehangolhatóak lesznek az egy személynek vagy családnak megállapított különböző juttatások, és ezek összesített értéke így nem fog meghaladni egy, a törvény által megállapított szintet.

A Szociális és Munkaügyi Minisztérium 2020. év végi jelentése szerint 19 673 millió lejt, azaz közel 1500 milliárd forintot költött a szociális juttatások biztosítására, ebből Erdélyben 6762 millió lejt, azaz több mint 513 millió forintot.

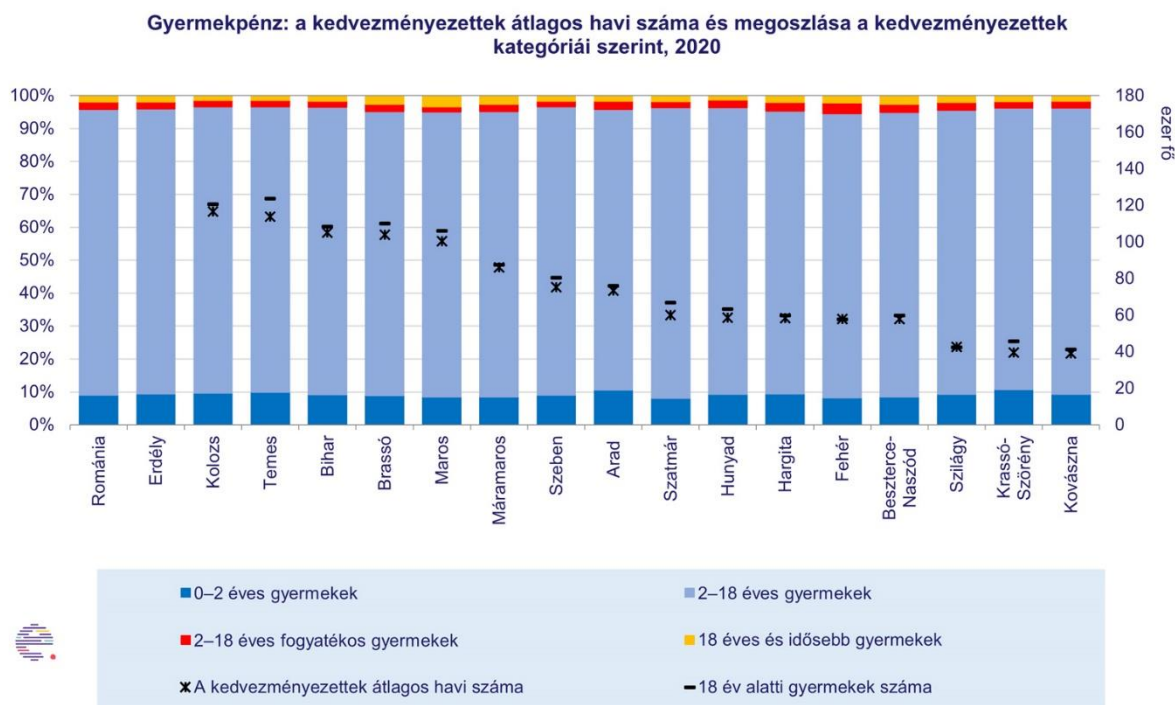
A szociális juttatások csaknem háromnegyedét a gyermekes családok kapták 2020-ban: Erdélyben a szociális juttatások 74, míg Romániában 73%-át. Második legmagasabb arányban a fogyatékos személyek részesültek a szociális juttatásokból: az összes 2020. évi támogatások 23-23%-át kapta ez a társadalmi csoport Erdélyben és Romániában. Az alacsony jövedelmű személyek és családok részére jutott a legkevesebb támogatás 2020-ban: az összes támogatás 2, illetve 3%-a ment erre a célra Erdélyben, illetve Romániában.

Szociális juttatások a gyermekes családoknak

A gyermekes családoknak járó szociális támogatások és juttatások közül a legnagyobb részt a gyermekek után járó állami támogatások (gyermekpénz), illetve a gyermeknevelési támogatások fedik le. Mindkettő univerzális támogatási forma, tehát minden gyermek után jár, akinek szülője megfelel bizonyos kritériumoknak. Az Erdélyben kifizetett összes szociális juttatás 40%-a ment gyermekpénzre, 28%-a gyermeknevelési támogatásra, és 1,4%-a családi pótlékra. Románia teljes területén ezek az arányok rendre 42%, 25% és 1,7%. A családi pótlék az egyetlen olyan juttatás, amely jövedelemfüggő.

A gyermekek után járó állami támogatás, azaz a gyermekpénz (Magyarországon a hasonló juttatást nevezik családi pótléknak) olyan univerzális támogatási forma, amely a gyermekek 18 éves koráig jár, valamint a 18. életévét betöltött, közép- vagy szakképzésben részt vevő fiataloknak. A 2 éves kor alatti gyermekek után járó pótlék összege 2020 augusztusától gyermekenként havonta 369 lej, a 2–18 éves, illetve a 18. életévét betöltött, középiskolába vagy szakképzésbe járó fiatalok után pedig 185 lej. A fogyatékossgal élő gyermekek után 369 lejt kap a szülő havonta, a gyermek életkorától függetlenül. Gyermekpénzt átlagosan havi 3,6 millió gyermek kapott Romániában 2020-ban, míg Erdélyben havi

1,2 millió gyermek. A következő ábra szemlélteti, hogy melyik megyében hány 18 év alatti gyermek él, ahogy azt is, hogy melyik megyében hány gyermek után kap a szülő gyermekpénzt. Erdélyben – és az egyes erdélyi megyékben is nagyon hasonló arányban – a gyermekpénz 9%-át 0–2 éves gyermekek után folyósították; 87%-át 2 és 18 év közötti gyermekek után; 2%-át 18 éves és idősebb gyermekek után, 2%-át pedig a fogyatékos gyermekek után.

Forrás: Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Szociális segélyezés, 2020-as jelentés.

(Megjegyzés: a kedvezményezettek átlagos havi száma Romániában 3590 ezer, Erdélyben 1187 ezer fő; míg a 18 év alatti gyermekek becsült száma Romániában 3526 ezer, és Erdélyben 1160 ezer fő.)

Az Országos Statisztikai Intézet elérhető adatai szerint az egy főre jutó támogatások összege hasonlóan növekedett Romániában és Erdélyben is 2011 és 2020 között, 2020-as reálértéken számolva 76 lejről 189 lejre Romániában, míg 76 lejről 190 lejre Erdélyben. A kedvezményezettek száma csökkent ebben az időszakban.

Gyermekpénz – a kedvezményezettek átlagos havi számának és az egy főre jutó gyermekpénz összegének alakulása reálértékben, 2011–2020

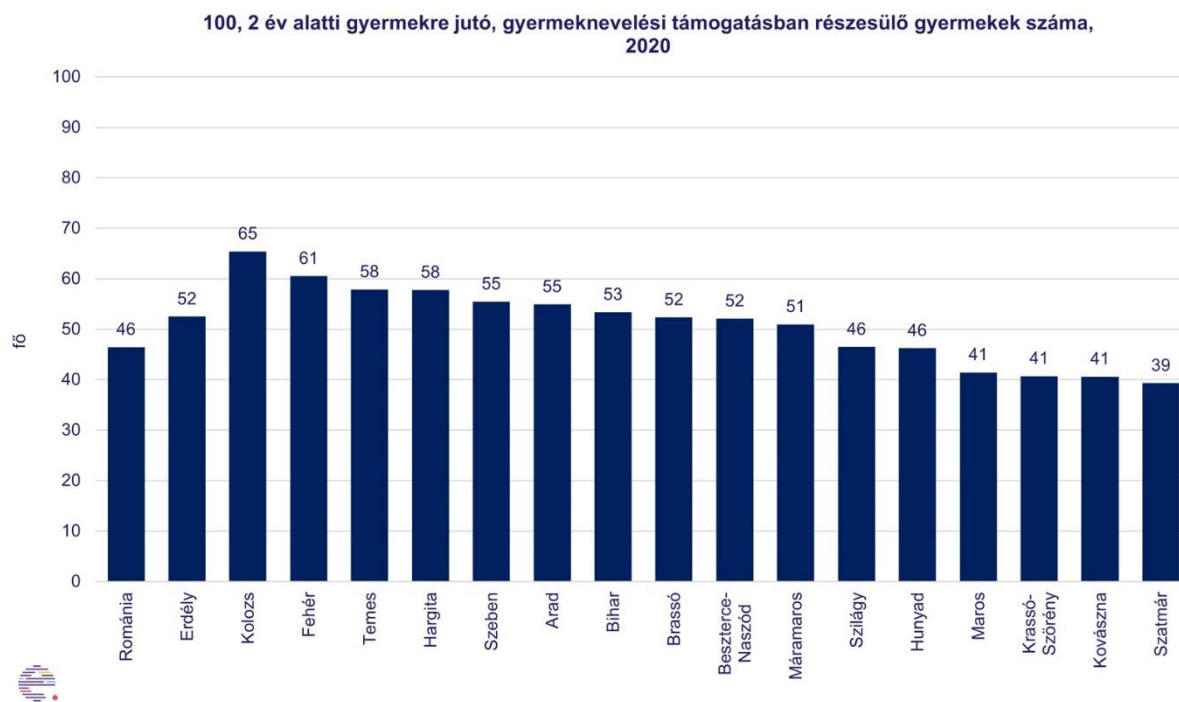
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A kedvezményezettek átlagos havi száma, ezer fő										
Románia	3 869	3 825	3 780	3 728	3 691	3 663	3 636	3 611	3 591	3 591
Erdély	1 296	1 280	1 263	1 244	1 227	1 213	1 205	1 195	1 189	1 188

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Egy főre jutó támogatások összege, reálértékben, lej (2020=100%)										
Románia	76	70	68	65	86	109	111	109	154	189
Erdély	76	71	68	66	86	109	111	110	154	190

Forrás: Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Szociális segélyezés, 2011–2020-as jelentés.

A gyermeknevelési támogatás (a magyarországi gyedhez hasonló juttatás) a gyermek 2 éves koráig jár, illetve a fogyatékos gyermekek 3 éves koráig. A vonatkozó törvényrendelet szerint (111/2010) főszabályként azok a szülők részesülhetnek ilyen támogatásban, akik a gyermek születése előtti utolsó 2 évben, 12 hónapon át az adótörvény szerinti jövedelemadó-köteles jövedelmet értek el. A támogatás a szülő elért átlagos havi nettó jövedelemének 85%-a, de legalább 1250 lej és legfeljebb 8500 lej, azaz az ilyen támogatásban részesülő szülők (anyák) száma azt is jelezheti, hogy mekkora a (női) foglalkoztatottság a támogatási évet megelőző időszakban. 2020-ban Romániában 180 ezer, míg Erdélyben 71 ezer 2 év alatti gyermek után részesültek a szülők gyermeknevelési támogatásban. Ha a kedvezményezetttek számát a megyében élő 2 év alatti gyermekek számához viszonyítjuk, akkor látható, hogy 100 ilyen korú gyermekre Romániában 46, míg Erdélyben 52 gyermeknevelési támogatásban részesülő gyermek jut. Azaz Erdélyben 100-ból 48 gyerek után nem jár gyermeknevelési támogatás – hanem „csak” gyermekpénz vagy családi pótlék vagy egyéb juttatás.

Forrás: Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Szociális segélyezés, 2020-as jelentés.

Megyei bontásban vizsgálva az adatokat Kolozs megyében a legmagasabb ez a mutató (100, 2 év alatti gyermekből 65 gyermek után jár ilyen támogatás), de szintén magas Fehér, Temes és Hargita megyékben, a legalacsonyabb pedig Szatmár, Kovászna, Krassó-Szörény és Maros megyékben, ahol 100, 2 év alatti gyermekből 39-41 után járt gyermeknevelési támogatás.

A gyermeknevelési támogatásban részesülők havi átlagos számának és a nekik kifizetett támogatások összegének időbeni változását még nagyobb óvatossággal kell kezelni, mint a gyermekpénz esetében, hiszen nemcsak a demográfiai és a foglalkoztatottsági adatok változása állhat a háttérben, hanem a 2010. évi törvényi változások is, amelyek lényegesen befolyásolják az idősorokat, elsősorban 2011 és 2014 között. Ebben az időszakban eltérő a számítási módja a 2011. január 1. előtt és után született gyermekek után járó támogatási összegeknek.

A gyermeknevelési támogatásban részesülő 2 év alatti gyermekek átlagos havi száma folyamatosan növekedett 2015 és 2020 között: Romániában 138 ezerről 180 ezer főre, míg Erdélyben 56 ezerről 71 ezer főre, az egy főre jutó gyermeknevelési támogatások értéke 2020-as reálértéken számolva 1025 lejről 2290 lejre emelkedett Romániában 2015 és 2020 között, míg Erdélyben 995 lejről 2197 lejre¹⁵.

Gyermeknevelési támogatás – a kedvezményezettek átlagos havi számának és az egy főre jutó támogatás összegének alakulása reálértékben, 2011–2020

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A kedvezményezettek átlagos havi száma, ezer fő										
Románia	197	160	142	140	138	141	159	174	178	180
Erdély	75	63	58	57	56	57	62	68	70	71
Egy főre jutó támogatások összege, reálértékben, lej (2020=100%)										
Románia	1 012	1 073	1 018	1 009	1 025	1 318	1 963	2 082	2 161	2 290
Erdély	939	1 018	990	978	995	1 266	1 855	1 988	2 062	2 197

Forrás: Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Szociális segélyezés, 2011–2020-as jelentés.

A szociális szolgáltatások rendszere

¹⁵ A romániai egy főre jutó támogatások értéke azért magasabb az erdélyi egy főre jutó értékeknél, mert a bukaresti számok megemelik a romániai átlagot, hiszen Bukarestben messze magasabb, 2020-ban 3420 lej volt az egy főre jutó gyermeknevelési támogatás összege.

A szociális ellátási törvény III. fejezete foglalkozik a szociális szolgáltatások szabályozásával. A szolgáltatások osztályozását több kritérium mentén végzi el, mintegy példázva ezzel a különböző szolgáltatástípusokat. A szolgáltatások célcsoportjai szerint ezek lehetnek gyermekeknek és családoknak, időseknek, fogyatékkal élőknek, családon belüli erőszak áldozatainak, menekülteknek, büntetett személyeknek, függőségben szenvedőknek, stabilan munkanélkülieknek stb. szóló szolgáltatások. Az ellátás módja szerint bentlakásos (idősotthonok, védett lakóotthonok, gyermekotthonok stb.) és nem bentlakásos (nappali központok, szociális konyhák, otthoni ápolás) szolgáltatásokról beszélhetünk. Így a szolgáltatás helye szerint is beszélhetünk otthon biztosított szolgáltatásokról, közösségben elérhető szolgáltatásokról és bentlakó otthonokról. Bár az új törvény nem él ezzel az osztályozástípussal, a régebbi rendelkezések, köztük a szociális szolgáltatásokat szabályozó 68/2003-as kormányrendelet két nagy csoportra osztja ezeket: alap- és szakszolgáltatásokra.

Az alapszolgáltatások elsődleges szerepe az egyén társadalmi kirekesztődésének, családjából / közösségéből való kikerülésének megakadályozása, ezért az ilyen szolgáltatásokat a személy lakhelyén vagy ehhez közel, a közösségben, a településen kell biztosítani. Alapszolgáltatásnak tekinthetők a nappali központok, tanácsadó központok, hajléktalanszállók, szegénykonyhák stb. A szakszolgáltatásoknak csak olyankor kellene beavatkozniuk, amikor az alapszolgáltatások már nem tudják biztosítani az egyén, család biztonságát, ellátását, és így intézményi gondozásra, specializáltabb szakember-team beavatkozására van szükség. Ilyen szolgáltatások például a gyermekotthonok, a fogyatékkal élők ápoló központjai, az idősotthonok stb. Amint ez a szakszolgáltatások leírásából kikövetkeztethető, egy fejlett alapszolgáltatási rendszer kevesebb feladatot ruház át a szakszolgáltatásokra, így a két alrendszer mérete egymással fordított arányban növekedik vagy csökken, de mindenképpen az alapszolgáltatási rendszernek kell jobb területi lefedéssel, a szakszolgáltatási rendszerhez képest többszörös szolgáltatással rendelkeznie egy egészséges működéshez.

A szociális szolgáltatások célcsoportjaként a törvény a nehéz helyzetben lévő személyeket és családokat nevezi meg, de megemlíti a nehéz helyzetben lévő közösségeket is, akik kedvezményezettjei lehetnek a közösségfejlesztő szociális szolgáltatásoknak. Ugyancsak külön foglalkozik a személyi gondozásra szoruló emberekkel, mint az idősek, fogyatékkal élők, krónikus betegek, akik akkor is részesülhetnek szociális szolgáltatásokban, ha anyagilag nincsenek nehéz helyzetben, ám állapotuk megköveteli az ápolást. Romániában állami és civil szolgáltatók is tevékenykedhetnek, az előbbiek közül a helyi és megyei önkormányzatok szakosított struktúráit, a központi kormányzat intézményeit, valamint oktatási, egészségügyi és más közintézményeket nevez meg. A civil szolgáltatók körébe a nonprofit szervezetek (alapítványok, egyesületek), az egyházak, magánszemélyek és egy 2015-ben elfogadott törvénymódosítás eredményeként kereskedelmi társaságok is tartozhatnak, de az utóbbiak nem tevékenykedhetnek bármelyik területen (a

gyermekvédelem, fogyatékkal élők, a családon belüli erőszak áldozatainak és elkövetőinek létrehozott szolgáltatások piacán nem szerepelhetnek cégek). Mindannyiuk számára kötelező a szociális szolgáltatói engedélyeztetés, majd a működtetett szociális szolgáltatások licenszselése. Bár a potenciális szociális szolgáltatók körében szerepelnek a központi hatóságok is, a szociális ellátás törvénye egyértelműen kimondja, hogy szociális szolgáltatásoknak a közösségek szintjén kell létrejönniük, és a létrehozóknak, elsődleges finanszírozónak a helyi önkormányzatoknak kell lenniük. A központi kormányzat szerepe a specifikus jogalkotás, az országos stratégiák, a minőségi standardok kidolgozásban, az ezek mentén működő szolgáltatások ellenőrzésben, a szociális juttatások finanszírozásában, az országos szintű fejlesztések koordinálásában került megállapításra. E feladatai ellátására a szakminisztérium (a Munkaügyi és Társadalmi Igazságosság Minisztériuma) megyei struktúrákat hozott létre, amelyek keretében a szociális juttatások kifizetése és a szolgáltatások ellenőrzése a főbb feladatok.

A szolgáltatási területeket települési és megyei szintekre osztályozza a rendelkezés, eszerint a megelőző és alapszolgáltatásoknak a helyi közösséget, a szakosított szolgáltatásoknak pedig a megyei közösséget kell kiszolgálniuk. Mindkét esetben lehetőségük van az önkormányzatoknak arra, hogy társulások révén, közösen működtetett szolgáltatásokat hozzanak létre, nagyobb területet lefedve, hatékonyabban látva el egy-egy specifikus szükségletet, amely nem igényel minden önkormányzat szintjén különálló szolgáltatást. Ezzel a lehetőséggel viszont az önkormányzatok nem élnek Romániában, a civil szervezetek esetében azonban nem ritka, hogy nagyobb területet lefedő szolgáltatási hálót működtetnek.

Az önkormányzatoknak a szociális ellátással foglalkozó, specifikus struktúrákat kell létrehozniuk a feladataik ellátására, így a települési önkormányzatok szociális közszolgálatokat, a megyei önkormányzatok pedig szociális és gyermekvédelmi főigazgatóságokat hívtak életre. És bár a különböző célcsoportok jogai védelmének, a szociális ellátásnak saját törvénykezése is van, a szociális ellátási alaptörvény is kiemelten foglalkozik néhány területtel, részben értelmetlenül megduplázva a már létező rendelkezéseket: a szegénységgel és társadalmi kirekesztődés veszélyével küszködők számára integrált szociális ellátási intézkedéscsomagról beszél, amelyben a szociális szolgáltatásoknak és juttatásoknak egymást kiegészítve kell kiszolgálniuk az ellátottat a nehéz helyzetéből. A különböző szociális juttatásokat is egy csomagban, beilleszkedési támogatásként kellene biztosítani, azonban a romániai szociális ellátói rendszerben mindezek inkább elméleti konstrukciók, mintsem működő gyakorlatok. Ezt a célcsoportot azonban láthatóan mégiscsak egy gyűjtőfogalomként használta a törvényhozó, hiszen itt esik szó az elégtelen jövedelemmel rendelkezőkről, a hajléktalanokról, az utcagyermekről, a fogvatartottakról, az emberkereskedelem áldozatairól, a gyermekvédelmi rendszerből kikerülő fiatalokról. A rendelkezés kiemelten foglalkozik három másik célcsoporttal is: a gyermekekkel és családokkal (ennek keretében említve a családon belüli erőszak áldozatait is), a fogyatékkal élőkkel és az idősekkel.

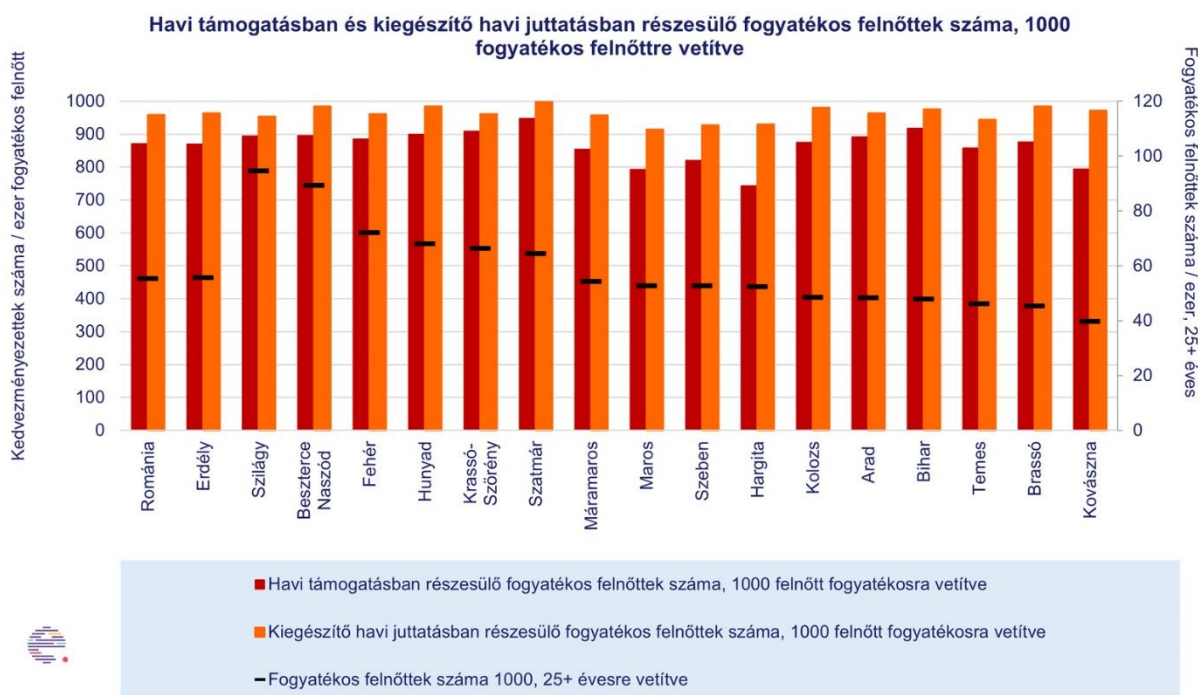
A szociális törvény az ellátórendszer alkalmazotti körének legfontosabb szereplőjeként a szociális munkásokat jelöli meg. A képzett szociális munkásokkal való területi és népességarányos ellátottság kulcsfontosságú kérdése a szociális ellátási háló sűrűségének, megtartó erejének. Az esetek magas száma a szociális munkásból legjobb esetben is egyszerű adminisztratív hivatalnokot csinál, aki mindössze a szociális juttatások egyfajta közvetítésére lesz képes, és ez a helyzet a romániai szociális ellátórendszerre kifejezetten jellemző: közel 3000 lakosra jut egy hivatásos szociális munkás Romániában. Ezen egyszerű számadat is mutatja, hogy Románia, nem rendelkezik kellő számú szakemberrel, hiszen az Eurostat adatai szerint a romániai népesség 34,4%-a él a szegénység kockázatának kitett állapotban, míg a lakosság közel 20%-a súlyos anyagi deprivációban él (Eurostat 2022). A Világbank egy romániai felmérése szerint az alapszolgáltatások és a szakszolgáltatások szintjén még további 11 000 szociális munkásra lenne szükség az optimális működéshez.

Szociális juttatások fogyatékos személyeknek

A fogyatékossgal élő személyek részére nyújtott szociálisok juttatás közül a legnagyobb költsége a fokozottan súlyos vagy súlyos fogyatékossgal élő felnőtteknek nyújtott havi támogatásnak van: az összes támogatás 13%-át költötte az állam erre 2020-ban, Romániában és Erdélyben is.

A fokozottan súlyos vagy súlyos fogyatékossgal élő felnőttek havi támogatása jövedelemfüggetlen juttatás, 2018-tól kezdődően ez az összeg havi 350 lej a fokozottan súlyos, és 265 lej a súlyos fogyatékossgal élő személyeknek, amely 2474 millió lejt követelt a költségvetéstől Romániában, és 852 millió lejt Erdélyben. A fogyatékos felnőttek száma a 25 éves vagy idősebb felnőttek számához viszonyítva Romániában és Erdélyben is 55-56 fő, 1000 ilyen korú felnőttre vetítve, az erdélyi megyéket összehasonlítva pedig magasabb ez az arányszám Szilágy (95 fő az 1000-ból), Beszterce-Naszód (89 fő) és Fehér (72 fő) megyékben, míg alacsonyabb Kovászna (40 fő az 1000-ból), Brassó (45 fő) és Temes (46 fő) megyékben.

A következő ábrán az 1000 fogyatékos felnőttre jutó fogyatékossgai támogatást kapó felnőttek száma került ábrázolásra megyei bontásban, feltüntetve a kiegészítő havi személyi juttatásokban részesülők számát is. Látható, hogy 1000 fogyatékos felnőttből 870-870 fő kap havi támogatást Romániában és Erdélyben is. Kiegészítő havi juttatást (amelynek havi összege jóval kevesebb, mint az előző juttatás: 150 lej a fokozottan súlyos, 110 lej a súlyos fogyatékossgal élők és 60 lej a közepesen súlyos fogyatékossgal élők esetében) pedig 1000-ból 957 fogyatékos felnőtt kap Romániában és 963 fő Erdélyben. A havi támogatást kapó fogyatékos felnőttek száma a legmagasabb Szatmár, Bihar és Krassó-Szörény megyékben; míg a legalacsonyabb Hargita, Maros és Kovászna megyékben, 1000 felnőtt fogyatékosra vetítve. A kiegészítő havi juttatásban részesülő fogyatékos felnőttek száma pedig Szatmár, Brassó és Beszterce-Naszód megyékben a legmagasabb, míg Maros, Szeben és Hargita megyékben a legalacsonyabb, 1000 fogyatékos felnőttre vetítve.

Forrás: Szociális és Munkaügyi Minisztérium 2020. évi jelentése és a Fogyatékos Személyek Nemzeti Hatóságának negyedéves statisztikája

A szociálisan támogatott fogyatékos felnőttek átlagos havi száma – és ezzel párhuzamosan a támogatások összege – nominális értékben folyamatosan emelkedett 2011 és 2020 között: a támogatottak száma Romániában 543 ezerről 683 ezerre, míg Erdélyben 199 ezerről 236 ezerre növekedett ebben az időszakban. Az egy főre jutó átlagos havi támogatás összege 2020-as reálértéken számolva azonban egyforma ütemben és mértékben változott Romániában és Erdélyben: 2011 és 2014 között 220 lejről lecsökkent 195, illetve 194 lejre; majd 2015 és 2020 között 220 lejről 302, illetve 301 lejre növekedett.

Fogyatékossgal élő felnőttek átlagos havi számának és az egy főre jutó támogatás összegének alakulása reálértékben (lej, 2020=100%)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A kedvezményezettek átlagos havi száma, ezer fő										
Románia	543	542	552	566	598	617	634	648	660	683
Erdély	199	195	197	200	210	216	223	226	226	236
Egy főre jutó támogatások összege, reálértékben, lej (2020=100%)										
Románia	220	209	202	195	221	226	229	307	316	302

Erdély	220	208	201	194	221	226	227	307	320	301

Forrás: Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Szociális segélyezés, 2011–2020-as jelentés.

A romániai szociális ellátórendszer területi egyenlőtlenségei

A szociális juttatások, az ellátórendszer jellemzésében érdemes a területi szempontokat is megvizsgálni.

A romániai szociális ellátórendszer területi egyenlőtlenségeinek egyik fontos aspektusa a szociális munkásokkal való ellátottság, a régiók szegénységi mutatóinak tükrében. A legnagyobb szegénységi kockázati rátát mutató romániai fejlesztési régió a legkisebb számú szociális munkással rendelkezik a lakosságszámra visszavetítve, míg a kisebb szegénységi kockázatot felmutató három erdélyi régió, a nyugati, az északnyugati és a központi régiók az országos átlagnál jóval jobban állnak ezen a területen. A történelmi Havasalföldnek (Bukarest kivételével) és Dobrudzsának megfelelő a mutatója, a déli, délkeleti és délnyugati régió (egy része) áll a legrosszabban a szociális munkásokkal való ellátottságban, annak ellenére, hogy ezek jelentős szegénységi rátákkal rendelkező régiók.

Régió	Északkelet	Délkelet	Dél	Délnyugat	Nyugat	Északnyugat	Közép	Bukarest	Országos
Szegénységi kockázati ráta	48,9%	53,4%	40,9%	45,6%	37,5%	30,9%	32,8%	30,3%	40,3%
Egy szociális munkásra számított lakosság	2444	4257	4908	3946	2487	2443	2571	3200	3037

A romániai fejlesztési régiók szociális munkásokkal való ellátottsága a lakosság számára visszavetítve 2017-ben

Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép 71. oldal

A megyei szintű elemzés még nagyobb szakadékot jelzett egyes déli és észak-moldvai, illetve erdélyi megyék között, bizonyítva azt is, hogy nem mutatható ki semmilyen összefüggés a szegénységi ráták és a szociális munkásokkal való ellátottság között. A magas szegénységi rátákkal rendelkező moldvai Vaslui és Botoșani megyékben kevesebb mint 2000 lakosra jut egy szociális munkás, míg az ugyancsak a szegény megyék kategóriájában tartozó havasalföldi Teleorman megyében több mint 7000 lakosra egy. Az alacsonyabb szegénységi rátákkal rendelkező erdélyi Brassó megyében 4300 lakosra, Kolozs megyében pedig 2800 lakosra jut egy szociális munkás, a szükséglet nem hordozza tehát a szociális ellátási háló fejlettségét.

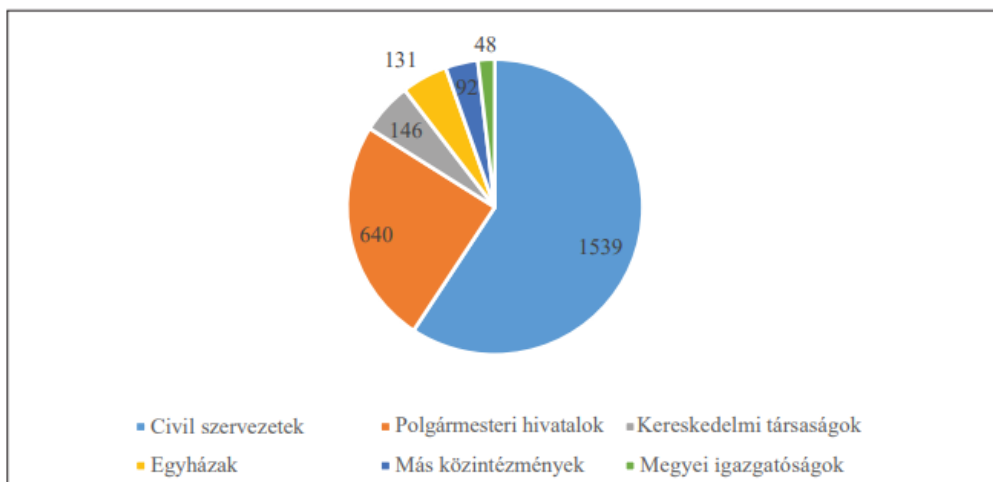
A Világbank 2015-ben publikált tanulmánya, amelybe 3000 romániai települést vontak be, kimutatta, hogy a vidéki települések polgármesteri hivatalainak 34%-ában nincs egyetlen szociális munkás állás sem létrehozva, míg a polgármesteri hivatalok 40%-ában csak egy ilyen állás van. A Világbank felméréséből az is kiderül, hogy a községek és kisvárosok polgármesteri hivatalaiban a szociális munkás munkakört betöltő 4800 alkalmazottnak csak közel egynegyede rendelkezik felsőfokú szociális munkás képzettséggel, bár az alkalmazottak háromnegyede felsőfokú végzettséggel rendelkezik, de többségük más területen. A szociális szolgáltatásokban dolgozók aránya Romániában kevesebb mint fele az Európai Unió átlagának. Így míg Romániában az alkalmazottak mindössze 4%-a dolgozott a szociális szolgáltatásokban, az uniós átlag ebben az ágazatban 9,6%.

A romániai és a székelyföldi szociális ellátási hálózat fejlődésének esetlegességei, a stratégiák hiánya

Romániában a munkaügyi minisztérium adatbázisa szerint 2018. október 5-én 2596 szervezet/intézmény rendelkezett szociális szolgáltatói minősítéssel. A szolgáltatói minőséggel rendelkező szervezetek többsége – 1539, ez az összes szolgáltató 59%-át jelenti - nonprofit szervezet volt (alapítványok, egyesületek, föderációk). A nonprofit szervezetek jelenléte a szociális szolgáltatási piacon Románia esetében egyfajta mércéje is a szociális szolgáltatási háló fejlettségének, hiszen a megyei és a helyi önkormányzatok által fenntartott állami szociális szolgáltatási háló, bár különbözik megyéről megyére, a finanszírozási rendszer hibáiból kiindulva, nagyjából ugyanazokat a hiányosságokat termeli ki mindenhol. Ezzel szemben a nonprofit szervezetek jelenléte egyrészt hiánypótló, hiszen ezek sokszor olyan szolgáltatásokat biztosítanak, amelyek nem léteznek az állami szolgáltatási palettán, másrészt a nyugat-európai modellek, munkamódszerek és minőség meghonosításával referenciaként szolgálhatnak egy-egy megye vagy település szociális szolgáltatásfejlesztési törekvéseiben.

Számszerűleg a következő legnagyobb csoportot a polgármesteri hivatalok jelentik, bár, amint ez a továbbiakban kiderül, csak egy kisebb részük rendelkezik szolgáltatói akkreditációval. A cégek, az egyházak és más közintézmények után a megyei szociális igazgatóságok zárják a sort, ezen utóbbiak bizonyulnak mégis a legnagyobb szociális szolgáltatóknak (a legtöbb engedélyezett szolgáltatással rendelkeznek) megyei és országos szinten is.

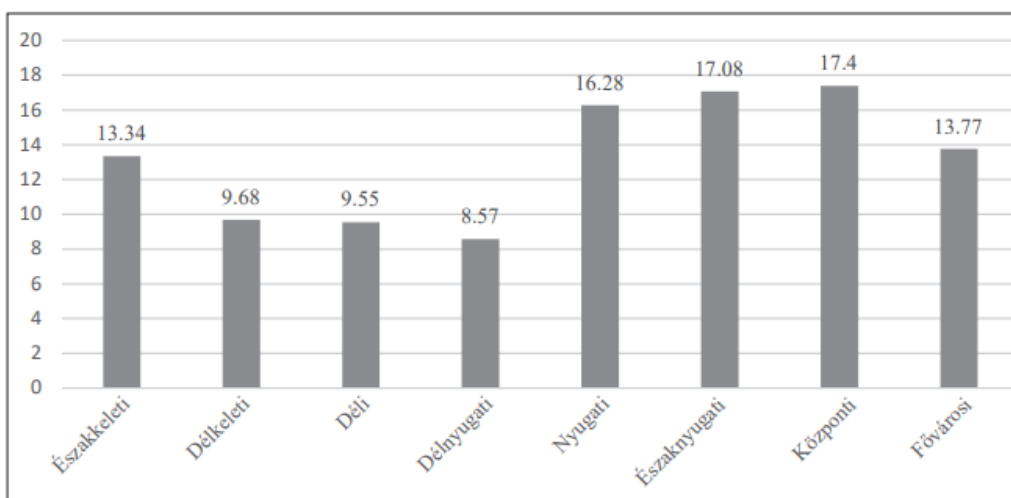

A Romániában engedélyezett szociális szolgáltatók száma típusuk szerint

Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép 101. oldal

A szolgáltatói minőséggel rendelkező szervezetek / intézmények számát Románia nyolc európai uniós NUTS 2 fejlesztési régiójára. Ebből az északnyugati, illetve az északkeleti régióban találunk számszerűleg a legtöbb engedélyezett szolgáltatót, ezeket követi a Székelyföldet is magába foglaló központi régió. A legalacsonyabb számú szolgáltató a délnyugati és a délkeleti régióban tevékenykedik. A három erdélyi régióban (központi, északnyugati és nyugati) átlagosan közel 17 (16,93) szolgáltató jut 100 000 lakosra, míg a déli, a volt Havasalföldhöz tartozó régiók átlaga mindössze 9,3. A moldvai megyéket tömörítő északkeleti régió és a Bukarest-Ilfov fővárosi régió e két véglet között helyezkednek el, valamivel több mint 13 szolgáltatóval 100 000 lakosra számolva. Országos átlagban 100 000 lakosonként 13,20 engedélyezett szociális szolgáltató létezik, ehhez közeli a medián érték is, 13,5, az értékek szórása is eléggé jelentős – 3,58, ami arról árulkodik, hogy a régiók között jelentős különbségek vannak, és ezek többsége távol esik az átlagtól.

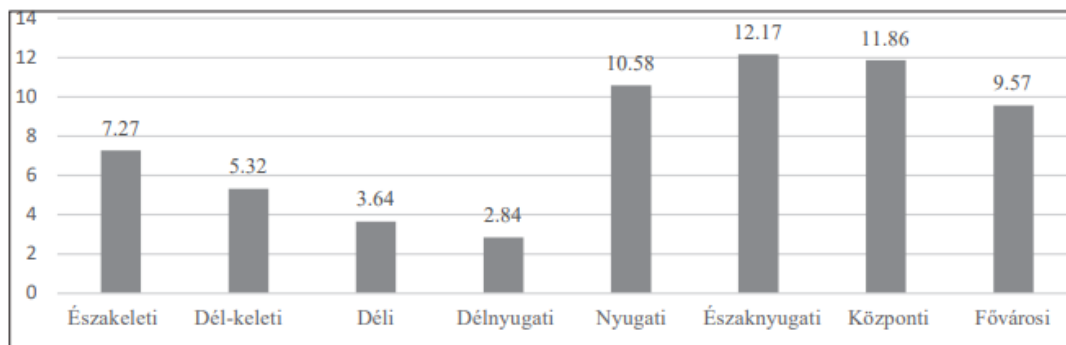

A 100 000 lakosra jutó szociális szolgáltatók aránya régióként Romániában

Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép 102. oldal

A régiók közötti különbség még hangsúlyosabban jelenik meg, ha az 1539 nonprofit szervezet romániai fejlesztési régiókénti megoszlását nézzük. Ez egy jól látható határt húz az ország északi és déli része között: a legtöbb szolgáltatói engedéllyel rendelkező nonprofit szervezet az erdélyi északnyugati régióban van (314), ezt a Székelyföldet is magába foglaló központi régió követi 278 szervezettel, majd a Moldova északi részét képező északkeleti régió, 237 szervezettel. A legkevesebb szociális szolgáltató nonprofit szervezet az ország három déli fejlesztési régiójában van: a délnyugati régióban 57, a déli régióban 111, a délkeleti régióban 132. (A Bánságot magába foglaló nyugati régióban 191, míg a Bukarest-Ilfov régióban 219 ilyen szervezet volt engedélyezve.)

A lakosságarányosan visszaosztott számok még jobban kirajzolják a különbségeket: az előző mutatóhoz hasonlóan az országos átlag (7,90) és a régiók által elért értékek mediánja (8,42) itt is egymáshoz közeli értéket vettek fel, míg az átlag szórás a 3,67-es értékkel még jelentősebbnek mutatkozik.

4. ábra: A 100 000 lakosra jutó nem kormányzati nonprofit szociális szolgáltatók aránya régióként Romániában
 Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép 103. oldal

Ha a megyénkénti helyzetet vizsgáljuk, még látványosabb különbségek tűnnek fel: abszolút értékben a legtöbb engedélyezett nonprofit szolgáltató Bukarestben van (177), ezt követi Kolozs megye 103, Bihar megye 87 és Arad megye 68 szolgáltatóval. Az ellenkező oldalon Călărași és Teleorman megyékben mindössze 4-4, Mehedinți megyében 5, Ialomița megyében pedig 7 nonprofit szociális szolgáltató rendelkezett engedéllyel.

A megyék közötti óriási szakadást mutatják a statisztikai mutatók is: míg országos átlagban egy megyére 36,64 nonprofit szolgáltató jut, a mediánérték 27, az átlag szórás pedig igen magas, 32,17 értéket vett fel. A 100 000 lakosra visszaosztott értékek még magasabb kilengést mutatnak, míg 10 erdélyi megye (köztük Hargita és Maros) több mint 10 nonprofit szolgáltatóval rendelkezik 100 000 lakosonként, addig az utolsó 12 megye kevesebb mint 4 ilyen szolgáltatóval rendelkezik, ezen megyék mindegyike a volt királyság területén található.

A civil szervezetek mellett érdemes megvizsgálni a polgármesteri hivatalok szociális szolgáltatói szerepének megjelenését is a számokban. A Romániában működő 3186 polgármesteri hivatalból mindössze 640, pontosan minden ötödik rendelkezik szociális szolgáltatói minősítéssel, annak ellenére, hogy a romániai szociális ellátási rendszer felépítésében a polgármesteri hivataloknak jut a legtöbb szerep. Megyékre lebontva meglehetősen nagy különbségek rajzolódnak ki a polgármesteri hivatalok szociális szolgáltatóként való engedélyeztetésében. Így míg a leggyengébben szereplő Suceava megyében a 114 polgármesteri hivatalból mindössze 7 (6%) rendelkezik szociális szolgáltatói minősítéssel, addig Szeben megyében a polgármesteri hivatalok 45%-a (29 a 64-ből). Az adatok megoszlása nem mutat ki ebben az esetben egy regionális trendet, hiszen a jól szereplő megyék között vannak erdélyi (a már említett Szeben mellett Arad 43%) moldvai (Iasi 42%, Botoşani 40%) és déli megyék is (Prahova 37,5%, Argeş 32%), ahogy a gyengén szereplő megyék csoportjában is találunk erdélyi (Bihar 8%, Beszterce 8%), moldvai (a már említett Suceava 6%) és déli megyéket is (Giurgiu 7%, Mehedinţi 9%, Olt 9%). Az adatok megoszlásából és a jelentős szórásból arra következtethetünk, hogy nem fejlettségi vagy akár kulturális különbségek állnak a különbségek hátterében, mint inkább egyfajta megyei viselkedési modell, a polgármesteri hivatalok imitáció alapú döntéshozatala. Azokban a megyékben, ahol többen elindították a polgármesteri hivatalok szociális szolgáltatói engedélyeztetését, ott ezt több hivatal másolta, máshol pedig, ahol ez nem ért el egy kritikus szintet, az engedélyeztetés nagyon alacsony arányú maradt.

Mivel a szociális törvény a cégek számára is lehetővé teszi, hogy szociális szolgáltatásokat működtessenek, az adatbázisban 146 olyan cég szerepel, amelyek szolgáltatói minősítéssel rendelkeztek. A szociális szolgáltatóként akkreditált cégek területi megoszlása szintén nem egységes: míg legtöbb megyében 1-2 cég vagy akár egy sem kért szociális szolgáltatói engedélyt, addig Bukarestben és ennek vonzáskörzetében (Ilfov megyében) többen láttak üzleti lehetőséget a szociális szolgáltatások biztosításában, vélhetően az itt élő magasabb számú fizetőképes idős és család miatt. A Bukarest-Ilfov régióban összpontosul az akkreditált cégek majdnem fele: 65 a 146-ból, a következő és ugyancsak jelentős gazdasági potenciállal bíró megyék Temes, ahol 11 ilyen cég van, valamint a Bukarest tágabb vonzáskörébe tartozó Argeş megye, ahol 9 ilyen cég található.

Az egyházak, amelyek a törvény értelmében direkt módon is szerepelhetnek mint szociális szolgáltatók, 131 esetben váltották ki a szolgáltatói minősítést, úgy plébániai, mint esperességi, de akár püspökségi szinteken is. Ugyanitt szerepelnek a szociális szolgáltatói minősítéssel rendelkező rendházak is. A szolgáltatói engedéllyel rendelkező egyházak területi megoszlása sem egységes. A többi szolgáltatóhoz hasonlóan valószínűleg itt is a viselkedésminták terjedése érvényesül, és ezeknek a viselkedésmintáknak leginkább megyei terjedése van. A 131 szolgáltató majdnem fele három megyébe összpontosul: a moldvai Iasi megyében püspökség, esperesi hivatal, plébánia és rendház is van akkreditálva, összesen 21, míg a kolostorairól ismert Suceava megyében 14 egyházi szolgáltató, nagy részük kolostor. A három között szerepel az erdélyi Szilágy megye is, amelyben jellemzően az

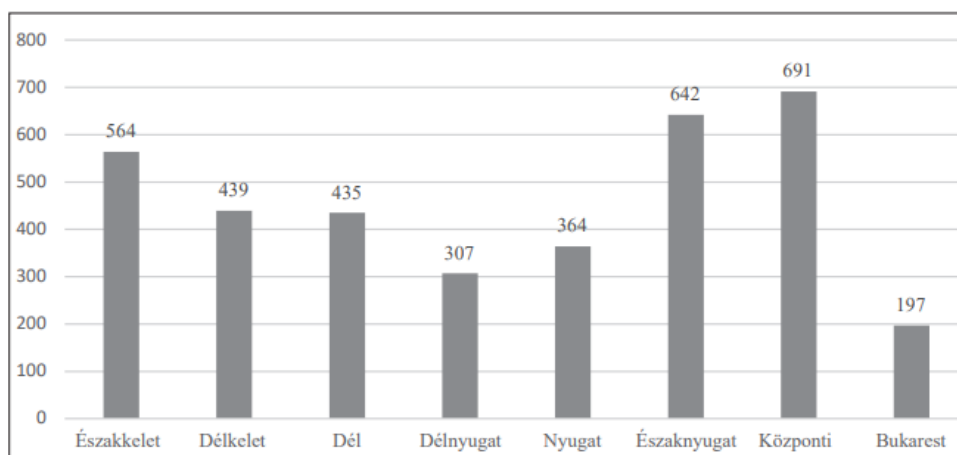
ortodox és a református plébániák akkreditáltatták magukat, mintegy versenyezve egymással, összesen 19-en. A többi megyében elszórtan 1-2 egyházi szolgáltató akkreditáltatta magát.

Az ország mind a 41 megyéjének és Bukarest mind a hat kerületének, valamint a főpolgármesteri hivatalának szociális és gyermekvédelmi igazgatóságai rendelkeznek szociális szolgáltatói minősítéssel. Ugyanakkor 92 olyan intézmény is szerzett ilyen minősítést, amelyek csak részben vagy érintőlegesen foglalkoznak szociális szolgáltatásokkal (szociomedikális központok, börtönök, kábítószer-ellenes ügynökségek stb.).

A megyék szerinti lebontásban vizsgálva a szociális szolgáltatók számát, abszolút értékben a legnagyobb számú szolgáltatót Bukarestben (232), Kolozs megyében (130), Iași megyében (126) és Arad megyében (111) találunk. A legkevesebb szolgáltatóval rendelkező megyék pedig Mehedinți (15), Giurgiu (17), Kovászna (17) és Teleorman (18). Hargita megyében 44 intézmény / szervezet rendelkezett szolgáltatói engedéllyel, ezekből 31 nonprofit szervezet, 12 állami intézmény és egy plébánia. Maros megyében a 81 engedélyezett szolgáltatóból 60 nonprofit szervezet, 18 állami intézmény, 2 cég és 1 plébánia. A Kovászna megyei 17 szolgáltatóból 12 nonprofit szervezet és 5 állami intézmény volt, így a három megyében engedélyezett 142 szolgáltató 72%-a (103) nonprofit szervezet, és mindössze 25%-a (35) állami intézmény. A polgármesteri hivatalok esetében Hargita megyében a 67-ből mindössze 10-nek (15%) volt szociális szolgáltatói engedélye, Kovászna megyében a 45 hivatalból 4 (9%), míg Maros megyében 103 hivatalból 15 (15%) rendelkezett engedéllyel. A három megye 215 polgármesteri hivatalából összesen 29 (13%) szerepel az engedélyezett szociális szolgáltatók adatbázisában. Amint a fenti számokból kitűnik, a három megye szociális szolgáltatói jellemzően a nonprofit szférába tartoznak, ezek aránya az összes szolgáltató között jóval magasabb, mint az országos átlagban (72-59), míg az engedéllyel rendelkező polgármesteri hivatalok aránya az összes polgármesteri hivatalokhoz képest a régióban alacsonyabb, mint a romániai átlag (13-20).

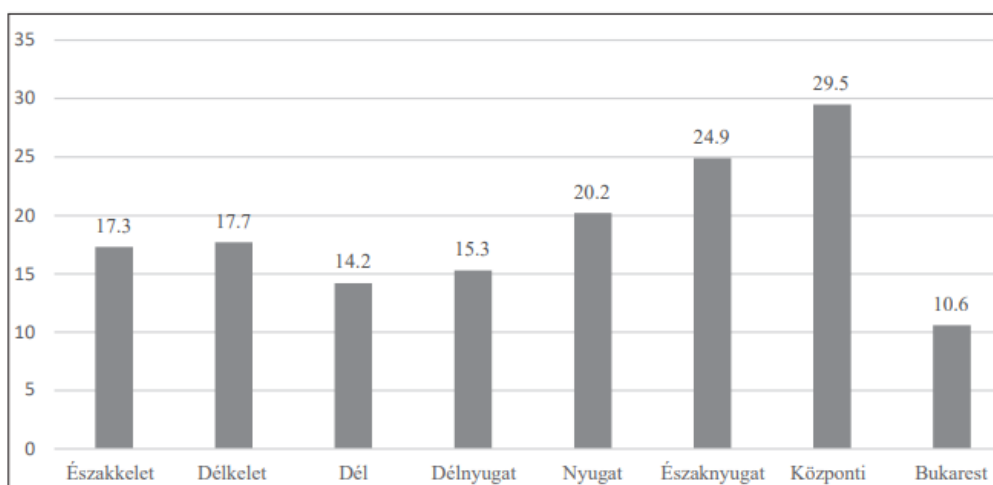
A szociális szolgáltatásokkal való területi lefedettségnek nem a szolgáltatói engedéllyel rendelkező szervezetek jelenléte a legjobb mutatója. Jóval többet mondhat a működési engedéllyel rendelkező szociális szolgáltatások adatbázisa, bár természetesen ez sem fedi le a létező szolgáltatások dinamikáját. Számtalan olyan szervezet, intézmény létezik még, amely bár értékes és szükséges szociális szolgáltatásokat biztosít, elakadt valahol az engedélyezés két fázisában. A továbbiakban tehát az engedélyezés második lépcsőjén is túljutott szociális szolgáltatások adatbázisát láthatjuk, vizsgálva ezek területi eloszlását, regionális és megyei szinten, elemezve ugyanakkor a székelyföldi helyzetet is. Romániában a 2018 végén közzétett adatok szerint 3675 működési engedéllyel rendelkező szociális szolgáltatás létezett. A 8 fejlesztési régióra bontva az adatokat, abszolút számokban is érzékelhető különbség látszik ezek között: míg a Központi régióban (amely magába foglalja a székelyföldi megyéket is) 691 szociális szolgáltatás működik, és ezzel a legmagasabb értéket éri el az országban,

addig a leggyengébben teljesítő régió, a Délnyugati régió mindössze 307 szolgáltatással rendelkezik. Bukarest, a főváros még ennél is gyengébben teljesít, mindössze 197 engedélyezett szociális szolgáltatás működik itt.

A szociális szolgáltatások száma régióként Romániában

Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép 107. oldal, az ábra a szerző saját szerkesztése a romániai szociális szolgáltatók adatbázisa alapján

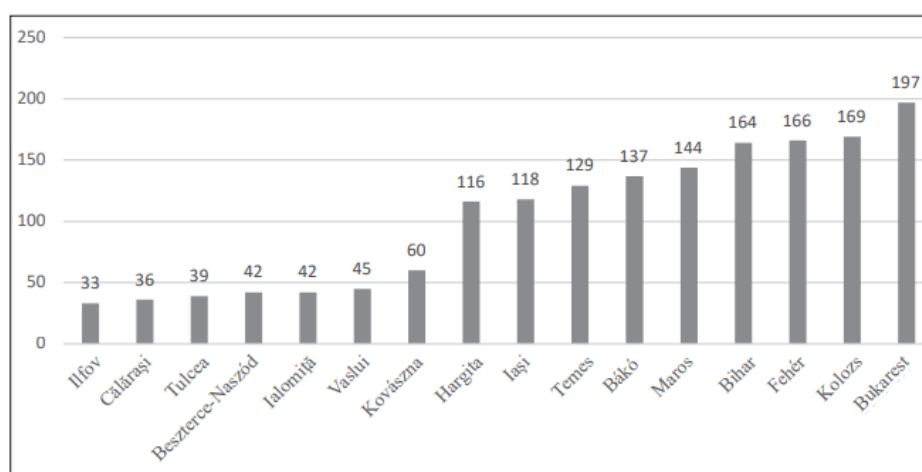

A 100 000 lakosra jutó szociális szolgáltatások száma régióként Romániában

Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép 107. oldal

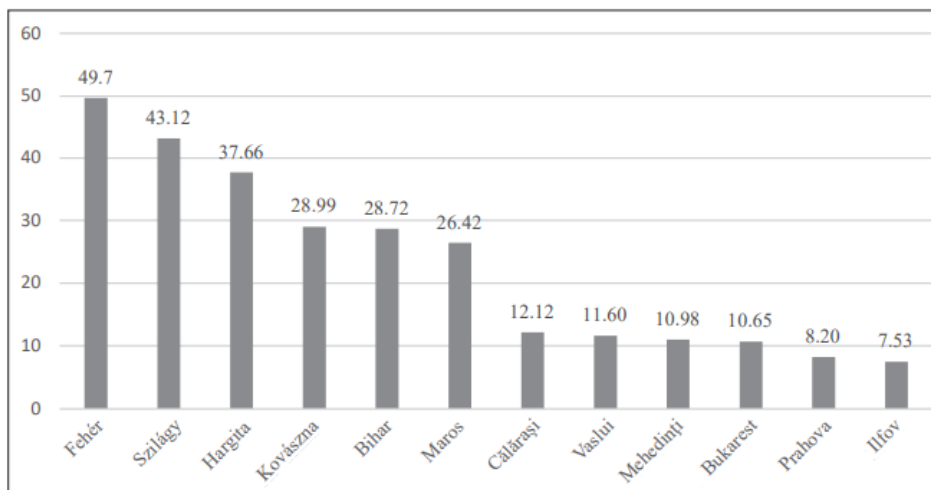
A központi régióban, amely a Székelyföld területét is magába foglalja, több mint kétszer magasabb a 100 000 lakosra jutó szociális szolgáltatások száma, mint a Déli régióban, és közel 60%-kal magasabb az országos átlagnál (18,71). A 100 000 lakosra jutó szolgáltatások medián értéke a régiókban 17,5 (az átlaghoz közeli), a szórás pedig jelentősnek mondható, 6,06-os értéket vesz fel, ami a régiók közti különbségekről árulkodik. Abszolút számokban a legtöbb szolgáltatást Bukarestben (197), Kolozs

megyében (169), Fehér megyében (166), Bihar megyében (164), Maros megyében (144), Bákó megyében (137) találjuk. A legkisebb számú engedélyezett szociális szolgáltatás Mehedinți megyében (28), Ilfov megyében (33), Călărași megyében (36), Ialomița és Beszterce-Naszód megyében (42) működik. Kovászna megye 60 licenszezett szolgáltatással szerepel, ezzel a kisebb számú szociális szolgáltatókkal rendelkező megyék között helyezkedik el a 32. helyen a 42 megyéből Romániában, míg Hargita megye a 116 szolgáltatásával 9. helyen áll, a legjobban ellátott megyékhez tartozva. Ezzel Maros és Hargita megyék az országos átlagérték (87,42) és mediánérték (85,5) fölött vannak, míg Kovászna nem éri el ezeket. A mutató átlag szórása 39,56-os értékkel magasnak mondható, ami újra kiemeli a megyék közötti különbségeket. A Kovászna megyei 60 szolgáltatásból 26-ot működtet a Kovászna Megyei Gyermekvédelmi és Szociális Igazgatóság, 8-at a helyi önkormányzatok, 23-at civil szervezetek, 1-et az Országos Kábítószer-ellenes Ügynökség. Maros megye az országos élvonalban az 5. helyen szerepel a szociális szolgáltatások számát tekintve. Ezek abszolút többsége civil szervezetek által működtetett szolgáltatás, az alapítványoknak, egyesületeknek összesen 95 szolgáltatása van, a megyei szociális igazgatóságnak 29 szolgáltatást sikerült engedélyeznie, a polgármesteri hivataloknak pedig 17-et. Hargita megye 116 licenszezett szolgáltatással rendelkezik, ebből 58-at működtet a Hargita Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság, mindössze 3-at polgármesteri hivatalok, 53-at civil szervezetek, kettőt más állami intézmények. A 100 000 lakosra számított megyénkénti adatok azt mutatják, hogy a legnagyobb szolgáltatásszámmal rendelkező 10 megyéből 9 erdélyi megye, egy moldvai megyével a 9. helyen. A leggyengébben teljesítő 10 megyéből 8 az ország déli részéről, Havasalföldről van (beleértve ebbe Bukarestet is), 2 pedig moldvai megye. Így a szociális szolgáltatások számának szórását számolva újra egy viszonylag magas, 8,36-os értéket kapunk, az országos átlag (19,99) és medián (18,52) értéket magasan meghaladják az erdélyi megyék, és ettől jelentősen leszakadnak a déli és moldvai megyék.

A szociális szolgáltatások száma megyénként Romániában

Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép 109. oldal

A 100 000 lakosra számított szociális szolgáltatások száma megyénként Romániában

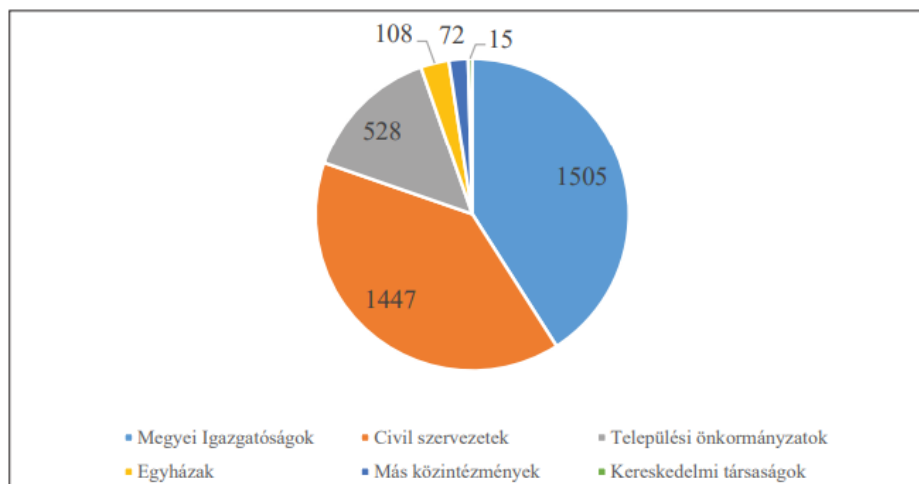
Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőképek 109. oldal

A láthatóság kedvéért a fenti ábrán a 6 legjobban és a 6 leggyengébben teljesítő megye adatai kerültek beemelésre. A legjobb mutatóval rendelkező Fehér megyében közel 7-szer több szolgáltatás jut lakosságára visszaosztva, mint a leggyengébben teljesítő Ilfov megyében, és közel 5-ször annyi, mint a fővárosban. Az első hat megyében átlagosan három és félszer annyi szolgáltatás jut 100 000 lakosra, mint az utolsó hatban (35,76 – 10,18). Az is látható, hogy mindhárom székelyföldi megye az első hatos csoporthoz tartozik, a Székelyföld magjának számító Hargita és Kovászna megyék a 3. és 4. helyen szerepelnek, Maros megye pedig a 6. helyen.

A szociális szolgáltatások működtetőit vizsgálva az látható, hogy ezek többségét a megyei szociális és gyermekvédelmi igazgatóságok, valamint a különböző civil szervezetek (egyesületek, alapítványok, szövetségek) adják. Így a 3675 engedélyezett szociális szolgáltatásból 1505 működik a 41 megyei és 7 bukaresti igazgatóságok keretében, 1447-et civil szervezetek működtetnek, 528-at helyi önkormányzatok, 108-at az egyházak direkt módon, 72-t más közintézmények, és mindössze 15-öt kereskedelmi társaságok.

Amint az a következő ábrán látható, jelentős eltérés van a szociális szolgáltatóként engedélyezett szervezetek és a ténylegesen szociális szolgáltatásokat működtető szervezetek megoszlásában. A legszembevetőbb a 48 megyei szociális és gyermekvédelmi igazgatóság szerepe, amelyek átlagban egyenként 31,3 engedélyezett szociális szolgáltatást működtetnek. A szociális szolgáltatóként engedélyezett 146 kereskedelmi társaságból mindössze csak minden tizediknek van engedélyezett szociális szolgáltatása is. Ugyancsak kisebb az engedélyezett szolgáltatások száma, mint a szolgáltatók száma, az egyházak, a polgármesteri hivatalok, és más közintézmények esetében is: ezeknél megközelítőleg átlagosan 0,8 szolgáltatás jut egy engedélyezett szolgáltatóra.

Az 1539 civil szervezet is átlagosan egynél kevesebb szolgáltatással rendelkezik (összesen 1447). Azt is fontos megjegyezni, hogy vannak olyan szolgáltatók, akiknek viszonylag nagy számú szolgáltatást sikerült engedélyeztetniük, így például a Dévai Szent Ferenc Alapítvány, amely 40 szolgáltatással szerepel, vagy a Gyulafehérvári Caritas hasonló számú szolgáltatással, de többen vannak olyanok is, akiknek 4-5 szolgáltatást sikerült engedélyeztetniük. A helyzet érvényes a polgármesteri hivatalokra, de az egyházi szolgáltatókra is.

A Romániában engedélyezett szociális szolgáltatások száma működtetőik típusa szerint

Forrás: Elekes Zoltán: Szociális ellátása Székelyföldön – múlt, jelen, jövőkép 111. oldal

Felmérések

A szociális szolgáltatások romániai helyzetével több felmérés / tanulmány foglalkozott az elmúlt években. Ezek részben a központi hatóság (munkaügyi minisztérium), részben pedig civil szervezetek kezdeményezésére jöttek létre. Egy felmérést a Gyulafehérvári Caritas kezdeményezett és a romániai Gallup intézmény végzett el 2010-ben, Hargita, Maros és Kovászna megyék egészségügyi és szociális szolgáltatásokkal való lefedettségét vizsgálva. A felmérésbe a három megyéből 209 polgármesteri hivatal sikeresen bevonni (az összes hivatal 98%-a), és felhasználták a munkaügyi igazgatóság adatbázisait is.

A 127 szolgáltatóval 350 szolgáltatásról készült kérdőíves felmérés, majd 52 irányított interjú. A szolgáltatók és a polgármesteri hivatalok lekérdezése mellett a kutatás egy, a lakosság körében végzett felmérést is magában foglalt, amelyet egy 1200 személyes reprezentatív mintán végeztek el. A szolgáltatásokkal való ellátottságot vizsgálva az derült ki, hogy amíg Maros és Kovászna megyében a települések egyharmada nem rendelkezett semmilyen szociális szolgáltatással, addig Hargita megyében mindössze egy ilyen település került beazonosításra. A különbség magyarázata a Hargita megyét teljesen lefedő Caritas otthoni beteggondozói hálózata, amely nélkül a Hargita megyei települések közel 60%-a nem rendelkezett volna egyetlen szolgáltatással sem. A felmérés során 643 működő szolgáltatást azonosítottak be, ebből 258-at Hargita megyében, 287-et Maros megyében, és mindössze 98-at Kovászna megyében. A szolgáltatások átlagosan 1/3,1/3,1/3 arányban oszlottak meg a vidék, kisvárosok és megyeszékhelyek között. Hargita megyében - ugyancsak az otthoni gondozási hálózatnak köszönhetően - a szolgáltatások több mint fele volt falun. A gyermekek, fogyatékkal élők és az idősek a szolgáltatások közel 90%-ának jelentették a célcsoportjait. A székelyföldi szolgáltatások abszolút többsége (68%) civil szervezetek működtetésében, 27% állami, 5% vegyes működtetésben volt. Hargita megyében még jobban domináltak a magánszolgáltatók (76%), míg Kovászna megyében a szolgáltatók többsége (54%) állami működtetésben volt. Az akkori standardok szerint a szolgáltatók 90%-a akkreditált volt. Az is megfigyelhető az eredményekből, hogy míg az idősek és fogyatékkal élők számára létrehozott szolgáltatások működtetői elsősorban civil szervezetek, addig a hátrányos helyzetű gyermekek védelmére létrehozott szolgáltatások többsége állami. A három megye szociális szolgáltatásaiban összesen közel 4300 alkalmazott tevékenykedett, kétharmaduk az állami, egyharmaduk a civil szolgáltatásokban. A szolgáltatásvezetők által legjobban hiányolt munkaerőt a képzett szociális munkások jelentették.

A Székelyföld népessége körében végzett kutatás szerint a válaszadók 44%-a ismert a településén legalább egy szociális szolgáltatást, többségük a Caritast és ennek az otthoni beteggondozói szolgáltatását említették. A helyi szociális irodákról a válaszadók 53%-a, a megyei gyermekvédelmi és szociális igazgatóságokról a válaszadók 65%-a hallott. A következtésekből kiemelhető, hogy a három

székelyföldi megye szociális szolgáltatási hálójára jelentős fejlődés ment át a 2010-ig tartó időszakban, és az országos átlagnál fejlettebbnek mondható. Mindemellett a szolgáltatások többsége a városokba tömörült, a civil szolgáltatók térnyerése pedig aránytalan volt a három megyében, és a szolgáltatások fejlődése mozaikszerű, nem egy átgondolt, átfogó elképzelés alapján történt. Összességében a szolgáltatásigény a legtöbb területen meghaladta a szolgáltatási kapacitásokat.

Egy másik jelentős felmérést, ezúttal országos szintűt a bukaresti Irecson Intézet végezte el a romániai szakminisztérium megrendelésére. A felmérésben 96 mennyiségi és 14 minőségi kritérium alapján összehasonlító elemzést végeztek el Románia 41 megyéjében és Bukarestben. Komplex adatgyűjtés történt, amely során másodlagos adatgyűjtést, de direkt interjúzást, fókuszcsoportos beszélgetéseket is használtak. 1474 szolgáltató szervezettől gyűjtöttek adatokat, de két reprezentatív véleménykutatás is történt: egyik a szolgáltatók, a másik az ellátottak körében. A felmérés érdekes módszertani sajátossága, hogy az említett 110 kritérium mérésére az adatgyűjtés mindegyik formájából használtak adatokat (másodlagos adatgyűjtés, szolgáltatói kérdőív, véleménykutatások). A szociális szolgáltatások fejlettségi mutatóit 3 fő csoportba és 9 alcsoportba összesítették, ezek alapján pedig rangsorolták a megyéket a szociális szolgáltatások fejlettsége szerint. Az összesített eredmények szerint a Székelyföldről kiemelkedően teljesített Hargita megye - a 100 pontos Bukarest után – országos szinten a 2. helyen végzett 92 ponttal, Maros megye a középmezőnyben, a 17. helyen végzett 46 ponttal, míg Kovászna megye az utolsó harmadba került 31-ikként 29 ponttal.

Egyértelmű, hogy minden ilyen rangsorolásnak megvannak a tudományos objektivitási korlátai, és az eredmények a választott kritériumok szerinti teljesítményt mérik, nem pedig a megyében született fogyatékos gyermek vagy a magára hagyott idős életminőségét, életesélyeit, mégis pozitív tény a Hargita megyei szociális szolgáltatási rendszer ilyen mértékű értékelése, és az, hogy olyan megyéket előzött meg, mint a többszörös gazdasági erővel, illetve komoly egyetemi központokkal bíró Kolozs, Temes, Szeben vagy Iași megyék. A három fő csoportban produkált eredményeket nézve látszik, hogy Hargita megye második helye a szolgáltatási potenciáljának köszönhető, hiszen itt a privát szférában országos első helyen, az államiban országos második helyen szerepel. A három székelyföldi megye helyzetének megyénkénti elemzéséből kiderült, hogy a Kovászna megyei szociális szolgáltatási rendszer erős pontjai a szolgáltatásokban dolgozó személyzet folyamatos képzése, az állami szolgáltatásokkal való ellátottság, valamint az ellátottak elégedettségi szintje a szolgáltatások minőségével. Gyenge pontnak elsősorban a szolgáltatások minőségének monitorizálása, az ellátottak alacsony száma különböző típusú szolgáltatásokban (ez részben annak is betudható, hogy Kovászna megye a legkisebb népességgel rendelkező megye Romániában), valamint a szolgáltatók közötti együttműködés hiánya számított. A Hargita megyei rendszer erős pontjai elsősorban a szolgáltatások száma, úgy a privát, mint az állami szférában, a képzett és fiatal alkalmazottak száma a szociális szolgáltatásokban, az ezeknek biztosított képzések, valamint az ellátottak elégedettsége a szolgáltatásokkal. Gyenge pontoknak ugyanazok a pontok számítanak, mint Kovászna megyében, csak

Hargita megye esetében valamivel magasabbak az elért pontszámok. Maros megyében a legmagasabb pontszámot elérő mutatók mindegyike kisebb értéket mutatott, mint a másik két székelyföldi megye legmagasabb mutatói. Itt a legmagasabb pontszámot az ellátottak a szolgáltatások minőségével való elégedettsége, a privát szolgáltatások száma, valamint a szakszemélyzet biztosítása érte el, a leggyengébb pontot pedig az együttműködés hiánya okozta, de gyenge pontnak számít a szolgáltatások minőségének monitorizálása is.

Elekes Zoltánnak a székelyföldi szociális ellátási háló szereplőivel 2019-ben végzett kvalitatív (interjú) kutatásának rövid összefoglalója

Interjúkérdések

1. Milyennek látja most a székelyföldi szociális szolgáltatási rendszert?
  - 1.a. Milyen ez a romániai rendszer egészéhez képest?
  - 1.b. Ha van rálátása a magyarországi rendszerre, akkor milyennek tűnik ahhoz képest?
  - 1.c. Melyek a legfontosabb hiányosságok a székelyföldi rendszerben?
  - 1.d. Melyek az erősségek?
  - 1.e. Melyek a legfontosabb és melyek a legsürgősebb tennivalók?
  - 1.f. Milyen területi egyenlőtlenségeket lát a rendszerben?
  - 1.g. Milyen fejlődési lehetőségeket lát az elkövetkező néhány évben?
2. Hol helyezkedik el a szervezete/intézménye ebben a rendszerben? Mit vállalt fel?
3. Miért éppen ezt a területet? Tudatos stratégiai döntés volt, vagy „így hozta az élet”? Esetleg a támogatók határozták meg? Munkatársak? Az ellátottak kérték? Ha stratégiai döntés volt, melyek voltak a fontosabb érvek?
4. Mikor és hogyan jött létre a szervezet?
5. Kik voltak a kezdet támogatói?
6. Melyek voltak a szervezet fejlődésének főbb állomásai?
7. Melyek voltak a szervezet székelyföldi fejlődésének legfontosabb mozgatórugói?
8. Milyen szerepet játszanak a személyes kapcsolatok (szervezetvezető – közigazgatási vezetők pl.) a fejlődésben, finanszírozásban?
9. Hol tart most? – szolgáltatások száma és fajtája, célcsoportok, ellátottak száma, alkalmazottak, önkéntesek száma, költségvetés nagyságrendje.

10. Kik a legfontosabb finanszírozók?
11. Részesült-e, részesül-e tudástranszferben a támogatóitól vagy más eszközök (pl. Erasmus-pályázatok) révén?
12. Hogyan jellemezné a kapcsolatait a „másik szférával” (állami vs. civil)?
13. Milyenek találja a székelyföldi önkormányzatok magatartását a szociális szolgáltatásokkal és a szociális szolgáltató civil szervezetekkel szemben?
14. Mit gondol, mekkora lehet a vezető szerepe egy szervezet/intézmény fejlődésében, működésében (meghatározó, helyettesíthető stb.)?
15. Hogyan látja a saját szerepét a szervezetében/intézményében?
16. Hogy áll a szolgáltatások engedélyeztetésének kérdéséhez?
- 16.a. Akadály vagy segítség ez a hivatalos elismerés?
- 16.b. Milyen arányban vannak engedélyezve, akar-e ezen változtatni?
17. Milyenek látja a romániai szociális juttatási rendszert? Hol lehetne/kellene ezen változtatni?
18. Merre szeretné fejleszteni a szervezetet a következő néhány évben? Hol látja a szervezete feladatát a székelyföldi szociális ellátási háló fejlesztésében a következő években?

A megkérdezett intézmények listája

- 1) Szent Gellért Alapítvány, Szentegyháza
- 2) Gyulafehérvári Caritas
- 3) Dévai Szent Ferenc Alapítvány
- 4) Mozgássérültek Hargita Megyei Egyesülete
- 5) Szociális Felügyelőség
- 6) Gyergyóremete Polgármesteri Hivatala
- 7) Csíkszereda Polgármesteri Hivatala
- 8) Székelyudvarhely Polgármesteri Hivatala
- 9) Hargita Megyei Szociális Kifizetési Ügynökség
- 10) Diakónia, Sepsiszentgyörgy
- 11) Kovászna megyei Vöröskereszt
- 12) Maros megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság
- 13) Csibész Alapítvány, Csíkszereda
- 14) Orbán Alapítvány, Székelyudvarhely
- 15) Prosperitas Vitae Egyesület, Csíkszentmárton

- 16) Hargita Megyei Sürgősségi Kórház
- 17) Bélbori Elhelyező Központ
- 18) Csíkszeredai Büntetés-végrehajtási Intézet
- 19) Csíkszentdomokos Polgármesteri Hivatala
- 20) Hargita Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság
- 21) Ora International Alapítvány, Gyergyószentmiklós

Az interjú egyik kérdése arra kérdezett rá, miben látják a döntéshozók, az ágazatban dolgozó szakemberek a rendszer legfontosabb hiányait. A válaszokat a kérdés megközelítése szerint két nagy csoportba lehet besorolni. Az első csoportba azokat az észrevételek kerültek, amelyek a szolgáltatási rendszerre valamilyen, általánosságában jellemző hiányosságról beszélnek (rendszerhiányosságok), míg a második csoportba az egy-egy célterület hiányzó szolgáltatásairól szóló említések (szolgáltatáshiányok). Mindkét csoport válasza arról árulkodik, hogy a romániai szociális szolgáltatási rendszer fejlesztése nem egy átgondolt stratégia alapján történik. Bár mind a 21 válaszadó fogalmazott meg gondolatokat ezzel a kérdéssel kapcsolatban, a besorolt válaszok száma jóval magasabb lett a válaszadók számánál, hiszen többen nem egy, hanem több hiányosságot is felsorolnak, így összesen 36 válasz került feldolgozásra, ebből 19 az első csoportba (rendszerhiányosságok), 17 a második csoportba (szolgáltatáshiányok) sorolható. A legtöbb említést egyértelműen a második csoportba sorolt, időseknek szóló megfizethető rezidenciális szolgáltatások hiánya kapta, hiszen a 21 válaszadóból hatan hangsúlyozták ezt. Ugyancsak ebbe a szolgáltatáshiányok csoportjába sorolható az a négy válasz is, amelyek a családsegítő szolgáltatások, a gyermekvédelmi prevenciós szolgáltatások hiányát említik, a polgármesteri hivatalok attitűdjét is elmarasztalva. A sérült személyeknek és sérült gyermekeknek rehabilitációt, szolgáltatásokat nyújtó központok hiányát három válaszadó jelentette meg, míg a hajléktalanszállók hiányáról, a meglévő szállásokon lévő túl merev, kizáró szabályokról két válaszadó beszélt. Egy válaszadó a hátrányos helyzetű személyek munkaerőpiaci integrálását segítő szolgáltatások hiányát említette, míg egy másik a sérültek oktatási rendszerben való integrálásának nehézségeire hívta fel a figyelmet. „Ami a legfontosabb hiányosság, az az oktatás. Szinte nulla. A fogyatékosok nem tudnak iskolába járni, bemenni az iskolába. A fizikai sérültek nem tudnak iskolába, egyetemre járni, mert az épületek nincsenek úgy kialakítva. Az értelmi sérültek, fizikai sérültek és az agyvérzéses betegek rehabilitációja is nagyon gyerekcipőben jár.”

A rendszerhiányosságok csoportjából a legtöbb válasz a civil és állami szolgáltatások viszonyáról, a finanszírozási problémákról, illetve ennek egyik következményéről, a szakemberhiányról beszél. Így a két szolgáltatástípus közötti viszonyról megállapítják, hogy ezek nem egyenlő esélyekkel lépnek fel a finanszírozásért folyó küzdelemben, hiszen Romániában csak papíron érvényesül a szektorsemlegesség elve. Az állami szolgáltatások jobb finanszírozása, a magasabb bérek a

szakemberek elvonzását hozzák maguk után a civil szférából az állami szféra irányába, ezért a szakemberhiányt, illetve a rendszerben dolgozó szakemberek nem megfelelő képzettségét három válaszadó is említi, mint a székelyföldi szociális szolgáltatási rendszer egyik fontos hiányosságát. Egy civil szervezetet képviselő válaszadó véleménye: „Most már nem megy a fanatizmus, hogy megszállottságból csinálod. Kellene profik jöjjenek, de a profikat meg nem tudod megfizetni. Most a közigazgatásban viszonylag megemelték a fizetéseket, nagyon kevés az a szociális munkás, aki éhbérért képes dolgozni a civileknek.” A szociális rendszer összehangolásának hiánya, vagy konkrétabban a rendszer, a hálózat hiánya 3 válaszban jelenik meg mint a létező szolgáltatások hatékonyságát, elérhetőségét is rontó tényező, illetve ehhez kapcsolódik az a válasz is, amely a háló láthatóságának, a létező szolgáltatások, az ezek elérhetőségét lehetővé tevő lépések kiközlésének hiányát marasztalja el.

A területi lefedettség hiányára vonatkozóan is tartalmaz egy külön kérdést az interjú és két válaszadó beszélt erről az előbbi kérdés kapcsán is. Két célcsoportot érintő, de általánosabb válasz is született, egyik a cigányok szegregációját látja a gyermekvédelmi rendszer egyik fontos problémájának, míg a másik válasz az iskolai oktatási rendszerből hiányzó társadalmi attitűdöket (például a fogyatékkal élők befogadását) változtató programokat hiányolja. Érdekes megközelítés az egyik székelyföldi közéleti vezető álláspontja, aki a legfontosabb hiányosságot a fejekben látja: „Szemlélet, a fejekben van valami, mindannyiunk fejében. Egy problematikus területként tekintünk erre, nem az élet egy természetes velejárójának. Sok esetben nyűg, az önkormányzatok részéről is a maradékelvűség érvényesül... Messzebből, mélyebbről kellene, neveléssel kezdeni. Egy jól működő falu gondoskodott a betegeiről, a család, a szomszédság. Hogy ez hogy működött régebb, nem tudom, csak mindig hallom... Ez a rengeteg külföldön lévő, akiknek a szülei itthon vannak és idősek, felborítja ezt a rendszert. Hiányzik egy réteg a mindennapi életből.”

A rövid helyzetelemzés után az interjú arra tért ki, hogy a válaszadók nevezzék meg a szerintük legfontosabb, legsürgősebb tennivalókat a székelyföldi szociális szolgáltatási rendszerben. A 35 megfogalmazott tennivaló alig több mint fele (18) általánosabb, leginkább az egész rendszert befolyásoló (stratégiai) javaslatokat tartalmaz, míg a másik fele, 17 egy-egy célcsoportra összpontosít (természetesen a válaszadók tevékenységi területe befolyásolta a fókuszukban lévő területeket, problematikát), újabb szolgáltatások létrehozását vagy legalább érzékenyítő tevékenységek szervezését javasolva. A válaszok követik a hiányosságoknál megfogalmazott válaszok logikáját, hiszen ennél a kérdésnél is az idősek ellátása, elsősorban a megfizethető, a jövedelem nélküli vagy kis jövedelemmel rendelkező idősek intézményi ellátását biztosító öregotthonok, palliatív vagy Alzheimer-kórban szenvedők számára létrehozott, szakosodott otthonok alapítását jelölik meg legtöbbször (7 válaszadó) mint legfontosabb/legsürgősebb tennivalót. Ugyancsak 7 válasz szólt a különböző típusú fogyatékkal élők számára létrehozandó szolgáltatásokhoz vagy érzékenyítéshez kapcsolódó tennivalókról, mint az intézményi ellátási szolgáltatások fejlesztése, az oktatás és rehabilitáció fejlesztése vakok, értelmi

sérültek számára, a bejárhatóság javítása mozgássérülteknek, a korai fejlesztési rendszer kialakítása egész Székelyföldön. Más megnevezett célcsoportokat, illetve létrehozandó szolgáltatásokat említett egy-egy válaszadó, mint az utcai szociális munka, a romák felzárkóztatása, családsegítő tevékenységek. Az általánosabb rendszert érintő tennivalók között természetesen itt is a finanszírozási kérdéskör dominál, hiszen négy válaszadó is említi, hogy biztosabb, kiszámíthatóbb finanszírozási rendszer lenne szükséges, és általában több pénz kellene a szociális szolgáltatási rendszerbe, hogy ezáltal több szakembert lehessen bevonni. Az összehangolásnak, közös építkezésnek, hálózat kialakításának, egymás ismerésének szükségessége több válaszban is visszatér különböző formákban, a végső célt természetesen egy összehangoltan, civil és állami szolgáltatók egymást kiegészítően működtető, átlátható és a fontosabb szükségleteket lefedő szociális szolgáltatási rendszer kialakítása jelenti. „A legfontosabb az, hogy az ezen a területen szereplők tudjanak jól kommunikálni egymással. Reálisan lássák, hogy mennyi közös erőforrásuk van segíteni, és a hiányokra pedig forrást kell találni. Helyi pénzből vagy külső forrásokból... Az a közösség, amelyik megtalálta önmagát, és bízik önmagában, az erről is gondoskodik. Amelyik irányt vesztett, amelyik esik szét, ott egyre kritikusabb helyzetek lesznek.”

Az összehangolás szükségessége azonban már helyi szinten is jelentkezik, hiszen az egyik válaszadó a helyi közösségben tevékenykedő vezetők (pap, polgármester, rendőr, tanárok, orvos) összefogásában látja a megelőzési tevékenység kulcsát. A szociális jogalkotás pontatlansága, bizonytalanságai, túl nagy elvárásai (a szociális szolgáltatások minőségi standardjai esetében), a túlbürokratizált rendszer ugyancsak visszatérnek a válaszokban mint fontos megváltoztatandó kérdések. A képzésekben, a humán erőforrások minőségének javításában, jobban felkészült személyek alkalmazásában, felkészítésében, a tanácsok személyzetének bővítésében három válaszadó látott fontos/sürgős tennivalót. Mindezek a fenti vélemények arról árulkodnak, hogy Romániában és Székelyföldön hiányoztak és továbbá is hiányoznak az egységes stratégiák, az átfogó, átgondolt fejlesztési tervek, irányvonalak, így a meglévő szolgáltatások nehezen képeznek egy összefonódó, együttműködő szociális hálót. Egyedi vélemények is megfogalmazódtak a kérdésre, van, aki a tízparancsolat, a szeretet parancsainak társadalmi szintű elmagyarázásában, van, aki egy jó stratégia kidolgozásában, és van, aki a szolgáltatások civil szervezeteknek való átadásában látja a legfontosabb tennivalót.

Több szervezet is nyíltan (a legerőteljesebben a Caritas) vagy burkoltabban a szolgáltatásokon túl társadalmi változásokra, mentalitásváltásra is buzdítja az embereket. „A célkitűzés az volt, hogy normalitássá váljon a szociális szolgáltatás. Mi tudunk normalitásszigeteket építeni, amihez a rendszer kell igazodjon. Irritáljad ezt a közönyt, letargiát. Ma át kell értékeljünk dolgokat, ha a köz nem áll a szervezet mellé, akkor mi nem tudunk közfeladatokat az állam helyett vállalni. Sokkal erőteljesebben rá kell gyúrjunk a szoftver részre, hogy ezt a tudást, ezt a kultúrtranszfert, innovációt, amihez nekünk hozzáférésünk van, megjeleníthessük.” A szolgáltatások elindításának motivációit vizsgálva egyértelműen az „így hozta az élet” szlogen dominálja a válaszokat, akkor is, ha ez mást és mást jelent

a különböző válaszadók esetében. A válaszadók többsége a jelentkező igényt nevezte meg a szociális szolgáltatás elindításának legfőbb motivációjaként, ilyen jellegű kijelentést, utalást legalább 10 válasz tartalmaz. Ugyancsak fontos csoportot jelentenek azok a válaszok is, amelyek a külföldi partnerek befolyásoló szerepét említik a szolgáltatás elindításnak döntésében. Magyarországi, de németországi finanszírozó partnerszervezetek is segítettek ötletekkel, tanácsokkal, célzott finanszírozással egy-egy szolgáltatás létrehozását. A szervezet vezetőinek, munkatársainak egyéni álmái, meglátásai, elképzelései, de a saját életükben (családjukban) jelentkező kihívások is szolgáltattak motivációt több esetben a szolgáltatás beindításához. „Amikor fejlődésnek indultunk, és kezdtük megnyitni a fiókjainkat, akkor még volt egy elkötelezett svájci partner, aki azt mondta, hogy a szervezet hálózatán keresztül minden új nyitást (otthoni gondozási központokról van szó) támogat.” Ugyanakkor két civil válaszadó is jelezte, hogy bizonyos szolgáltatásaikat a szorult helyzetben lévő állami intézmények (polgármesteri hivatal, kórház) felkérésére hoztak létre, amikor ezek forráshiánnyal vagy éppen a jogszabályi háttér által teremtett akadályokkal találták szembe magukat. Ugyancsak egy állami intézmény szociális szolgáltatásában dolgozó szakember számolt be arról, hogy a megalakulásukat követő 8 évben gyakorlatilag önmaguk kellett kitalálják, miben és milyen módszerekkel, eszközökkel segítsenek a rászorulókon, és csupán az utóbbi időszakban kezdtek felkészítőket szervezni, módszertant kidolgozni számukra. „Most kezdtünk felkészítőkre járni Marosvásárhelyre. Nyolc évig mi találtuk ki, hogy mi a munkánk, mit kell csináljunk. Közösen a csapattal megbeszéltük, miben tudunk segíteni. Amikor volt a Colectiv tragédiája, akkor derült ki, hogy a szociális munkás legfontosabb feladata az érzelmi támogatás.” A központosított állami intézményekben dolgozó válaszadók (3-an) a Bukarestben elfogadott törvénykezést, szabályokat és utasításokat jelölik meg mint a tevékenységi területeket szigorúan behatároló korlátokat. Stratégiáról, vízióról három válaszadó számolt be, vagy úgy, mint a fejlesztési döntéseiket részben befolyásoló tényezőkről, vagy úgy, mint a jövőbeli fejlesztések alapjáról. Tisztán tudományos felméréseken, hosszú távú stratégiai döntéseken alapuló szervezet, intézmény vagy szolgáltatásfejlesztés egyetlen megkérdezett esetében sem található meg. A szervezetek, szolgáltatások megalakulásának körülményei kapcsán egyértelmű, hogy míg az állami intézmények szociális intézményrendszerét az általánosabb közpolitikák és a szociális politikák meg elsődlegesen, a civil szervezetek létrehozásának, fejlesztésének döntéseiben jóval nagyobb szerepet kapnak az egyéni, emberi tényezők. Azonban az is látható, hogy az állami intézmények szociális szolgáltatásfejlesztési politikái is nagyon sokszor emberi tényezőkre vezethetők vissza, hiszen a hasonló körülmények között dolgozó megyei vagy helyi önkormányzatok által biztosított szociális szolgáltatási paletta jelentős mértékben különbözhet. Ugyancsak jelentős különbségek jelentkezhetnek a kötelezően létrehozott állami szolgáltatások minőségében is, még akkor is, ha a szociális szolgáltatások minőségét egy egységes minőségi standardrendszer és egy, a központi hatóságnak alárendelt ellenőrző intézménynek kell biztosítania.

A civil válaszadók nagyobb része helyi egyéni kezdeményezésként írta le a szervezete létrejöttének körülményeit. A szervezetek többsége az 1990-es évek első felében jött létre, néhányuk rögtön a forradalmi lázban. „1990. január 5-én volt az első, alakuló ülésünk. Még négy barátomat felhívtam, hogy szeretnék valamit csinálni, mit szólnak hozzá. Az alapszabályzat elkészítésébe megyei tanácselnök, prefektus, mindenki beledolgozott. Akkor akkora volt az egység. A megyei első titkár házát adták ide székháznak. Nagy volt a lendület, az összefogás... Mi voltunk az első civil szervezet, akik a törvényszéken bejegyeztük magunkat.” Sajátos helyzetben volt a Gyulafehérvári Caritas, amelyet Jakab Antal püspök úr egy püspöki rendelettel hozott létre 1990. február 10-én, de hasonlóan sajátos a református egyház döntése a Diakónia szervezet létrehozásáról is. A döntéseken túl azonban a szervezet fejlődése, a kirendeltségek, szolgáltatások létrehozása már újra csak a helyi emberi tényezőkön múlt, hiszen az egyház támogatói döntései csak a létező kezdeményezéseket érinthették. Így a szervezet helyi alkalmazottainak, önkénteseinek kreativitása, kapcsolati tőkéje, de a helyi önkormányzatok, plébánosok fogadó- és segítőkészsége is döntő szerepet játszottak a helyi kirendeltségek, szolgáltatások létrehozásában, fejlesztésében. A kisebb civil szervezetek létrejötte vagy egy már működő szociális szolgáltatás hivatalossá tételét, vagy pedig a célcsoportok részéről jelentkező igény kielégítését kívánta szolgálni. Nem ritka a válaszadók között a külföldi kezdeményezésre, biztatásra létrehozott szervezet sem, három válaszadó egyértelműen ilyen helyzetet nevezett meg a létrehozás körülményeként, de más szervezetek esetében (Caritas, Diakónia) is jelentős szerepet játszottak a külföldi partnerek támogatásai.

A szervezet létrejöttének kapcsán a kezdetek támogatóira is kitért az interjú, hiszen a támogatói kör megléte alapvetően befolyásolja a szervezetek fejlődési lehetőségeit. A kérdés relevanciája alapvetően a civil szervezetek esetében érvényesül, hiszen az állami intézmények finanszírozása többé-kevésbé az állami vagy önkormányzati költségvetésből történik, még ez utóbbiak esetében sem elhanyagolhatóak azonban a külső pályázati források vagy akár a külföldi, belföldi szervezetektől érkező segélyek, adományok. Így akadt olyan helyi önkormányzati vezető is, aki a kezdet támogatóiként a településén tevékenykedő egyesületek támogatóit nevezte meg, belátva azt, hogy az egyesületek nemegyszer önkormányzati feladatokat látnak el. Ugyancsak az állami intézmények köréből van, aki a törvényes keret létrejöttét tekinti a kezdet legfontosabb támogatásának, de az új szolgáltatások létrejötte legtöbb esetben pályázati források elérésének eredménye majdnem minden állami szociális szolgáltató esetében. Olyan önkormányzat is akadt, aki az országos lakásügynökséget (ANL) nevezte meg a kezdetek támogatójaként, hiszen segítségükkel sikerült szociális lakásokat építeni a településen. A 11 megkérdezett civil szervezeti vezető többsége a nyugat-európai és magyarországi szervezeteket, intézményeket nevezte meg a kezdet legfontosabb támogatóiként, olyanokat, mint a svájci Vöröskereszt, HEKS (Svájc), német diakóniák, a német és svájci Ora International, ausztriai és németországi Caritas-szervezetek, de rengeteg kisebb helyi egyházi vagy más közösség, magánszemélyek is szerveztek adománygyűjtési akciókat. A magyarországi Mocsáry Alapítvány és

ennek létrehozója, Lakner Zoltán szintén szerepel a válaszok között. A személyes kapcsolatok, a megelőlegezett bizalom és ennek megtartása is jelentős szerepet játszottak e támogatási csatornák kialakulásában, fenntartásában, egy-egy nyugat-európai személyhez köthető folyamatos segítség évtizedekig is működőképes maradt. Itt is sajátos a Caritas és a Diakónia helyzete, hiszen ezek a más elérhető források mellett a német és osztrák országos testvérszervezeteik döntése nyomán egy-egy egyházmegyei szervezet kiemelt segélyezendő szervezetévé válhattak. Ezen túl pedig a német állam - a német Caritas-szervezettel való együttműködése hatására - a '90-es évek elején úgy döntött, hogy a szociális szolgáltatások fejlesztésére szánt összegeket a Caritas-hálózat segítségével juttatja Romániába. „Az osztrákok leosztották a területeket, Linz minket kapott, a németeknél nem volt ilyen leosztás, a trieri Caritasszal egy személyes kapcsolat révén jött létre a partnerség. A Német Caritas Szövetség állami pénzeket mozgatott. A német államnak általános politikája, hogy ha van, aki megcsinálja, nem ő csinálja. A Caritas és a Diakónia stratégiai partnerei. Nekünk ezek a források komoly alapot jelentettek, de amióta Románia uniós ország lett, ez a finanszírozás tovább nem folyósítható.” A belföldi források közt megjelennek olyan egyházi személyiségek, akik sokszor önmaguk is külföldről jött segélyekből osztottak tovább kisebb szervezeteknek, de a templomi adománygyűjtések, kisebb pályázati források és megyei önkormányzati segítség is szerepel itt. A saját erőforrást egyetlen válaszadó említette. Túl az anyagi segítségen azonban a két nagy szervezet (Caritas és Diakónia) esetében hangsúlyosan megjelenik a tudástranzfer is mint a kezdetekhez, de a későbbi fejlődéshez, fenntartáshoz is nyújtott jelentős támogatás. A válaszokat összefoglalva egyértelműen látszik, hogy a kezdetek támogatói köre, a finanszírozó külföldi partnerszervezetek, intézmények jelentős mértékben befolyásolni tudták a szociális szolgáltatások létrejöttét, a szolgáltatástípust, ennek működtetési tudását, de finanszírozást is ajánlva ugyanabban az időben. Ugyanúgy járható utat jelentett az is, ahogy egy-egy karizmatikus szervezetvezető rá tudta venni a külföldi és belföldi finanszírozókat, hogy támogassák az ötleteit, elképzeléseit.

A szervezetek/intézmények fejlődésének legfontosabb lépéseit elemezve egy 30 éves, jelentős változásokat, általában fejlődést mutató időszak tudható mögöttük 1989 óta. A '90-es évek első felében elsősorban a civil szervezetek létrejötte, a működésük megalapozása, első szolgáltatásaik létrehozása jelentette a legfontosabb eseményeket. A megkérdezett 11 civil szervezetből 8 már a '90-es évek első felében létrejött, a Diakónia pedig ugyancsak 1990-től aktív Kolozsváron, de a székelyföldi fiókjait (Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely) csak a 2000-es években tette hivatalossá. A '90-es évek egyes szervezetek esetében nem csak elindulást, hanem az infrastruktúra, a szolgáltatások robbanásszerű fejlődését is magukkal hozták a külföldi finanszírozások, segélyezési hullám tetőzésével. Így öregotthonok, védett műhelyek, gyermekotthonok, védett lakások, tanulmányi házak, otthoni beteggondozói központok épültek és indultak, de jelentős volt a lakosság és az intézmények felé irányuló, Nyugat-Európából érkező direkt segélyezési tevékenység is a fenti szervezeteken keresztül. „Jöttek a segélyek, osztottuk, egy Trabanttal hordtuk szét. Beültünk négyen, s még

megraktuk hátul s a tetejét is. Egy évet tartott a segélyezés, és megutáltuk. Amikor jöttek szervezetek, azt mondtuk, ne halat hozzanak, hanem halászbótot. Kézi kötőgépeket és házi varrógépeket kaptunk, megalakítottuk a Handicap Kft.-t 1991-ben, rövid idő alatt 140 alkalmazottunk volt az egész megye területén.”

A '90-es évek második felében az egyik legfontosabb esemény az új gyermekvédelmi törvény megjelenése volt 1997-ben. Ez a törvény hozta létre azokat az igazgatóságokat a megyei önkormányzatok alárendeltségében, amelyek fokozatosan átvették a gyermekvédelmi szolgáltatásokat a megyeik területén, és néhány év alatt az ország legjelentősebb szociális szolgáltatóivá váltak. A gyermekvédelmi törvény megjelenését civil szervezet is jelölte mint fejlődésének egyik mérföldkővét, hiszen ez lehetővé tette, hogy a gyermekvédelmi tevékenységét egy megfelelő törvényes keretben végezze. „A megjelent új román gyermekvédelmi törvény kimondta, hogy magánalapítványok is folytathatnak gyermekvédelmi tevékenységet. Hát addig is tudtak rólunk, de nem volt olyan törvény, ami alapján működhattünk volna.” A törvény olyan folyamatokat indított el, amelyek a 2000-es években is alapvetően befolyásolták a szociális szolgáltatások alakulását: a 2000-es évek elején zajlott a nagy gyermekotthonok felszámolása Hargita, Kovászna és Maros megyékben is, létrejöttek a családi típusú gyermekotthonok, a nevelőszülői hálózatok. A fogyatékkal élő, intézményes ellátásban lévő gyermekek kérdésköre is ezekben az években került át az egészségügytől és a tanügytől a szociális ellátásba.

A 2000-es évek elején elérhető Phare-programok hatására a Caritas is jelentősen bővítette székelyföldi jelenlétét, létrejön az országban azóta is egyedüli, egy egész megyét (Hargita) lefedő otthoni ápolási hálózat, de kialakultak a fogyatékos ellátási ágazat első szolgáltatásai is. Ugyancsak ekkor erősödik meg a Diakónia székelyföldi jelenléte a sepsiszentgyörgyi kirendeltség és ezáltal otthoni ápolási és fogyatékkal élőket ellátó szolgáltatások létrejöttével. A 2000-es évek második évtizedének egyik legfontosabb fejleménye az állami ellenőrzési és engedélyeztetési mechanizmusok megerősödése lehetett. 2012-től működik a Szociális Felügyelés a Munkaügyi Minisztérium Megyei Kifizetési és Ellenőrzési Ügynökségénél. A szociális szolgáltatások minőségi standardjainak megjelenése, a szociális szolgáltatások engedélyeztetési kötelezettségének megerősítése a létező szolgáltatások minőségének javítását, egy átlátható és kiszámítható szolgáltatási rendszer működtetését célozta. A minőségi standardok előkészítésébe azonban vélhetően nem vonták be a szociális szolgáltatókat és a célcsoportok társadalmi helyzetét ismerő, terepen dolgozó szociális szakembereket, mivel az előírások olyan elvárásokat kényszerítenek a szolgáltatókra, amelyekre a civil szervezetek, de sok esetben az állami szolgáltatók is nehezen találnak megfelelő finanszírozást, ezért az ellenőrzési mechanizmusok erősödése a szociális szolgáltatók és szolgáltatások fejlődésének jelentős fékező tényezőjévé válik.

A szervezetek fejlődésének mozgatórugóiként legtöbb esetben a szervezetben dolgozó vagy a szervezettel kapcsolatban álló intézményeket vezető személyek hozzáállását, képességeit jelölték meg

a válaszadók. Így négy válaszadó a szervezet vezetőit és munkatársi csapatát, három pedig az önkormányzati vezetők vagy éppen a kórházvezetők hozzáállását emelte ki. A szervezet vezetőjének személyes képességei mellett annak kapcsolatrendszere, pénzügyi támogatásokat bevonzó szociális hálóját is meghatározó mozgatórugó több civil szervezet életében. A jelentkező igények, valamint az éppen elérhető pályázati források mint mozgatórugók itt is hangsúlyosabban vannak jelen a válaszokban, mint a stratégiatervezés által alátámasztott döntések, hiszen ez utóbbira mindössze egy válasz tartalmaz utalást, míg az elsőket öt válaszadó is említette. „A szervezet attól fejlődött, hogy mind jöttek-jöttek, azt sem tudtam, hová helyezzem el ezeket a fiatalokat (a gyermekotthonokból kikerülő fiatalokról, a szervezet egyik fő célcsoportjáról van szó), torony, harangozóház, minden tele volt már. Lépéskényszerben voltam, tenni kellett valamit. Elküldeni nem küldtem el senkit, igazából csak azok mentek el, akiket maga a közösség szorított ki, mert lehetetlen volt a viselkedése, lopott, vagy nem mosakodott... Még a nevüket sem írtam le, annyira nem volt tudatos az egész. Volt ez a lépéskényszer, és ha valaki megkérdezett, hogy miben tudna segíteni, mondtam, hogy most egy házat kellene vásárolni, vagy egy gépet kellene vásárolni...” A válaszból az is kiderül, annak ellenére, hogy nincs kimondva, a szervezet vezetőjének rendhagyó viselkedése is döntő módon befolyásolta a szervezet megalakulását, fejlődését. Amikor az emberek többsége nem akart tudomást venni a gyermekotthonból kikerült fiatalokról, vagy potenciális problémaokozóként, bűnözőként tekintett rájuk, a válaszadó válogatás és előítéletek nélkül a közvetlen környezetébe fogadta, szállást és munkát próbált biztosítani nekik. Olyan válaszadó is akadt, aki a szervezet egész külső környezetét fejlődést gátló tényezőként nevezte meg, amelyre csak a szervezet belső erőforrásaiból lehetett megfelelő választ találni. A nagy egyházakhoz való tartozást nevezte meg az egyik válaszadó az egyházi kapcsolódású civil szervezetek fejlődésének egyik legfontosabb mozgatórugójaként, amelyek az egyházi kapcsolatrendszer segítségével 1989 után nagyon hamar bekerültek a nyugati világ vérkeringésébe, ráláthattak a fejlett társadalmak berendezkedésére, szemléletére. Egy, a szórványban létrejött szervezet székelyföldi terjeszkedését a hatósági kényszer hatásaként nevezte meg, lévén, hogy felszólították, hogy a 300 ellátottját a származási megyéjében gondozza. Mivel sok ellátott a székelyföldi megyékből származott, azt a döntést hozták, hogy a Székelyföldön is elindítják az első szociális szolgáltatásaikat. Mára a székelyföldi hálózatuk ellátottak és szolgáltatások számában is lekörözte az eredeti központot.

A romániai szociális ellátási háló működésének, fejlődésének kulcskérdése a szolgáltatások finanszírozása. Míg az államszervezés más területeken megállapított olyan minimumokat, amelyekhez többé-kevésbé igyekszik igazodni (oktatási rendszer, egészségügyi rendszer, közbiztonság stb.), addig a szociális szolgáltatások szabályozása - azon túl, hogy megállapítja, milyen szolgáltatástípusok létezhetnek, és ezeket kinek kellene létrehoznia, - nem tartalmaz olyan normákat, amelyek köteleznék a központi kormányzatot vagy a helyi önkormányzatokat, hogy egy, a szükségleteket lefedő szociális szolgáltatási hálót hozzanak létre / működtessenek. Így a székelyföldi szolgáltatási háló

kialakulásában, működtetésében, túlélésében is óriási szerepe van a majdnem folyamatosan bizonytalan pénzügyi helyzetben a finanszírozók akaratának, a szolgáltatásvezető és finanszírozó közötti kapcsolatnak.

A szolgáltatások legfontosabb finanszírozási forrásait illetően a 21 válaszadóból mindössze 1 nem említ állami vagy önkormányzati finanszírozót támogatói között. A 20 állami forrást is említő között legtöbben a települési önkormányzatot említik részleges vagy fő finanszírozóként (nyolcan), hatan a megyei tanács, illetve esetenként az ennek alárendeltségében lévő gyermekvédelmi és szociális igazgatóságokat említik, öten a szakminisztériumot, hárman a kórházat, egy pedig értelemszerűen a börtönt említi. Mivel a válaszadókból 11 állami intézmény képviselője volt, ezek esetében az állami vagy önkormányzati finanszírozás teljesen egyértelmű. A 10 civil válaszadóból 5 említette a helyi önkormányzatokat finanszírozó körében, négy a megyei tanácsot, három a minisztériumot, kettő a kórházat.

Külföldi támogatásokról 9 válaszadó számolt be, ezek mind a civil szervezetek köréből kerültek ki, tehát többségük továbbra is számít a magyarországi és nyugat-európai segítségre, többen, mint a hazai önkormányzati támogatásokra. Magyarországi kormányzati támogatás, német és svájci alapítványok, külföldi magánadományok vannak megnevezve ennél a támogatáscsoportnál, de az is elhangzott több beszélgetésben, hogy a külföldi támogatások aránya szolgáltatások, szervezetek költségvetésében folyamatosan csökken. Ezt a csökkenést elég nehezen sikerül kompenzálniuk a szervezeteknek hazai forrásokkal, és bár a külföldi támogatók is ideig-óráig megértőnek bizonyulnak e nehézségekkel kapcsolatban, az irány eléggé egyértelmű, hogy az európai uniós tagsággal rendelkező Romániától a szegényebb országok felé fordul a figyelmük. „Most jelenleg elég hadilábon állunk (finanszírozás szempontjából). A német és svájci alapítvány finanszíroz havi 500 családnak csomagot. Pénzt küldenek, és mi megvesszük a csomagokat. A többi állami támogatás, az elhelyezési pénz (gyermekek után) a szubvenció, a helyi önkormányzattól most nem kapunk támogatást.” „A külföldről beáramló vagy pályázatok útján beáramló pénz most már a legkisebb harmadban van. Ez 16 évvel ezelőtt teljesen fordítva volt, 90% jött külföldről az első 5-7 évben.”

Nyolc válaszadó nevezett meg belföldi, nem állami forrásból származó támogatásokat a szolgáltatásaik számára, így hárman a helyi cégeket, ketten adományokat, egy helyi kezdeményezéseket, egy válaszadó egy másik civil szervezetet, egy pedig magát a jó Istent nevezte meg mint egyik fő támogatót. A pályázati forrásokat mint finanszírozási formát egy válaszadó említette. Egy másik válaszcsoport a szolgáltatásokból vagy éppen a szervezet gazdasági tevékenységéből származó jövedelmeket is megemlítette mint fontos forrást, ez három válaszadó esetében történt.

A szolgáltatások engedélyeztetése, a jogszabályok által előírt minőségi standardrendszer beépítése a szolgáltatások működésébe mindenképpen a szolgáltatások professzionalizálódásához vezető útnak

egy fontos lépése, ami egy stratégiai fejlesztési koncepció egyik pillérét is jelenthetné. Így az erre a témára való reflektálást segítő kérdések gyakorlatilag a székelyföldi szociális szolgáltatási hálózat fejlettségéről, szervezettségéről is szólnak. A romániai szociális szolgáltatások egy kétlépcsős engedélyezési rendszer révén szerezhetnek működési engedélyt, amely nélkül törvényesen nem is működhetnek. Az első fázisban a szolgáltatást biztosító szervezetet / intézményt engedélyezi a minisztérium mint szociális szolgáltatót, majd ez 3 éven belül köteles valamilyen szociális szolgáltatást elindítani és erre működési licenst szerezni. A szociális szolgáltatások csak e működési licenz megszerzése után működhetnek, ennek hiánya pénzbüntetéssel jár. A licenst a szolgáltatástípus miniszteri rendelettel elfogadott minőségi standardjainak betartása mellett lehet megszerezni, ezt pedig a minisztériumnak alárendelt szociális felügyelőségek ellenőrzik. A megkérdezett szervezetek/ intézmények többsége (17 a 22-ből) rendelkezett a megkérdezés pillanatában szolgáltatói akkreditációval, és legtöbb szolgáltatásuk számára a működési licenst is sikerült megszerezniük. Három intézmény esetében nem is merül fel a szolgáltatói akkreditáció megszerzése, hiszen ez számukra nem szükséges, 2 polgármesteri hivatalnak pedig nem sikerült a feldolgozás pillanatáig sem akkreditációt szereznie. Az interjú arra is kérte a válaszadókat, hogy értékeljék az engedélyezési kötelezettség szükségszerűségét, valamint az engedélyezési folyamatot. A legtöbb válasz éppen e két tényező kapcsolatáról szólt. Tíz válaszadó megfogalmazásának összefoglalását talán a legjobban a „szükséges rossz” kifejezéssel lehetne leírni. Az engedélyezés pozitívumaként említik, hogy ez hozzáférést biztosít anyagi forrásokhoz, az állammal egyfajta partnerséget, hivatalos viszonyt teremt, működési keretfeltételeket szabnak meg. Az engedélyezési folyamat ugyanakkor motiválhat a szolgáltatás minőségének javítására, biztonságot ad az esetleges balesetek, tragédiák megelőzésére, bekövetkezésük esetén védi a szervezetet, a dolgozókat. Az engedélyezési folyamatban jelentős szerepet játszó megyei szociális felügyelőség munkatársa is egyértelműen az engedélyezés jótékony hatásáról beszélt: „Ha rendesen odaállna mindenki, akkor ez egy elismerés lenne. Elismerés, hogy megfelel bizonyos követelményeknek, és nem kidobott pénz befektetni a szociális szolgáltatásokba. A Hargita megyei szociális szolgáltatási hálózat jó arányban van engedélyeztetve. A megyeszékhely polgármesteri hivatalának szociális szolgáltatásai, a szociális konyhák és két öregotthon nem sikerült még működési engedélyt szerezzen, amiről mi tudunk.” A szükségesség mellett azonban ugyanezekben a válaszokban nagyon sok negatív előjelű megjegyzést is tettek a válaszadók, ezek sok esetben a minőségi standardokban található túlzott követelményrendszerrel (pl. infrastruktúrában), az ellenőrző szervek nem megfelelő fellépéséről, magatartásáról, a bürokratikus elvárásokról, a standardok és a romániai átlagos életszínvonal közötti szakadékról szóltak. „Végigküzdöttük, legutóbb a bölcsőde engedélyeztetését. Bosszant, de most már nem idegesít ez az adminisztrációs tehetetlenség, akadékoskodás. Az intézmények működése nincs összehangolva, olyan engedélyeket kérnek egymástól, amit nem tudnak megadni. De kell az engedély, amikor baj van, ezek mentenek meg.” Ugyanezek a tényezők szerepelnek abban az öt válaszban is, amelyek egyértelműen negatívumnak, akadálynak tekintik az egész engedélyezési folyamatot, itt az

ellenőrző szervek szakértelmének hiányáról és negatív hozzáállásáról, a túlzott bürokráciáról, a túlzott elvárásokról esik szó.

A szociális ellátási rendszer második pillére a szociális szolgáltatási rendszer mellett a szociális juttatások rendszere. Ezek legtöbbször olyan pénzbeli vagy pénzben is kifejezhető anyagi támogatások, amelyek a társadalmi kirekesztődés kockázatát hivatottak csökkenteni, az esélyegyenlőség növelését célozzák a jövedelmet megvalósítani képtelen személyek számára. A két rendszernek egymás mellett, egymást kiegészítve kell működnie, bármelyikük jó működése javítja a másik hatékonyságát is. Ezért interjúalanyok arra vonatkozóan is kaptak felkérést, hogy reflektáljanak a szociális juttatási rendszer jelenlegi működésére, ennek hatására is. Bár a válaszadók többsége elsősorban a szociális szolgáltatásokban érdekelt, mindössze egyetlen kérdezt nem fogalmazott meg véleményt a témáról. A szociális juttatások rendszere, a jogosultak köre, a juttatások megérdemlése olyan témák, amelyek már a szociális ellátási rendszer megjelenésekor is foglalkoztatták a közvéleményt, és nincs ez másként ma sem. A juttatási rendszerről mindössze egy válaszadó fogalmazott meg pozitív véleményt, de ezt is csak egy célcsoport (a fogyatékkal élők) esetére értette. Egy válaszadó bizonytalan volt, mindössze annyit fogalmazva meg, hogy szerinte elég az a segítség, amit ma biztosít ez a rendszer. Az összes többi válaszban kritikát fogalmaztak meg, nagyobb részük túl könnyen elérhetőnek tartja a segélyeket, azt is kifogásolva a rendszerben, hogy nem segíti az ellátottakat a helyzetükön való felülkerekedésben. A juttatási rendszer változtatási javaslatai között olyanokat találunk, mint:

- a juttatások feltételekhez kötése és egy lépcsőzetes rendszer bevezetése, amely az ellátott erőfeszítéseit is figyelembe veszi,
- a személyhez kötött juttatási rendszerek bevezetése, célzottabb felhasználás,
- mentori rendszer kialakítása,
- gondoskodni és nem kiszolgálni,
- ellenőrzött pénzelköltés (ne költhesse az ellátott például cigarettára),
- a juttatások ellenében többet követelni az ellátottaktól,
- a segélyek megvonása a munkaképes emberektől.

Az ellátottak munkaerőpiaci integrációjának szükségessége több válaszban is megtalálható, és olyan válaszadó is volt, aki a magyarországi közmunkaprogramban látott követendő példát a romániai rendszer számára is, más pedig az önkormányzatokat látja potenciális munkahelyteremtőként a juttatásokban részesülők számára. A szolgáltatások – juttatások jelenlegi mérlegét nem tartja megfelelőnek az egyik válaszadó, aki szerint ezen több szolgáltatás biztosításával kellene javítani. Négy válaszadó úgy értékelte, hogy a juttatások halmozásával túlzottan nagy összegekhez juthatnak az ellátottak vagy a személyi gondozók, míg öt válaszadó éppen ellenkezőleg, a juttatások nevetségesen alacsony szintjéről beszél. A szociális juttatások folyósítását civil szervezetekre bízna egy válaszadó, míg egy másik a szociális kifizetési ügynökségnek adna nagyobb szerepet, hogy ez ne csak a kifizetés

fázisában, hanem már a szükségletfelmérés és megállapítás fázisában is döntő legyen. A válaszadók általában nem tartják hatékonynak az aktuális juttatási rendszert, amely túl sok forrást emészt fel, és nem idéz elő állapotváltozást az ellátottak életében.

A szolgáltatási paletta színesítésével a szolgáltatások megfelelő finanszírozása a juttatási rendszer hatékonyságának növeléséhez is hozzájárulhatna (pl. ahogy ez több véleményben is elhangzott, a juttatásokban részesülő ellátottak munkaerőpiacra való besegítése lenne a legfontosabb). A szervezetek, intézmények fejlesztési szándékairól szóló kérdés a jövőképet próbálta prognosztizálni és ezzel a szervezetet / intézményt illető vízióra és bővebben a szociális szolgáltatási szektor jövőképe is következtetni. A válaszok között egyaránt található új szolgáltatások elindítására való szándék, vagy legalább égető szükségletek beazonosítása, illetve a meglévő szolgáltatások minőségének, anyagi feltételeinek javításáról, diverzifikálásáról szóló terv. Három válaszadó a működő szolgáltatásainak engedélyeztetését látja a következő időszak szervezetfejlesztési céljaként. Az új szolgáltatások elindítását legtöbben a gyermekvédelem és családvédelem témájában látják fontosnak, de idesorolható a korai fejlesztés tematikája is. A gyermekvédelmi rendszerben a gyermekek lelki egészség programjai, a nevelők kompetenciáinak fejlesztése, illetve a családok problémamegoldó készségének megerősítése emelkednek ki fejlesztési irányként. Hangsúlyosan jelen vannak a válaszokban az idősekkel és fogyatékkal élőkkel foglalkozó szolgáltatások fejlesztésének tervei is ezeknek gyakorlatilag mindhárom formájában: az otthoni ellátási rendszer, a nappali központok és a bentlakásos szolgáltatások egyaránt szerepelnek. A sérültek személyek esetében a lakhatási kérdéskör és a munkaerőpiaci beilleszkedést segítő szolgáltatások is prioritást jelentenek az ezt a célcsoportot képviselő szervezet számára. A cigánykérdés integrált kezelése, a családon belüli erőszak kérdéskörének kezelése szintén szerepelnek a válaszok között, de a börtön külső (társadalmi) kapcsolatrendszerének bővítése vagy a kórházi sürgősségi osztály hozzátartozóbarát átalakítása is specifikus célkitűzések. A meglévő szolgáltatások fejlesztési szándékai között megtaláljuk a jobb körülményeket biztosító ingatlanokba való költözést, a gyermekvédelmi rendszer és a felnőttvédelmi rendszer közötti átmenet biztosítását, a nagy gyermekotthonok családi típusú házakká való átalakítását. A szakemberek hiánya ennél a kérdésnél újra előbukkant, hiszen van válaszadó, aki az új munkatársak keresését látja a következő évek legfontosabb feladatának, és legnagyobb kihívásának is. Véleménye szerint a fizikai infrastruktúra most már adott, de a fiatal munkavállalók nagy részét elszippantja Nyugat-Európa. A finanszírozás kiszámíthatóvá tétele lehetővé tette egy legalább középtávú, hároméves tervezést is az egyik válaszadó szerint, ami szükséges lenne a szervezetfejlesztéshez. Optimizmus és pesszimizmus egyaránt jelen van a válaszokban. A szociális juttatásokkal foglalkozó ügynökség vezetője szerint: „Rászoruló mindig lesz, olyan személy, aki szociális juttatásban kell részesüljön, mindig lesz, én úgy látom, mi csak erősödni fogunk. Volt egy elképzelés, hogy egy intézmény kezelje az összes szociális jellegű kifizetést.” Ugyancsak optimistán nyilatkoznak azok, akik a civil szervezetek térnyerését látják a jövő szociális szolgáltatási piacán. A pesszimizmus inkább

a romló finanszírozási perspektívákkal rendelkező civil szervezetek esetében tapasztalható. „Fejlesztésre nincs lehetőségünk, egyelőre a túlélésben reménykedünk, szeretnénk bár itt maradni ezen a szinten, mert most már annyi programunk van, hogy ezeket legalább bírjuk fenntartani.” A finanszírozási nehézségek keretfeltételei között egy másik szervezet a szolgáltatási filozófia, illetve a szerepkörük változtatásában látja a szervezet lehetséges jövőjét, a „hard” szolgáltatásoktól a „soft” szolgáltatások fele fordulna. Szeretne megmaradni a szolgáltatói piacon, ha ezt a finanszírozás lehetővé teszi, hiszen ebben jelentős tudást halmozott fel, de az ellátottak és a közösségek kompetenciáinak javításában, egy értékrend megjelenítésében és átadásában egy másik alternatíva is felkínálkozik, ami helyettesítheti a jelenlegi költségesebb szolgáltatásokat. Ugyancsak alternatív, jelenlegi szerepkörén változtató az egyik megyei állami szolgáltató jövőképe is, aki a jelenlegi sok szakszolgáltatása helyett a települési önkormányzatok szolgáltatói kapacitásán javítana, koordinálná ezeket. Természetesen még a szociális szakemberek közül is kerül olyan válaszadó, aki a szervezet gazdasági tevékenységének felerősítésében látja a következő évek célját. „Most a gazdasági egységeinket szeretnénk megerősíteni, felerősíteni, ahol új munkahelyek jönnek létre, egy kicsit határozottabban a gazdaság, az üzlet felé elmozdulni, mert mostanig csak leéltünk épületeket. Jó lenne, ha nemcsak felélnénk, hanem termelnénk is.”

Összefoglalva a fentieket a kvantitatív adatfeldolgozás egy **meglehetősen egyenlőtlen és hiányos szociális ellátási térképet mutat Romániáról**. Egyértelműen kimutatható, hogy **jelentős regionális különbségek léteznek** a szociális szolgáltatásokkal való lefedettség terén Románia történelmi régiói között, és természetesen a fejlesztési régiók és a megyék szintjén is. Ezek **az egyenlőtlenségek elsősorban a stratégiai fejlesztések hiányával, másrészt a civil szervezetek jelenlétével, külföldi kapcsolatrendszerével, a társadalmi felelősségvállalás és kohézió különböző szintjeivel, de a társadalmi imitációval is magyarázhatóak**. A kvalitatív kutatásban szerzett információk teljes egészében megerősítik a fenti állításokat, tovább pontosítva a személyi karizmák, egyéni kapcsolatrendszerek és a közösségek szerepét a szociális szolgáltatások fejlődésében.

Előzetes igényfelmérés a lehetséges támogatásokról, szakmai segítségéről, melyet a magyar állam nyújthat, különösen az anyanyelvi szintű gyermekvédelem és fogyatékossgal élők segítése területén

Nemzetközi szinten jelentős változások történtek az elmúlt években a gyermekvédelem terén, hiszen a globális verseny, a tőke és munkaerő széles körű mobilitása, a gazdasági folyamatok felgyorsulása és a nemzeti gazdaságok egymástól való függősége, mint ahogy az aktuálisan megjelenő gazdasági válság is hatással van a jóléti rendszerek működésére.

Az 1989-es Gyermek jogairól szóló egyezmény életbe lépése óta a gyermekjóléti ellátások és kiterjedtebb prevenciós szolgáltatások ellenére sem csökkent a család nélkül felnövő gyermekek száma. Változott ugyanakkor az otthonon kívüli elhelyezések formája, így egyre gyakoribbak a nevelőszülőnél történő elhelyezések, valamint fokozott érdeklődés mutatkozik a rokonoknál történő elhelyezések iránt.

A fogyatékossgal élő személyek jogainak szabályozása szintén jelentős változáson ment keresztül az elmúlt évtizedekben és ez a változás jelenleg is zajlik. A szociális modellt felváltotta az emberi jogi paradigma, valamint a vegyes rendszer. Az orvosi modell jóléti és szociális jellegű jogalkotást követelt, ami nagyban függött a jogalkotó kényétől, míg az új paradigma a fogyatékossgal élő személyek alkotmányos emberi jogaiért küzd.

Az Európai Unió szabályozása követi a nemzetközi trendet és – főleg az Amerikai Egyesült Államok „Fogyatékossgal élő amerikaiak” című törvényétől befolyásoltan, valamint ENSZ dokumentumok (elsősorban „A fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályai”) alapján – egyre inkább emberi jogi kérdésként kezeli a fogyatékossgat. Az uniós szabályozás a jogosultság alapú és az egyenlőségi megoldások keveréke, amely utóbbi anti-diszkriminációs klauzulákban testesül meg.

Erdély

Az Európai Unió 2014–2020-as finanszírozási ciklusának regionális operacionális programjának 8-as tengelye az egészségügyi és szociális szolgáltatások infrastruktúrájának javítását célozza, de a humánerőforrás program szociális szolgáltatásokat érintő pályázati kiírásai is a rezidenciális, teljes ellátást biztosító szolgáltatások lebontását és a közösségi, nappali és tanácsadó szolgáltatások

létrehozását tűzik ki céljuknak. Ez a tendencia az új finanszírozási ciklust (2021–2027) előkészítő dokumentumaiban is nyomon követhető.

A más országokban is megjelenő irányok mindegyike jelentkezik valamilyen formában a romániai szociális ellátási rendszerben, néha reális törekvésként, máskor csak az „európai szociálpolitikai dogmák” kritika és helyzetelemzés nélküli átvételeként:

– Intézménytelenítés - az intézménytelenítés az Európai Unió szociális szolgáltatási politikájának egyik legjobban kimutatható törekvése, amely legtöbb uniós országban reális törekvés. És bár a diskurzus Kelet- és Nyugat-Európában hasonló, a reális helyzet, az intézmények sűrűsége, elérhetősége más-más szinten van. Míg a fejlett országokban a rezidenciális szolgáltatások egyéb szolgáltatásokhoz hasonlóan elérhetőek a többség számára, Romániában jelentős hiány mutatkozik a kisjövedelmű idősök számára elérhető öregotthonokban, a súlyos állapotban lévő és családi háttérrel nem rendelkező fogyatékkal élők számára létrehozott szolgáltatásokban, ennek ellenére a kormány a meglévő bentlakásos szolgáltatások bezárásában látja a követendő célt.

– A fenntartó és a szolgáltatást vásárló állami funkciók szétválasztása - e folyamat révén teret nyer a piaci gondolkodás / működés a szociális szolgáltatások terén, hiszen megszűnnek azok a szabad konkurenciát gátló helyzetek, amikor a finanszírozó önmaga is működtet szolgáltatásokat, így nem érdeke a külső szolgáltatások támogatása. Erre a romániai szociális törvény is kínál elvi megoldást, de az idevágó rendelkezéseket szinte senki nem alkalmazza, mivel a finanszírozási rendszer nem a szükségletekre, hanem a működő szolgáltatásokra van építve.

– Szektorsemlegesség, normativitás elvei – onnan vásárol az állam, ahonnan a legolcsóbban a legjobbat kapja. Így szolgáltatóként teret nyernek a civil szervezetek (egyesületek, alapítványok), egyházak, kereskedelmi társaságok vagy magánszemélyek is. A rendszer ilyen jellegű működtetéséhez országos szinten egységes, átlátható és folyamatosan aktualizált költség- és minőségi sztenderdekre van szükség.

– Magánforrások bekapcsolása a szolgáltatás fenntartásba - a civil és egyházi szolgáltatók olyan többletforrásokat tudnak bemozgatni a szociális szolgáltatások működtetésébe, amire az állami szolgáltató sokszor nem képes, a kereskedelmi társaságtól pedig nem várható el. Az adománygyűjtés, adományok fogadása, az önkéntes munkatársak bevonása ilyen példák lehetnek.

– Piaci szolgáltatásvásárlás - ez azt is jelenti, hogy a szociális szolgáltatások nem akarnak belterjes intézményekként az ellátottak életéhez szükséges minden tevékenységet önmaguk végezni, ahogyan ezt egyébként az Európai Unió is elvárja. A nappali ellátó központ nem konyha, az elkészített ételmezt megrendelheti beszállítóktól, de a takarítástól a pszichológiai tanácsadásig gyakorlatilag bármit megvásárolhat a szolgáltatói piacról. Ez a módszer jelentősen csökkentheti egy-egy szolgáltatás költségét.

– Alacsony küszöbű, önkéntesek és laikusok bekapcsolódását lehetővé tevő szolgáltatások megerősödése - a helyi közösségekben biztosított alapszolgáltatások, - ha nem is rendelkeznek olyan magas fokú szakmai tudással, specializálódással, mint a szakszolgáltatások, mégis - közelebb vannak az emberek saját környezetéhez, jobb eséllyel használják ki a személy természetes (saját és családi) erőforrásait, a közösség segítőkészségét. Ezzel mintegy újra felfedezzük a közösségek erejét, elismerve azt a tényt, hogy az állam a legjobb szakmai és anyagi háttér biztosítása mellett sem képes helyettesíteni a családi és személyes kapcsolatokat, a családi gondoskodást, törődést.

– De-medikalizálódás - a szociális szolgáltatások medikalizálódása valós problémát jelent legalább, két perspektívából: egyrészt a szociális szolgáltatások jelentős egészségügyi szolgáltatást biztosítanak az ellátottainknak a mindig szűk szociális szolgáltatási finanszírozási keretből, és legtöbb esetben ezeket nem téríti meg az egészségügyi biztosító rendszer; másrészt a közvélekedés hárítja a felelősséget a szociális problémák medikalizálásával, hiszen „egészségügyi problémákkal az orvosoknak kell foglalkozniuk, nem a közösségeknek”. Így hajlamosak a fogyatékosokat vagy éppen az időskort is elsősorban egészségügyi kérdésként kezelni, hiszen akkor nincs semmi tennivalójuk az embertársuk szenvedésével, ezt a kórházaknak kell kezelniük.

– Az ellátottak választási szabadságának megerősödése: voucher-rendszer, minőség-ellenőrzés, civil kontroll - a szociális szolgáltatások konkurenciális piaci működésének egyik alapfeltétele, hogy a fogyasztók (jelen téma esetében: ellátottak) választhassanak a szolgáltatásokból ezek minősége és ára mentén. Egy ilyen rendszer állami finanszírozásban csak úgy tartható fenn, ha a finanszírozás követi az ellátottat, az ő választását, és nem fordítva, a szolgáltatás kerül finanszírozásra, és az ellátottnak azt kell elfogadnia. A normatív támogatás rendszere egy egységes minőségbiztosítási rendszer működését feltételezi, a központi államapparátus éppen ebben látja az egyik legfontosabb szerepét a romániai szociális szolgáltatási szférában is: szabályokat, sztenderdeket, minőségi protokollokat dolgoz ki, fogad el és ellenőriz, szolgáltatókat minősít. Egy-egy területen pedig még saját ellenőrzési kapacitását sem tartja elegendőnek, és átruház ezekből a kompetenciáiból erre szakosodott civil szervezeteknek (pl. fogyatékkal élők intézményi gondozásának terén). Ugyancsak itt említhetjük az ügyfelek ellenőrzési és befolyásolási hatalmának növelését (empowerment), mint a civil kontroll eszközt. Bár ez az eszköz formálisan minden szociális szolgáltatásban létezik, igazi befolyásolási és kontrollkompetenciákat csak akkor kap az ellátott, ha erre megfelelően fel is készítik, és megérti ennek hasznát és lehetséges hatásait.

– Az ellátottak vagy családtagjaik munkaerőpiacra való belépésén van a hangsúly – általában a munkát tekintik a leghatékonyabb társadalmi beilleszkedési eszköznek úgy az Európai Unió szintjén, mint a tagállamokban, így Romániában is.

Ugyancsak fontos és aktuális kérdése a területnek a szolgáltatási integráció. Amint ez minden, a szociális esetek kezelésével foglalkozó szakember számára nyilvánvaló, az egyén / család problémái

nem egy területről szólnak, ezért a megoldásnak sokszor kapcsolódnia kell a szociális terület mellett más szakterületekkel is (oktatás, egészségügy stb.). Ha egy szegény hajléktalan családdal foglalkozik a szakember, azzal szembesül, hogy a családtagoknak nagy valószínűséggel vannak egészségügyi gondjaik is, amelynek megoldása érdekében azonban nem férnek hozzá az egészségügyi ellátáshoz, a gyermekeknek az iskolai integrációban vannak problémáik, de felmerülhetnek biztonsági (bűnügyi) problémák, függőségek, bántalmazás stb. is. Erre kellene megoldást kínálnia a szociális munka egyik legismertebb eszközének, az esetmenedzselésnek, mint a család vagy egyén egyfajta eligazodását segítő tevékenységnek. A hatékony szakmai munka feltétele, hogy az esetmenedzser egy olyan szolgáltatási csomagot állíthasson össze, amelyben a probléma jellegének megfelelően a megoldásba bevonhatja a fenti vagy más területek erőforrásait is.

Lehetséges támogatások, szakmai segítségek, melyet a magyar állam nyújthat, különösen az anyanyelvi szintű gyermekvédelem és fogyatékkal élők segítése területén

Átfogó jellegű javaslatok

Az erdélyi szociális szolgáltatási rendszer erősségei és hiányosságai tudatában, az egyházi kötődésű civil szervezetek és a magyarországi szakmai és pénzügyi támogatás jelentette potenciál felhasználásával szükséges lenne kidolgozni egy **erdélyi szociális szolgáltatásfejlesztési stratégiát**, amely mentén önkormányzati és civil szereplők egymást kiegészítve létre tudnak hozni egy egységes, megfelelő lefedettséget biztosító szolgáltatási hálót. Az így kidolgozott közös stratégia alapot teremthet az erdélyi szociális ellátási rendszert támogató, magyarországi kormányzati finanszírozások átlátható és észszerű folyósításához.

Szükséges egy **Erdély-szintű kommunikációs stratégia** a szociális szolgáltatási ágazatról, amely direkt módon elér a döntéshozókhöz, továbbá indirekt módon a szociális szolgáltatások társadalmi értékelésének javulásával is cselekvésre bírja őket. A kommunikációra számtalan pozitív tartalom található a jelenleg is működő szolgáltatási rendszerből.

Azonos fejlesztési igények / lehetőségek a gyermekvédelem és a fogyatékkal élők támogatása érdekében

Szakemberek készségei és kompetenciái

A szakemberek készségeinek és kompetenciáinak fejlesztése a tervezés–fejlesztés–támogatás hármas egysége köré kell szerveződjön.

A tervezés alapvetően arra irányul, hogy a munkaerő-kapacitásokat hogyan lehet stratégiai szinten megtervezni, kik lesznek azok a szakemberek, akik a gyermekekkel és családtagjaikkal végzett szociális munkában megjelennek. A stratégiai szintű tervezés együttműködést, egyfajta koalíciót is jelent a különböző fenntartásban működő intézmények és szolgáltatók vonatkozásában, hangsúlyozva a képzőhelyek fontosságát is. A tervezés a kapacitásokkal és a potenciális szakemberek körével is számol időben, kikre, milyen típusú ellátások esetében lesz szükség, ezek a kapacitások milyen átcsoportosítási vagy átjárási, szakmai mobilitási lehetőségeket rejtnek magukban.

A fejlesztés a képzési, továbbképzési rendszert célozza, milyen kompetenciákat, készségeket kell az egyes ellátások és szolgáltatások vonatkozásában fejleszteni, melyek azok a kurrikulumok és szakmai módszertanok, amelyek adekvátak a problémamegoldás szempontjából, ezek a tudások mennyire felelnek meg a nemzetközi kívánalmaknak. A fejlesztés a szakmai sztenderdek és protokollok körét is lefedi, melyek szintén támpontot adhatnak a munkavállalóknak a napi szintű minőségi munkavégzéshez. A fejlesztési stratégiák kidolgozása is többszereplős folyamat, a szakemberek bevonása nélkülözhetetlen. A szakmai tartalmak vonatkozásában kiemelt a vezetői kompetenciák fejlesztése is, és azoknak a módszereknek az oktatása, amelyek a prevencióra és a családok támogatására, megtartására helyezik a hangsúlyt. A fejlesztéshez elengedhetetlen a dolgozók saját kívánalmainak vizsgálata, így a részvételi és akciókutatások is nagy szerepet kaphatnak a fejlesztési irányok kijelölésében.

A támogatás a tehermentesülési lehetőségek folyamatos biztosítását jelenti, amelyben a szupervízió túl a tapasztalatcserék, jó gyakorlatok megosztása is segítségére van a munkavállalóknak. Mindezek a kreatív, komplex problémákat megoldani tudó, partneri együttműködésre épülő szakember kompetenciái.

A közös felelősségmegosztás alapvető, a legsebezhetőbb családok esetében nagyon fontos az idővel való jó gazdálkodás, azaz az intenzív munkára való összpontosítás, ami szintén összefogásra épül, amelyet egy magas színvonalú igazgatási rendszer támogat. A szakembereknek az alábbi fő tulajdonságokkal kell rendelkezniük: gyermekközpontú és családra fókuszáló / illetve ellátott-centrikus, cselekvőképes, kezdeményező, kitartó, bizalmat építeni tudó az érintettek felé, tiszteletteljes, barátságos, realisztikus. A képességek köre pedig a következő: képes partneri együttműködésre, képes hatalommal felruházni, képessé tenni, megfelelően kommunikálni, valamint fontos a tervező és értékelő képesség is.

Mindez azt is jelenti, hogy a szakembereknek úgy kell együtt dolgozniuk a családokkal, ellátottakkal, hogy reális célokat tűzzenek ki, folyamatosan biztosított legyen a gyermek, illetve a fogyatékos személlyel élő személy fejlődése, eredményeinek javítása, rendszeresen vizsgálják felül a család előmenetelét és szükség esetén képesek legyenek új célokat kitűzni egy magasabb szintű életminőség elérése érdekében.

A széleskörű problémák megoldásához nemcsak a családdal / ellátottal, hanem a társágzatok képviselőivel is együtt kell működni, prioritizálva a megoldandó problémákat. Szerteágazó tudásra van tehát szükség, amelynek talán legfontosabb eleme a család / fogyatékos személy kontextusának és szükségleteinek a megértése, az, hogy mindezek miként befolyásolják a részvételt és a támogatási igényt. A szakembereknek mindenképpen fel kell ismerniük, hogy számos tényező befolyásolja a kapcsolat minőségét az általuk ellátottal, valamint a családdal, mint például a szülők természete, kultúrája, múltbeli tapasztalataik (segítő rendszerekkel is), társadalmi-gazdasági körülményeik.

Kliensek komplex szükségletei

Mára egyértelművé vált, hogy a szociális ellátásban vagy annak határán élő személyek és családok számos problémával küzdenek egy időben, így az egyes nemzeti kormányok egyre inkább felismerik, hogy ezekre a többszörös és összetett igényekre nem lehet egy szolgáltató által nyújtott és egyetlen finanszírozási folyamathoz kötött támogatással válaszolni. A szolgáltatási igények komplexebbé válása egy sokkal kliens-centrikusabb megközelítést igényel, és feltételezi, hogy a szolgáltatók képesek a megváltozott társadalmi-gazdasági környezethez igazodni, amely természetesen a tudások, kompetenciák folyamatos monitorozását és fejlesztését is megköveteli a munkaerő részéről. Ebben a megváltozott környezetben sok esetben a finanszírozási formák is szélesednek, valamint a szolgáltatásnyújtás és az értékelési folyamatok jobban elkülönülnek egymástól, így garantálva jobban a minőséget.

Ezek a változások óhatatlanul elvezetnek a közösségi kapacitások minél szélesebb körű kiaknázásához és általában az abban rejlő értékek felismeréséhez. Az állam ezáltal képes lehet a jó gyakorlatok megosztása terén egy erőteljesebb irányt képviselni, így a helyi önkéntes és közösségi szolgálatok is nagyobb teret kapnak, hogy szerepet vállalhassanak, illetve megmutassák, hogy az érintettek igényeire hogyan tudnak reagálni. A helyi önkormányzatoknak, és magának az államnak kell partneri együttműködéseket kialakítaniuk, amellyel azt is közvetítik, hogy az általuk működtetett és / vagy finanszírozott ellátások és szolgáltatásokat megfelelnek a közpolitikai irányoknak és elvárásoknak.

A kliensek komplex szükségleteinek kielégítése érdekében az államnak költséghatékony és integrált szolgáltatásokat kell nyújtania, valamint szükséges kidolgozni azokat a bizonyítékalapú gyakorlatokat, amelyek hosszútávú hatást tudnak a gyermekek és családok, illetve a fogyatékos személyek fejlődése szempontjából elérni, majd ezeket a jó gyakorlatokat széles körben szükséges terjeszteni, egyúttal elérhetővé tenni a célzott programokat. A családok komplex problémái, leterheltségük, kirekesztettségük és a gyermekük elvesztésétől való félelem, továbbá a fogyatékos személynek a szociális ellátórendszer működése hibájából / hiányosságából fakadó önmagára utaltsága sokszor vezet ellenálláshoz, együttműködési elégtelenséghez, amelyet számos nemzetközi kutatás szinte természetesnek, ezzel együtt a szolgáltatók és szakemberek szemléletváltozásával megoldandónak tart.

Partneri együttműködések

A hatékony együttműködés felelősség- és tudásmegosztást is jelent. A kliensek komplex problémájára komplex, sok esetben több szolgáltató bevonásával megvalósuló válaszokat szükséges adni. Mindez

nagyban függ attól, hogy jól felkészült szakemberek dolgoznak-e az állami, önkormányzati, civil vagy egyházi szervezeteknél, és megfelelő módszereket alkalmaznak-e a segítségnyújtás során.

Fontos, hogy adottak legyenek a működés feltételei a hatékony együttműködéshez, illetve a készségek és tudások megosztásának csatornái elérhetőek legyenek az együttműködésben érintett szereplők között, illetve, hogy önkéntesek és a helyi közösség tagjai is bevonhatóak legyenek a döntéshozatali folyamatba. A családokkal / ellátottakkal való partneri együttműködés terén alapvető elvárás, hogy a szakemberek elkötelezettek legyenek a segítség irányába, és ez ne csak elvi, hanem gyakorlati szintű elköteleződés legyen. Mindez feltételezi, hogy a szakember törekszik a családi rendszer megismerésére (és ez számos esetben igaz a fogyatékossgal élőkre is, hiszen sokszor körülöttük is van család), a családi dinamika megértésére, rendszerezi a kapott információkat, azonosítja a változashoz szükséges magatartási formákat, erősségekre épít, az előrelépéseket és általában az együttműködés menetét értékeli a családdal. A hatékony együttműködés leginkább akkor tud megvalósulni, ha a családoknak van választása, és képesek saját sorsukról dönteni, ehhez elengedhetetlen, hogy meghalljuk, mit is szeretnének, mi az ő kívánalmuk. Abban kell a szakembernek a családot, érintettet segíteni, hogy felismerjék a haladást, ez azt is jelenti, hogy a szakember pedig támogatóan, megerősítő jelleggel elismeri azt.

Az együttműködések kialakításához és hatékony működtetéséhez nagy szükség van a családközpontú megközelítésre, ahol a problémák azonosítása és kiértékelése az egész családra összpontosít, épít a család korábbi tapasztalataira, tiszteletben tartja a család kultúráját és etnikai hátterét. A családközpontú felmérés segít a családoknak azonosítani erősségeiket, szükségleteiket és a rendelkezésre álló erőforrásaikat. Hozzájárul egy olyan cselekvési terv kidolgozásához, mely segíti a családot a biztonság, az állandóság és a jólét megteremtésében és fenntartásában. A családközpontú terv készítése a garanciája annak, hogy minden érintett szükséglete egyaránt fontos és kielégítésre kerül. A családközpontú esetkezelés magában foglalja a tervezést, együttműködést és kooperációt más szolgáltatókkal, a társágzatok képviselőivel. A szociális munkás széles körű feladatokat lát el, az alapvető szükségletek kielégítésében való közreműködésen túl segíti a szülői szerepek megerősítését, hozzájárul a gyermek fejlesztéséhez, általában az ún. „életkészségek” megerősítésben, konfliktus esetén mediál a családtagok között, segít a szupportív kapcsolatok kiépítésében és megerősítésében akár más szülőkkel, vagy a kiterjedt családdal és a helyi közösség tagjaival.

Szülőség támogatása, mentorálás

A nemzetközi diskurzusban nagy hangsúly helyeződik a szülőség támogatására nemcsak a szolgáltatásnyújtás (családközpontú esetkezelés) folyamatában, hanem akár célzott programok vagy szülői tréningek keretében is. A szülőpár mindkét tagjának a bevonása nélkülözhetetlen, az apával és az anyával való együttes és külön történő beszélgetés is fontos lehet az információk hatékony kezelése

érdekében. Az együttes beszélgetéseknek az a célja, hogy a szakember a kettejük közötti interakciót is megfigyelhesse, amely kihatással van a gyermekkel való kapcsolatukra is. A szülők és a gyermek meghallgatása mellett a családon belüli, különösen a gyermek és a szülei közötti interakciók megfigyelés is fontos, hiszen mind az erősségeket, mind a család és az egyes tagok sebezhetőségét jobban megvilágítja.

A gyermekvédelem kontextusában a szülőség megítélésénél, a szülői kapacitások mérlegelésénél figyelembe kell venni, hogy a gyermek biztonságban van-e a családban, szükséges-e a családból való kiemelés, hogyan tervezhető a hazagondozás, illetve amennyiben szakellátásban kell élnie, a kapcsolattartás hogyan erősíthető.

Összességében elmondható, hogy a gyermekek és fiatalok, valamint a fogyatékossgal élők gondozása és védelme a gyakorlatban magában foglalja a kliensek igényeinek kiterjedt felmérését, a különböző programok megtervezését és gyakorlatba való bevezetését, integrálva a fejlesztést célzó, prevencióra épülő vagy terápiás célú tevékenységeket, a tudás és az alkalmazott módszerek fejlesztését, de ide tartozik a gondozással kapcsolatos tevékenységek adminisztrálása, szupervízió ellátása, oktatási és kutatási feladatok, valamint az érdekképviselési tevékenység biztosítása is. Mindezen komplex tevékenységek etikus szakmai magatartását követelnek meg a gyermekekkel és családjaikkal, illetve a fogyatékossgal élőkkel együtt dolgozó, vagy velük az esetvitel kapcsán kapcsolatba kerülő szakemberektől.

A gyermekvédelem keretében, a gyermeki jogok széles körű érvényesítése érdekében az érdekképviselés ellátása kiemelten fontos feladat a gyermekek jól-létéért és védelméért felelős szakemberek munkájában is, ami nem csak a Gyermekjogi Egyezmény pontjainak az ismeretét jelenti, hanem azt is, hogy az egyes intervenciók során azonosítani tudják a gyermekek, fiatalok és családok jogait, fellépnek a rossz bánásmód, kizsákmányolás és az abúzus minden formája ellen, ide értve az intézményi és rendszerszintű abúzust is. A gyermekközpontú, családra fókuszáló beavatkozásnak az alábbi ismérvei vannak: erősségre épít, részvétel alapú, őszinte és kétirányú kommunikációra épül, minden nemű diszkriminációtól mentes, számba veszi a kulturális különbségeket, partneri együttműködés van a gyermek, családja és a támogató szolgáltatásokat nyújtó szervezetek között.

A szolgáltatás-fejlesztésnél a szociális munkások lobbitevékenysége is nagyon fontos a szűkös támogatási formák ellenére vagy éppen amiatt, ezért is fontos az eredmények folyamatos közvetítése a döntéshozók felé, hogy világos legyen számukra, hogy milyen szükségletekre képesek reagálni a szolgáltatók és melyek azok a problémák, amelyek megoldására másfajta támogatási formákra vagy megközelítésekre van szükség.

A gyermekvédelemben a családok elszegényedésének csökkentése, hajléktalanná válásának megelőzése és a gyermekek egészséges fejlődése érdekében a komplex támogatási igénnyel

rendelkező családok esetében nagyon fontos a korai és intenzív segítségnyújtás. A gyermekek életesélyeinek növelése, melyben a család is fontos szereplő, nemcsak finanszírozási kérdés, hanem morális kötelezettség is.

A közösségben rejlő erőforrások

Az állam szerepének újraértelmezése során szükséges lenne a közösségben rejlő erőforrások számbavételében, a közösségi gondozás erejében rejlő lehetőségekben is gondolkodni, különösen a gyermekvédelem terén.

A közösségi alapú megközelítés arra épül, hogy a gyermekek jólétéért szélesebb értelemben felel a közösség, partneri viszonyt feltételez a kiterjedt családdal is és a helyi erőforrások mozgósítására ösztönöz. Fontos, hogy a gyermekek minőségi ellátást kapjanak, fontos, hogy az állam támogassa a családokat annak érdekében, hogy hozzáférhessenek a védelmi szolgáltatásokhoz, növelve a család rugalmasságát és megbirkózó képességét. Ebben a modellben az állam elismeri a szülőséget azzal, hogy a gyermekvédelmi szolgáltatások egy széles családi- és közösségmegőrző szolgáltatási rendszerbe ágyazódnak. Ez a megközelítés egy többdimenziós keretrendszert feltételez, amely figyelembe veszi a gyermek azonnali szükségleteit a védelemre, a hosszú távú igényeit a biztonságot és szeretetet nyújtó otthonra, és mérlegeli a szülők lehetőségeit, illetve azt, hogy a pszichoszociális környezetükben milyen erőforrások aknázhatók ki.

Míndezek alapján öt kulcsfontosságú elemet emelhetünk ki a gyermeki jogok védelme és a közösségi megközelítések gyermekvédelmi gyakorlatban való érvényesítése kapcsán: *gyermekközpontúság, kontextualitás, kollektivitás, reciprocitás és családi tőke*. A gyakorlati működés tekintetében ez azt jelenti, hogy a gyermek a beavatkozások kompetens résztvevője, gyermeki jogainak érvényre juttatása érdekében fontos a meghallgatása, valamint a környezeti tényezők, a családi működés, a családtörténet vizsgálata, a közösségben rejlő kapacitások figyelembe vétele. A kollektív aktivitás pozitív hozzájáruláshoz vezet a gyermek biztonságban tartása, védelme tekintetében.